

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

XXIX International Science Conference
«Modern science, students and teachers:
problems and theories»

July 21-23, 2025
Munich, Germany

MODERN SCIENCE, STUDENTS AND TEACHERS: PROBLEMS AND THEORIES

Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany
(July 21-23, 2025)

UDC 01.1

ISBN – 979-8-89940-587-7

The XXIX International scientific and practical conference «Modern science, students and teachers: problems and theories», July 21-23, 2025, Munich, Germany, 99 p.

Text Copyright © 2025 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2025 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Didkovska L. Key trends in livestock development. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. Pp. 12-14.

URL: <https://eu-conf.com/en/events/modern-science-students-and-teachers-problems-and-theories/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Прокопенко Н.А. КЛОНОВІ ПІДЩЕПИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕНСИВНОГО САДІВНИЦТВА	6
BIOLOGY		
2.	Стадниченко А.П., Іконнікова Ю.В. LYMNAEA FRAGILIS (LINNAEUS, 1758) ГІДРОМЕРЕЖ ПОЛІСЬКОЇ ЛІСОВОЇ, ЛІСОСТЕПОВОЇ ЗОН І КАРПАТСЬКОГО ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	8
ECONOMY		
3.	Didkovska L. KEY TRENDS IN LIVESTOCK DEVELOPMENT	12
HISTORY		
4.	Стефанів В.В. ПЕРША УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА В США: СТРУКТУРНО- ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ ПЕРШОГО НОМЕРА "СВОБОДИ" (1893 Р.)	15
JURISPRUDENCE		
5.	Вереша Р.В. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СТРУКТУРІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ	19
6.	Гелич А.О., Гелич Ю.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	22
MANAGEMENT, MARKETING		
7.	Подольян М.І. ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕСТОРАННОГО МАРКЕТИНГУ	27
8.	Лебедєва І. ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ	30

9.	Возний І., Погуляйло Т. МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ	34
MEDICINE		
10.	Stepanova H.M., Mishchenko R.V. AMPUTEE FOOTBALL AS AN INNOVATIVE MEANS OF PHYSICAL REHABILITATION OF PERSONS WITH AMPUTATIONS OF LIMBS	41
11.	Дубовецький П.О., Гусева С.А., Гончаров Я.П. С-РЕАКТИВНИЙ БЛОК ЯК БІОМАРКЕР ТРИВАЛОЇ АНЕМІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ВИСОКОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ	43
PEDAGOGY		
12.	Tytun O., Khimiak A. DEVELOPING ENGLISH COMMUNICATION SKILLS IN GEOGRAPHY STUDENTS USING AUTHENTIC MATERIALS	49
13.	Xamrakulov Jasurbek Muxammadjon o'g'li DIGITAL TUTORING MODEL: WAYS TO IMPROVE EFFECTIVENESS IN ONLINE AND HYBRID LEARNING ENVIRONMENTS	52
14.	Yarema V., Yarema S. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРИ СТВОРЕННІ ДІЮЧОЇ МОДЕЛІ ДЖЕРЕЛА РЕЗЕРВНОГО ЖИВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕНЕРГІЇ ВІТРУ	58
15.	Веремко К. РОЛЬ ПЕДАГОГА В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ ЗДОБУВАЧА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	60
16.	Маркотенко Т.С., Масловська І.С. КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННСВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	63
17.	Мірошниченко В.Р. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	68

18.	Склярів А.І. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗЗСО З ПРОГНОСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (2019, 2024)	71
19.	Фенцик О.М. ОСОБЛИВОСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ	76
PHILOLOGY		
20.	Kukharska L. DEVELOPING STUDENT AUTONOMY IN THE CONTEXT OF MODERN HIGHER EDUCATION	79
21.	Molotkina Y. INTRASENTENTIAL CODE-SWITCHING AND ETHNOLINGUISTIC IDENTITY IN “THE SOPRANOS” AS A CASE STUDY OF ITALIAN-AMERICAN SPEECH IN MEDIA	82
PSYCHOLOGY		
22.	Комарніцька Л.М. МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В РАМКАХ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	88
TECHNICAL SCIENCES		
23.	Лапицька Н.В., Дробишевська Ю.П. МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШРОТУ НАСІННЯ ВІВСА ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА РОСЛИННОГО МОЛОКА	91
24.	Кучерук О.Я., Кисіль Т.М. ВИЗНАЧЕННЯ ВАГ КРИТЕРІЇВ ВИБОРУ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ ГЕНЕРАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ	95

КЛОНОВІ ПІДЩЕПИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕНСИВНОГО САДІВНИЦТВА

Прокопенко Н.А.,

викладач

Уманський національний університет
м. Умань, Україна

Культура яблуні в Україні – важлива галузь сільського господарства, яка дає населенню цінні продукти харчування – плоди, а їх виробникам значні прибутки, що надзвичайно важливо в умовах ринкових відносин. Нині існує проблема продовольчого забезпечення населення України продуктами садівництва. Темпи закладання нових насаджень садів і ягідників складають лише половину від потреб [4].

Яблуня здавна є основною плодовою культурою в нашій країні. Це зумовлено сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами для її вирощування в більшості регіонів, а також традиціями місцевого населення. В. Л. Симиренко підкреслював, що ця культура є єдиною серед плодових, яку можна вирощувати майже по всій території України. Широке поширення яблуні пояснюється її різноманітністю її господарсько-цінних ознак.

Тривалий час саджанці яблуні вирощували на сіянцях, які забезпечували високорослість, довговічність, морозостійкість, а також пізнє плодоношення та повільне нарощування врожаю. Основним фактором інтенсифікації садівництва є використання садів, які забезпечують ранні і високі врожаї плодових дерев, високу продуктивність праці при виконанні робіт, високу якість продукції. Для цього необхідно використовувати якісний садивний матеріал на клонових підщепах, який забезпечить ранній вступ у плодоношення та високу і стабільну врожайність. В інтенсифікації важливу роль відіграє підщепа, яка є “фундаментом плодового дерева”[1].

Щоб отримати високоякісний садивний матеріал, до підщеп ставлять ряд вимог. Найважливішими вважають стійкість до несприятливих ґрунтово-кліматичних умов, сумісність з прищеплювальними сортами, позитивний вплив на біологічні та виробничі властивості сортів.

Для розвитку сучасного українського садівництва необхідно провести модернізацію шляхом закладання високопродуктивних скороплідних садів на клонових підщепах, які забезпечують на другий – четвертий рік після садіння високоякісний товарний урожай. За допомогою підщеп цілеспрямовано впливають на біологічні та виробничі процеси в садівництві. Проведені дослідження показали, що підщепа впливає на розміри дерева, тривалість його життя, плодоношення, якість і кількість плодів, проходження фаз, стійкість до хвороб і шкідників, пристосованість до ґрунтово-кліматичних умов. При використанні конструкцій дерев з клоновими підщепами знижується собівартість продукції та підвищується рентабельність за рахунок зниження

затрат праці під час догляду за насадженнями. Продуктивність праці при зборі плодів підвищується на 20% за умови зниження дерева на 0,5 м [2].

В Україні яблуневі сади займають понад 70% плодкових насаджень. Для інтенсифікації садівництва необхідно впроваджувати сади, які забезпечують ранні і високі врожаї, високу продуктивність праці, якість продукції. Для цього необхідно використовувати якісний садивний матеріал на клонових підщепах. Основне значення клонових підщеп полягає в їх здатності забезпечувати щепленим сортам низькорослість і скороплідність.

Список літератури

1. Гулько Б. І. Вплив клонових підщеп на ріст і продуктивність саджанців яблуні для органічного садівництва. Вісник ЛНУП. Серія: Агрономія. Львів. 2022. № 26. С. 94-99.
2. Гулько Б.І., Гулько В.І. Продуктивність нових клонових підщеп яблуні та їх економічна ефективність вирощування в маточнику // Вісник Львівського національного аграрного університету: Агрономія. 2011. № 15. С.358-362.
3. Безолюк Б.Сучасний стан садівництва, виноградарства та виноробства в Україні // Агроогляд. 2004. № 12. С. 3-4.
4. Білик А. М. Значення підщеп у плодівництві та вимоги до них // Дім, сад, город. 2002. № 12. С. 11-12.

LYMNAEA FRAGILIS (LINNAEUS, 1758) ГІДРОМЕРЕЖ ПОЛІСЬКОЇ ЛІСОВОЇ, ЛІСОСТЕПОВОЇ ЗОН І КАРПАТСЬКОГО ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Стадниченко Агнеса Полікарпівна

доктор біологічних наук, професор

Кафедра зоології, біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Іконнікова Юлія Василівна

асистент

Кафедра ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Ставковик *Lymnaea fragilis* уперше для прісноводної річкової мережі Європи був наведений К. Ліннеєм [1]. Донині цей м'якун став одним із звичайних для України малакобонтів підроду *Lymnaea s. str.*, який відзначається за сьогодення як у її прісноводній гідромережі, так і поза межами останньої, характеризуючись часом доволі широким розповсюдженням. Однак у малакологічній літературі як віддавна, так і наразі, наявні досить малочисельні й зазвичай скупі згадки щодо його поширення й особливостей екології у прісноводній гідромережі Поліської лісової і Лісостепової природно-географічних зон та Карпатського гірського регіону України. Це зумовлене, вочевидь, тривалим ототожненням цього м'якуна з *L. stagnalis*. Про це свідчить досить-таки нечисленна кількість вірогідних згадок у сьогочасній науковій літературі про його поширення у гідромережах трьох природно-географічних зон України – Поліської лісової, Лісостепової та Карпатського гірського регіону. *L. fragilis* віддавна був зазначений для східних теренів Галичини – у межах сучасної Тернопільщини [2, 5], а також для Житомирського Полісся [6], для західних областей України – Карпатського гірського регіону (окрім високогір'я) і Закарпаття. Неодноразово його відзначено було на Житомирщині [4]. Загальне поширення *L. fragilis* – палеарктичне.

Матеріалами для даного дослідження послуговували наші власні щорічні збори *L. fragilis*, здійснені у межах трьох природно-географічних зон України – Поліської лісової, Лісостепової і Карпатського гірського регіону протягом 2021–2025 років (навесні, влітку й восени). У Поліській лісовій зоні їх проведено було на річках Турія, Горинь, Уж, Тетерів, Сейм, у Лісостеповій зоні – на Сереті, Росі, Південному Бузі, у Карпатському гірському регіоні – на Пруті та Тисі (Рис. 1).

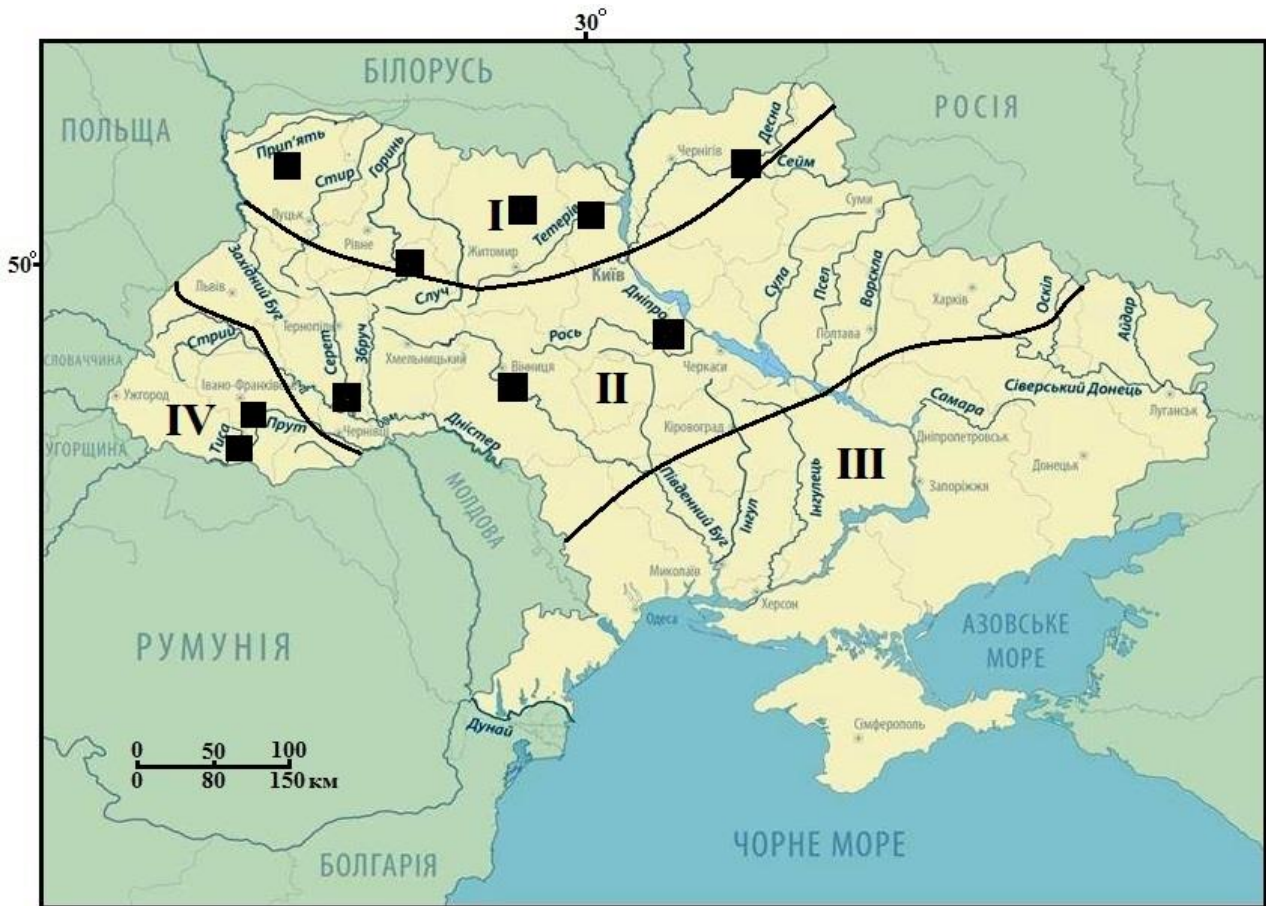

Рис. 1. Місця збору *Lymnaea fragilis* на території України: I – Поліська лісова зона; II – Лісостепова зона; III – Степова зона; IV – Карпатський гірський регіон.

За експедиційних виїздів було зібрано й опрацьовано 1697 малакологічних проб. Частина з отриманих результатів представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Поширення та щільність оселення *Lymnaea fragilis* у гідромережах Поліської лісової, Лісостепової природно-географічних зон і Карпатського гірського регіону України

Місце збирання	Координати	Кількість, екз.
Поліська лісова зона		
р. Турія (м. Ковель Волинської обл.)	51°12'02.8"N 24°41'33.3"E	9
р. Горинь (м. Славута, Хмельницької обл.)	50°18'26.7"N 26°50'48.6"E	17
р. Уж (м. Коростень Житомирської обл.)	50°55'46.8"N 28°36'15.7"E	10
р. Тетерів (смт. Іванків Київської обл.)	50°56'14.3"N 29°55'00.3"E	16

р. Сейм (м. Батурин Чернігівської обл.)	51°21'01.5"N 32°53'02.6"E	11
Лісостепова зона		
р. Серет (с. Касперівці Тернопільської обл.)	48°39'38.1"N 25°50'29.4"E	13
р. Рось (м. Богуслав Київської обл.)	49°32'35.3"N 30°51'10.4"E	12
р. Південний Буг (м. Тростянець Вінницької обл.)	49°05'30.5"N 28°35'18.0"E	14
Карпатський гірський регіон		
р. Тиса (м. Хуст Закарпатської обл.)	48°10'15.3"N 23°16'23.2"E	18
р. Прут (м. Коломия Івано-Франківської обл.)	48°31'51.7"N 25°00'15.8"E	15

Черепашка *L. fragilis* крупна, турбоспіральна, правозакручена, еволютна, висококонічна, ясногового, рогового, коричнювато-рогового або коричнювато-бурого забарвлення, досить тонкостінна, крихка, значно рідше – твердостінна, міцна. Горішня поверхня її слабо вилискуюча, з тоненькою осьовою покресленістю й досить різко вираженими лініями призупинення росту. Найостанніший з обертів черепашки нерідко з чіткою малеатною скульптурою типу «удари молотка».

Завиток черепашки у цього м'якуна вельми стрункий, високо піднесений догори, гострий, конічної форми, нерідко – шиловидний, часом він дуже стоншений – голчастий. Висота його зазвичай перевищує висоту устя черепашки у 1,5–2 рази. Він сформований слабо опуклими, часом – майже цілком сплосченими й дуже повільно зростаючими 7–7,5 його обертами. Найостанніший із них вельми масивний: висота його дорівнює 0,69–0,73 висоти черепашки за помірної її ширини (вона сягає 0,47–0,51 його висоти). Шов, розмежовуючий оберти черепашки, зазвичай неглибокий, трохи (дуже слабо) скошений. Тангент-лінія зазвичай пряма, рідше – майже пряма. Апікальний кут завитка черепашки гострий – 22°47'–28°56'.

Устя черепашки чимале, за формою воно більш-менш яйцеподібне. Висота його зазвичай менша від 0,5 висоти черепашки, ширина ж його становить 0,58–0,63 від його висоти. Парієто-палатальний кут гострий, за значенням його дуже близький до прямого кута; іноді (рідко) він таки прямий, а часом й значно його перевищуючий (88°33'–114°46'). Колумелярний відворот завжди широкий, цілком прикриваючий собою пупок. Стовпчик усередині порожнистий. Вільний край устя черепашки прямий, гострий.

Висота черепашки – до 53,6, її ширина – до 28,4, висота устя – до 26,4, ширина його – до 14,8, висота завитка – до 27,4 мм.

М'яке тіло *L. fragilis* правозакручене. Його анальний, видільний і статевий отвори розміщені по правій його стороні. Нутрянний мішок представлений у формі конічної спіралі. Трикутні за формою щупальці короткі й широкі. Краї їх

сильно стоншені. Нога вельми масивна, подовгувато-овальна, її краї виразно сплюснені.

У гідромережі України описуваний вид представлений двома підвидами – *L. fragilis fragilis* (Linnaeus, 1758) і *L. fragilis producta* Colbeau, 1859. Останній з них був уперше зазначений для гідромережі Галичини Й. Бонковським [3].

Наразі *L. fragilis* – один із звичайних для України м'якунів підроду *Lymnaea s. str.*, який відзначається (як на її теренах, так і поза їх межами) у сьогодення доволі широким розповсюдженням. Воно забезпечується функціонуванням його чималої ноги витягнутоовальної форми, яка на черевній стороні їх тіла чітко відособлена від останнього.

Зростає рік за роком протягом першої чверті ХХІ-го сторіччя глобальне потепління клімату Землі спричинило в Україні, а саме в Лісовій, Лісостеповій природно-географічних зонах та Карпатському гірському регіоні, істотні зрушення у структурі їх малакофауни, зумовлені потеплінням клімату у їх межах. Це споводувало виникнення суттєвих змін у поширенні досліджуваних м'якунів у заселених ними гідромережах. Піднесення рівнів умов температурного режиму, що супроводжує глобальне потепління, призвело до скорочення як загальної чисельності, так і щільності популяцій *L. fragilis* у межах згаданих вище теренів.

Список літератури

1. Linnaeus C. Systema naturae. Holmia : Laurentii, 1758. 823 p.
2. Bąkowski J. Mięczaki galicyjskie. Lwów : Polskie Tow. Przyrodników im. Kopernika, 1885. 103 p.
3. Bąkowski J. Mięczaki. Lwów : Muz. im. Dzieduszyckich, 1892. 264 p.
4. Астахова Л. Є. Трематодофауна ставковиків Житомирського Полісся. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2002. Вип. 10. С. 75–78.
5. Поліщук В. В. Донне тваринне населення Десни і його зміни під впливом забруднень. *Десна в межах України*. 1964. С. 102–126.
6. Полянський Ю. Матеріяли до пізнання малякофавни західнього Полісся. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 1932. Вип. 4-5. С. 83–110.

KEY TRENDS IN LIVESTOCK DEVELOPMENT

Didkovska Liudmyla

Ph.D., Senior Researcher

State Organization “Institute for Economics and Forecasting of the National
Academy of Sciences of Ukraine”

To ensure food security and foster economic growth, animal husbandry plays a pivotal role as an important sector of agriculture, encompassing such branches as cattle breeding, pig farming, poultry farming, as well as fish farming, beekeeping, and sericulture. Over the past 35 years, the number of cattle, sheep, and goats has declined more than tenfold, driven by structural transformations in the agricultural sphere, low production profitability, and a decrease in demand for the respective products. In addition, in 2025 the pig population fell to 4.5 million head, which is 4.4 times less than in 1990. (Table 1).

Table 1

Number of agricultural animals on January 1, thsd. heads

	Cattle	including cows	Pigs	Sheep and goats	Poultry, mln. heads
1990	25194,8	8527,6	19946,7	9003,1	255,1
2000	10626,5	5431,0	10072,9	1884,7	126,1
2010	4826,7	2736,5	7576,6	1832,5	191,4
2020	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220,5
2021	2874,0	1673,0	5876,2	1140,4	200,7
2022	2644,0	1544,0	5608,8	1094,3	202,2
2023	2307,1	1352,8	4948,3	941,4	180,5
2024	2156,2	1262,9	5094,0	906,3	184,7
2025	2001,6	1154,7	4521,1	843,3	187,6
2025 до 1990, %	7,9	13,5	22,7	9,4	73,5

Source: compiled by the author based on data [1].

A corresponding decline was observed in the production of the main types of livestock products, with wool output showing the most significant decrease – by a factor of 27 – which indicates the decline of sheep farming (Table 2). It is worth noting that in 2021, household farms remained the primary producers of milk, wool, and honey, while enterprises accounted for the major share of meat and milk production.

Table 2

Production of basic livestock products

	Meat (in slaughter weight), thsd. tonnes	Milk, thsd. tonnes	Eggs, mln. pieces	Wool, tonnes
1990	4358	24508	16287	29804
2000	1663	12658	8809	3400
2010	2059	11249	17052	4192
2020	2478	9264	16167	1573
2021	2438	8714	14071	1497
2022	2207	7768	11922	1237
2023	2240	7430	11379	1187
2024	2353	7246	11598	1119
2024 до 1990, %	53,9	29,6	71,2	3,8

Source: compiled by the author based on data [1].

As shown in Table 2, the highest meat production volumes were recorded in 1990—over 4 million tonnes, which was 2.6 times higher than in 2000. The destruction of farms and the prolonged transition to market relations led to a sharp reduction in livestock numbers, the loss of production capacities and feed resources, as well as the disruption of supply chains. In subsequent years, thanks to the development of industrial animal husbandry, the modernization of rearing technologies, and the growing role of large agricultural enterprises, a gradual recovery of cattle breeding was observed. In particular, after 2010 the sector began to gradually rebound; however, by 2024, production levels still amounted to only about 54% of those recorded in 1990, highlighting the long-lasting impact of structural transformations on the industry.

The situation in Ukraine's poultry sector is somewhat different. In the pre-war year 2021, Ukraine ranked among the world's top ten exporters of chicken meat. From 2021 to 2024, despite the ongoing military conflict, annual poultry meat production remained stable at 1.3–1.4 million tonnes. Moreover, in the first quarter of 2025, poultry producers' revenues were nearly nine times higher than the corresponding figure in 2022. In 2024, the largest poultry producers were MHP, with a market share of 53%, Dniprovskiy Poultry Complex (5.7%), and Agro-Oven (5.4%). A significant portion (40%) of production was exported, primarily to the Netherlands, Saudi Arabia, and Slovakia [2]. Considering the introduction of quotas on poultry products (meat and eggs) in 2025, it appears advisable to reorient export supplies from the EU market toward countries in Africa, Asia, and the Middle East. Furthermore, despite improvements in poultry housing conditions (automation, microclimate control, and modern compound feeds), starting in 2026, within the framework of European integration, Ukrainian producers will begin implementing a program to transition from cage to free-range systems. In this context, the introduction of subsidy payments and the establishment of a transitional period for the phased implementation of this reform are of particular importance.

Regarding egg production, between 1990 and 2000 output nearly halved, with gradual recovery of annual production to 14–17 billion units before the onset of Russia's full-scale aggression. During 2022–2024, the average annual volume of egg production reached 11.6 billion units. In 2025, a slight increase (by 5–6%) compared to the previous year is expected [3]. In the first quarter of 2025, approximately 65 thousand tonnes of eggs were exported, which is 96% higher than the figure for the previous year [4]. This was driven by several factors: the intensification of producers' export activities, the formation of favorable price conditions for the relevant products, and improvements in logistical arrangements.

Thus, the main challenges facing animal husbandry include military operations (the destruction of infrastructure facilities, theft, and loss of livestock), unstable feed supply resulting from yield fluctuations, high dependence on imported additives and premixes, and the high cost of feed resources, as well as rising energy prices. At the same time, promising areas for the development of the sector include strengthening export potential—particularly in poultry and niche segments; modernization of production and compliance with EU standards; development of sheep and goat breeding and craft production; enhancing the genetic potential of livestock through genetic programs and the use of highly productive breeds; and combining animal husbandry with green tourism, among others.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine. Livestock (1990-2024). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Agroportal (2025). The top 10 largest poultry producers in Ukraine. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/top-10-naybilshih-virobnikiv-kuryatini-v-ukrajini>
3. Agroportal (2025). In 2025, production and export of eggs are forecast to grow further. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/u-2025-roci-prognozuyut-zrostannya-virobnictva-ta-eksportu-yayec>
4. Agroportal (2025). The income from egg exports from Ukraine increased by 2.6 times. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/dohid-vid-eksportu-kuryachih-yayec-z-ukrajini-zris-u-2-6-raza>

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА В США: СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ ПЕРШОГО НОМЕРА «СВОБОДИ» (1893 Р.)

Стефанів Василь Володимирович

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії,
Український Католицький Університет,
Львів, Україна

Вступ. Першим і, відповідно, найстарішим українським періодичним друкованим органом у США є газета «Свобода», яку 1893 року почав видавати в Джерсі-Сіті (штат Нью-Джерсі) греко-католицький священник Григорій Грушка. На той час українська еміграція в США уже була значною, відтак потребувала як духовного проводу, так і громадської самоорганізації. Тож не дивно, що через пів року газета «Свобода» стала органом Руського народного союзу (від 1915 – Українського народного союзу (УНС)). Тижневик уже виступав об'єктом наукового дослідження [1] та публіцистичних оглядів [2], однак текстового аналізу першого числа газети в науковому дискурсі не знаходимо. Метою нашого дослідження є виявити й проаналізувати основні тематичні блоки першого числа газети, що дасть змогу здійснити в загальних рисах історичну реконструкцію життя українців в Америці наприкінці ХІХ ст.

Загальні зауваги. Газета «Свобода» виходить без перерви уже 132-й рік і за цією ознакою є унікальним українським періодичним органом. Дописувачами газети були відомі українські журналісти й письменники, як-от Іван Франко, Михайло Павлик, Богдан Лепкий, Богдан Кравців та ін. Редакція впродовж понад століття відгукувалася на всі події, що стосувалися України та українців (Перша світова війна, голодомори, Друга світова війна, хвилі еміграції, утворення незалежної Української держави, російсько-українська війна тощо) [3]. Сьогодні газета виходить також в електронному форматі [4], містить архів, що налічує 23 тис. номерів, однак доступ до архіву заблоковано. Тож для нашого дослідження ми скористалися досить неякісною фотокопією першого числа «Свободи», що його подає електронна бібліотека «Діаспоріана» [5]. Зазначимо, що перше число газети надруковано етимологічним правописом; видання має чотири сторінки; кожна сторінка містить п'ять колонок; текст набрано дрібним шрифтом.

Змістове наповнення. У редакторській статті «40 літ існування “Свободи”», уміщеній у «Календарі Українського Народного Союзу» (1933), зазначено, що наприкінці ХІХ ст. серед українських емігрантів в Америці не було інтелігенції, тож нікому було зайнятися видаванням газет. І лише з появою там перших українських священників газетярська справа зрушилася з місця [6, с. 140]. Однак автор допису вважає, що священник-редактор, який на сторінках світської газети продовжував проповідувати й навчати читачів, наче своїх парафіян, не мав би так чинити, адже «не всі люди люблять, щоби їх так навчати в газеті» [6, с. 140], до того ж фахові газетярі «передовсім дивляться на заспокоєння жадоби новинок

у своїх читачів» [6, с. 140]. Нижче ми з'ясуємо, наскільки священник Григорій Грушка зміг подбати про структуру й потрібне змістове наповнення першого номера «Свободи». Безперечно, редактор-аматор мусив орієнтуватися на відомі йому українські та іншомовні видання. Нагадаємо, що Григорій Грушка прибув до Америки наприкінці 1889 року зі Львова, де на той час досить успішним був часопис «Діло», що виходив уже 13 років (із 1880 р.) і мав авторитет серед українців Галичини.

1) Релігійні наративи. Справді, стилістка передової статті – редакторського звернення до читачів – містить елементи проповіді: покликання на те, як шукав свободу ізраїльський народ, як Мойсей і пророки провадили його, тож русини-українці так само мусять дбати про свій «народ/нарід» і пам'ятати своє коріння і. д. [5, с. 1]. Натомість описані нижче світські рубрики за обсягом займають у газеті значно більше місця, ніж передова стаття, і вони не позначені релігійними чи моральними повчаннями.

2) Новинний блок. Попри те, що редактор-видавець не був фахівцем газетярської справи, він традиційно помістив у газеті новинні рубрики: «Вѣсти ізъ старого краю», «Американьски новости», «Переглядь політичный», «Американьска Русь», «Посьлѣдни вѣсти». У вістях зі Старого краю йдеться про великі повені на Лемківщині та Буковині, про те, як виганяли відьму в «одномъ мадярскомъ селѣ» [5, с. 1 – 2], про розкопки на Княжій горі у Львові, про пожежу в Стрию та Гусятині, про страшний град у Бродах тощо. Подано й кримінальну хроніку: «...въ селѣ Ковачицяхъ мѣсцевій рѣзникъ ...одтявъ сокирою голову власной матери» [5, с. 2], а коло Чернівців група розбійників напала вночі на село, але селяни відбили напад – у результаті «пятьохъ впало трупомъ зъ розбишакъ а решта утѣкло въ лѣси» [5, с. 2].

«Американьски новости» повідомляли про те, що від берегів Атлантики аж до берегів Тихого океану «Америка переживає тяжкі часи. Чорна хмара безробіття повисла надъ робѣтничою головою» [5, с. 2]. Щоденно по сто тисяч людей звільняють із фабрик. Редактор інформує читачів про те, що у Вашингтоні уряд намагається зарадити економічній кризі, зокрема, у Чикаго відбувається всесвітня виставка. Однак вона не дуже покращувала економічне становище: «Немного долярѣвъ сиплется якъ сподѣвались» [5, с. 2]. Цікаво, що в рубриці «Вѣсти ізъ старого краю» повідомлено також про майбутню львівську виставку: «Въ роцѣ 1894 буде въ Львовѣ краєва вистава» [5, с. 2]. Однак автор матеріалу скептично ставиться до цієї події: на його думку, галицьким панам немає чим хвалитися, а головним павільйоном на виставці мав би бути павільйон польсько-руського селянства, де було б показано, «якъ то народъ такъ польскій, якъ и рускій з голоду гине» [5, с. 2]. Варто зазначити, що проблема соціальної нерівності пронизує значну частину матеріалу «Свободи». Складається враження, що автор/редактор, попри своє священство, був прихильником соціалістичних ідей (зокрема, часто вживано термін «робѣтнича кляса», а в закликові передплачувати «Свободу» зазначено: «Наша газета єсть посвячена робѣтничой справѣ») [5, с. 3].

Щоб зацікавити читача, у рубриці «Американські новини» описано й курйозні випадки, як-от: якийсь Левкович побився об заклад на 1 тис. доларів, що дістанеться із Нью-Йорка до Чикаго поштою, помістившись у скрині. І справді його, наче пакунок, доправили до місця призначення [5, с. 2].

Сторінка, де розміщено «Перегляд політичний», значно пошкоджена механічно, тож вдалося прочитати мало тексту: короткі замітки про події в Німеччині, Франції, Росії, Австрії та Італії. Зокрема, в Італії Неаполь охопила холера; в Австрії готуються до великих осінніх маневрів; Росія провадить з Німеччиною «цлову» (митну) війну [5, с. 2].

Новинна рубрика «Американська Русь» подає інформацію про церковні справи з різних міст Америки (Джерсі-Сіті, Трентон, Оліфант, Пітсбург, Вількесбарє). До прикладу: «Оліфант. Русини тамтешні дбаючи о славу Бога, розширили уже другий раз святиню и поставили плебанію – Се красно» [5, с. 3]. Безперечно, позитивні новини піднімали дух українців-емігрантів та згуртовували їх.

«Посылѣдні вѣсти» подають короткі відомості з України, Америки та з цілого світу, однак через значне пошкодження країв газетної сторінки маємо лише фрагменти повідомлень. Серед них: поширення холери, старання американського уряду, щоб холера не приїхала «звидѣти Чикаговску всемірную выставу» [5, с. 4], через те багато кораблів стоять далеко від берега на «кварантенѣ»; пожежа в Міннеаполісі, де вогонь знищив 200 будинків. Також у газеті подано заклик подавати до редакції відомості про те, хто з робітників покалічився чи зазнав іншої кривди, аби надати їм допомогу.

3) Літературний блок. Показово, що підзаголовками-епіграфами «Свободи» є слова Шевченка: «Учите ся брати мои, думайте, читайте/ И чужому научайтесь – Своего не цурайтесь»; «В своей хатѣ своя правда и сила и воля». Цікавий момент: перша цитата спрямована більше до емігрантів, які залишаються на чужій землі назавжди, друга – до тих, хто мав би повернутися й розбудовувати свою Батьківщину. Хай там як, бачимо, що Шевченко наприкінці XIX ст. уже був маркером українства. Вірш «Свобода» Федорова (імені автора не наведено) – сентиментальне бажання волі для рідного народу: «Свободо премила, Жизнь Бога самого, Колижъ Русь увидитъ Свѣтъ личенька твоего?» [5, с. 3]. Григорій Грушка також використав у газеті перевірений газетярський прийом для заохочення передплатників – подавати матеріал частинами: оповідання «Коваль а чортъ» (без автора) закінчується вказівкою «Дальше буде».

Тут ще варто згадати публіцистичний матеріал «Колька слівъ писмакови “о Rusinach”», автор якого, схований за криптонімом Ч., гнівно полемізує з автором статті в польській американській газеті «Przyjaciel Ludu», де той гостро, зневажливо критикує українців, називаючи їх п'яницями, ледарями, неуками та боягузами. Захищаючи своїх земляків, Ч. вдається до історичних фактів, нагадуючи, що саме українці століттями рятували Європу від орд завойовників. Як бачимо, протистояння, яке існувало в рідному краї, перенеслося на еміграцію. Але цікавим є інший факт: Ч. виразно розмежовує поляків-трудолюбивих і поляків-дармоїдів, що пишуть такі брехливі статті: «Межи многочисленнымъ польскимъ

працюючимъ народомъ знаходять ся и дармоѣды, що заледво въ Европѣ навчились своє имя підписати, тутъ въ Америцѣ стають ся редакторами, письменниками дурниць...» [5, с. 4].

4) Розважальний блок. У рубриці «Весела хвиля» подано 7 анекдотів, щоправда, досить примітивних, а гумор декотрих із них для сучасного читача вже не зрозумілий. Однак тут важливо інше: редактор урізноманітнює матеріал відпочинково-розважальними текстами, що свідчить про достатній рівень його газетярського вміння.

Висновки. Перше число газети «Свобода» уклад не професійний журналіст, а священник. Попри наявність релігійних пасажів, газета містить типові для періодичних світських видань рубрики; також редактор використовує типові газетярські прийоми для залучення передплатників. Зміст газети засвідчує такі провідні настрої серед української еміграції в Америці: а) патріотизм, що проявляється в ностальгійно-героїчному оспівуванні «старого краю»; б) співчуття трудящим як в Україні, так і в Америці; в) намагання зрозуміти й вивчити правила життя в Америці.

Аналіз змісту «Свободи» дає змогу частково відтворити умови життя й світогляд українців в Америці наприкінці XIX ст., а також їхнє бачення американських подій того часу. Подальше дослідження змісту наступних чисел газети додасть інформації історикам, соціологам, психологам, етнологам, релігієзнавцям, мовознавцям про важливі аспекти життя українців поза межами Батьківщини.

Список літератури

1. Біловус Л. І. Україномовна періодика у національно-культурному житті української діаспори США (1991–2017 рр.). – Тернопіль, 2017. – 608 с.
2. Михайлин І. Прабабуся української преси: Найстаріша україномовна газета з усіх нині існуючих – «Свобода», що видається у США, – відзначає 120-річчя // Україна молода. – 2013. – 13–14 вересня. – С. 17.
3. Енциклопедія історії України : [у 10 т.]. – Київ : Наук. думка, 2012. – С. 481 – 482.
4. Свобода. Газета української діаспори. Режим доступу: <https://subscription.svoboda-news.com/>
5. Свобода. – Джерсі-Сіті, 1893. – Ч. 1. – 4 с. Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/periodika/7871-svoboda-1893-ch-1/>
6. Календар Українського Народного Союзу. – Джерсі Сіті : 3 друкарні «Свободи», 1933. – 155 с. <https://diasporiana.org.ua/periodika/1281-kalendar-unsoyuzu-na-rik-zvichayniy-1933/>

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СТРУКТУРІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ

Вереша Роман Вікторович

в.о. завідувача кафедри кримінального та
адміністративного права
Академії адвокатури України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Загальна частина КК України об'єднує норми, що визначають завдання, принципи та основні інститути і категорії кримінального закону. Існує думка про те, що інститути Загальної частини КК України відіграють роль своєрідної кримінально-правової матриці; вони є фундаментальними положеннями, що визначають усю систему кримінального права і структуру його Особливої частини, коло її інститутів і перелік діянь, визнаних кримінальними правопорушеннями [1]. У цілому, з такою позицією можна погодитися.

Встановлення значення та зв'язку вини з кримінальною відповідальністю та її підставою дозволяє говорити про тісний зв'язок між інститутом вини і проблемами реалізації переважної більшості інститутів Загальної частини КК України, які пов'язані із кримінальним правопорушенням та покаранням за його вчинення. Із змісту ж ряду положень Загальної частини КК України випливає, що від вини та її форми залежить саме існування деяких кримінально-правових інститутів. Тому з'ясування окремих аспектів зв'язку вини та інститутів і норм Загальної частини КК України є актуальним і вимагає ґрунтовного дослідження.

У цілому, вина як психологічне явище обумовлює вчинюване суб'єктом кримінальне правопорушення і є відображенням об'єктивних умов, які впливають на особу, самої особи, її соціальної позиції, яка сформувалася під впливом навколишнього середовища. Вина не лише розкриває зв'язок між зовнішньою і внутрішньою сторонами кримінально протиправного діяння, а й визначає соціальну природу кримінального правопорушення, перетворюючи його на елемент соціальної реальності.

Вина прямо впливає на застосування переважної більшості норм та інститутів Загальної частини КК України. До таких норм та інститутів перш за все належать: кримінальне правопорушення та його стадії; особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт кримінального правопорушення); співучасть у кримінальному правопорушенні; рецидив кримінальних правопорушень; обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння; інші заходи кримінально-правового характеру.

Інститут кримінального правопорушення в цілому та встановлення його наявності на практиці перебувають у прямій залежності від вини – для визначення кримінального правопорушення необхідно встановити факт наявності вини особи у вчиненні такого діяння. Форма і вид вини мають значення

для подальшої кваліфікації кримінально протиправного діяння. У цьому випадку вина є фактором, який обумовлює існування кримінального правопорушення в діяннях особи. Отже, можливість практичного застосування положень КК України, які стосуються кримінального правопорушення, залежать від наявності вини.

Згідно з ч. 1 ст. 11 КК України, «кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення». Незважаючи на те, що поняття кримінального правопорушення регламентоване на нормативному рівні, у теорії кримінального права воно визначається неоднаково. Так, залежно від того, чому – соціальній або правовій характеристиці – надається перевага, поняття кримінального правопорушення може визначатися по-різному. Формальне визначення відображає лише юридичну природу кримінального правопорушення як діяння, питання про заборонність якого вже вирішене законодавцем. Матеріальне визначення вирізняє лише соціальну сутність кримінального правопорушення [2, с. 84]. На нашу думку, для більш точного визначення поняття і сутності інституту кримінального правопорушення потрібно поєднувати формальне та матеріальне його розуміння. Саме таке визначення містить ч. 1 ст. 11 КК України, яке в цілому, підтримують більшість учених [3, с. 42; 4, с. 72; 5, с. 37; 6, с. 104].

Як зазначає О.О. Дудоров, вказівка у легальній дефініції кримінального правопорушення на винність діяння має на меті підкреслити ту обставину, що чинний КК України ґрунтується на принципі суб'єктивного ставлення у вину і, що діяння, які б тяжкі наслідки воно не спричинило, не може визнаватися кримінальним правопорушенням [2, с. 92]. У цілому погоджуючись із цим положенням, потрібно зазначити, що вчений ототожнює поняття «вина» і «винуватість» (винність). Таке вживання вказаних термінів пов'язане, на нашу думку, з тим, що у ч. 1 ст. 11 КК України законодавцем кримінальне правопорушення визначається як суспільно небезпечне *винне* (курсив мій – *Прим. автора*) діяння. Але це є неточним, оскільки в межах цієї роботи зверталась увага на те, що, по-перше, більш правильним є вживання терміна «винувате» і, по-друге, «винуватий», «винуватість» – це терміни процесуального права, і їх використання для визначення понять матеріального права є небажаним. При визначенні поняття кримінального правопорушення потрібно враховувати положення принципу вини у кримінальному праві та принципу презумпції невинуватості у кримінальному процесуальному праві і використовувати саме кримінально-правові категорії. Таким чином, пропонуємо поняття кримінального правопорушення визначати так: кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення за наявності вини. У зв'язку із цим пропонуємо внести відповідні зміни у ч. 1 ст. 11 КК України.

Список літератури:

1. Кримінальне право. Загальна частина: мультимед. навч. посіб. / А. В. Савченко, Е. М. Кісілюк, О. В. Процюк, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик та ін. URL: http://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Leks/T1/T1_P3.html (дата звернення: 12.05.2025 р.)
2. Дудоров О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 84–102.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров та ін. / ред. М. І. Мельник, В. А. Клименко; Київський національний ун-т внутрішніх справ, Київський міжнародний ун-т. 4-те вид., перероб. та допов. Київ: Атіка, 2008. 375 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. та доп. Харків: Право, 2010. 456 с.
5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 1. Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 376 с.
6. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / П. С. Берзін, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров, В. С. Ковальський та ін. / за заг. ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 711 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Гелич А. О.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Гелич Ю. О.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету

В економічній літературі система підтримки підприємницької діяльності розглядається як сукупність інститутів, методів, інструментів і форм державного впливу на підприємницький сектор, метою функціонування яких є створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку відповідної господарської діяльності та розв'язання важливих соціально-економічних проблем розвитку країни [1, с. 216].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) містить спеціальне регулювання (статті 262 – 267), які є орієнтиром не лише щодо майбутньої євроінтеграції, а й переліком зобов'язань щодо цієї ділянки відносин. Так, за статтею 267 Угоди про асоціацію Україна має: прийняти національне законодавство про державну допомогу та створити незалежний у своїй діяльності орган, який матиме повноваження, необхідні для застосування у повному обсязі статті 262 Угоди про асоціацію (протягом трьох років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію); створити повний реєстр схем державної допомоги, яка надавалася до створення органу, визначеного у пункті 1, та має привести ці схеми допомоги у відповідність до критеріїв, визначених у статтях 262 та 264 Угоди про асоціацію (протягом трьох років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію).

Звертаючись до критеріїв належності державної підтримки, стаття 262 Угоди про асоціацію виокремлює допомогу соціального характеру та допомогу на відшкодування збитків, спричинених природними катастрофами або надзвичайними ситуаціями (що в умовах війни безумовно є переважаючим критерієм). Крім того, йдеться про такі види допомоги:

- для сприяння економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя або із суттєвим рівнем безробіття;

- для сприяння виконанню важливого проекту задля спільного європейського інтересу або для виправлення значних порушень нормальної роботи в економіці України чи однієї з держав-членів Європейського Союзу;

– для сприяння розвитку певної економічної діяльності або певних економічних сфер, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін;

– для підтримки культури та збереження культурної спадщини, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін.

– для досягнення цілей, дозволених відповідно до правил ЄС щодо горизонтальних блоків виключень та правил щодо горизонтальної і галузевої державної допомоги, яка надається відповідно до викладених у них умов;

– для інвестицій з метою забезпечення відповідності обов'язковим стандартам, визначеним директивами ЄС, зазначеними у Додатку ХХХ до Глави 6 Розділу V Угоди, протягом зазначеного в ньому періоду імплементації.

ГК України встановлює, що *державна підтримка* і захист усіх форм ефективного господарювання є частиною політики інституційних перетворень (абзац п'ятий частин першої статті 10). Разом з цим, кодекс не розкриває сутність державної підтримки, закріплюючи у статті 16 лише «дотації та інші засоби державної підтримки».

Крім того, стаття 16 ГК України встановлює, що держава може здійснювати компенсації або доплати *сільськогосподарським товаровиробникам* за сільськогосподарську продукцію, що реалізується ними державі (частина друга); підстави та порядок застосування *засобів державної підтримки суб'єктів господарювання* визначаються законом (частина третя).

Звертаємо увагу, що названі норми стосуються усіх суб'єктів господарювання, однак наступний їх розвиток здійснений виключно щодо суб'єктів підприємництва, зокрема за статтею 48 ГК України метою державної підтримки підприємництва є створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва. Так, за ГК України держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього (частина друга статті 48), а також гарантує засобами підтримки інноваційної діяльності (стаття 329).

У зв'язку із скасуванням ГК України нівелюються принципи регулювання державної підтримки суб'єктів господарювання. Так, спеціальне законодавство у цій ділянці відносин є досить неузгодженим, оскільки йдеться про закони України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про державну підтримку кінематографії в Україні», «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» та інші.

Звертаємо увагу, що за Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», ухвалений на виконання Угоди про асоціацію, визначає державну допомогу суб'єктам господарювання як *підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання* за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи

переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності (пункт 1 частини першої статті 1).

Як результат, закон розмежовує предметне регулювання (стаття 3), встановлюючи, що його дія не поширюється на підтримку:

1) у сфері сільськогосподарського виробництва та рибальства, розроблення, виготовлення, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки, боєприпасів, їх складових та інших виробів військового призначення, які використовуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

2) господарської діяльності, пов'язаної з:

інвестуванням в об'єкти інфраструктури із застосуванням процедур державних закупівель;

наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, у частині компенсації обґрунтованих витрат на надання таких послуг. Перелік послуг, що становлять загальний економічний інтерес, встановлюється Кабінетом Міністрів України;

3) проектів та заходів, що реалізуються Українським інститутом книги у порядку, встановленому Законом України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні», у тому числі надання державної субсидії розповсюджувачам видавничої продукції (книжкової продукції);

4) проектів, що реалізуються Українським інститутом книги у порядку, встановленому Законом України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні»;

5) проектів, що реалізуються Українським молодіжним фондом, у порядку, встановленому Законом України «Про основні засади молодіжної політики»;

6) державне стимулювання керуючих компаній, ініціаторів створення – суб'єктів господарювання та учасників індустріальних парків згідно із Законом України «Про індустріальні парки».

У юридичній літературі державна допомога суб'єктам господарської діяльності визначена як засіб державної економічної політики, який передбачає надання будь-якої підтримки суб'єктам господарювання, зазвичай, фінансового характеру за рахунок державних та/або місцевих бюджетів [3, с. 191]. Дійсно, стаття 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» встановлює виключно фінансові форми державної допомоги (надання субсидій та грантів; надання дотацій; надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання та інші).

На відміну від названих норм, Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» встановлює відмінні підходи у державній підтримці, яка включає фінансову, інформаційну,

консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу (стаття 15).

Отже, державна підтримка є ширшим поняттям та включає в себе можливість державної допомоги. Так, К. Б. Починок справедливо твердить, що під поняттям державної допомоги суб'єктам господарювання слід розуміти втручання держави (за рахунок надання ресурсів держави чи місцевих бюджетів) в діяльність суб'єктів господарювання та підтримку в будь-якій формі, яких вони не змогли б досягти за нормальних ринкових умов, та які можуть спотворювати або загрожувати спотворенням економічної конкуренції [2, с. 190].

Разом з тим, у законодавстві прослідковуються форми державної підтримки, які навряд можливо визнати такими. Вважаємо, що Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» хоч визначає організаційні, правові та фінансові засади *державної підтримки інвестиційних проектів*, все ж реалізує іншу мету – створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх), створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України. Крім того, йдеться про підтримку проекту на підставі спеціального інвестиційного договору (частина перша статті 10).

Названий приклад є черговою ілюстрацією неузгодженості господарсько-правового розуміння державної підтримки із іншими подібними законодавчими визначеннями. Також можна виокремити закони України «Про індустріальні парки» (із застереженням, що у тексті цього закону слова «державна підтримка» у всіх відмінках замінено словами «державне стимулювання» у відповідному відмінку згідно із Законом № 1710–ІХ від 07.09.2021), «Про наукові парки» (Розділ IV «Державна підтримка діяльності наукових парків»), норми яких також потребують узгодження із загальною концепцією державної підтримки.

Серед останніх проявів публічної політики у досліджуваній сфері, що потребує наступного наукового аналізу, є Указ Президента України «Про Раду з питань підтримки підприємництва» від 27 червня 2025 року № 421/2025, яким припинено діяльність Рад з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану. Відповідно до цього указу новостворена Рада має такі завдання, зокрема: 1) аналіз ефективності державної політики у сфері розвитку і підтримки підприємництва, узагальнення виявлених проблем та підготовка пропозицій щодо можливих шляхів їх вирішення; 2) розроблення заходів щодо поліпшення умов здійснення підприємницької діяльності, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, захисту права власності і конкуренції відповідно до найкращих практик регулювання бізнес-середовища; 3) опрацювання законодавчих ініціатив з питань підприємництва та інвестиційної діяльності, формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у відповідних сферах, зокрема з урахуванням завдань із адаптації законодавства

України до законодавства Європейського Союзу; 4) сприяння зміцненню взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування і суб'єктами підприємництва, громадськими об'єднаннями, що представляють їх інтереси, з метою ефективного розв'язання проблемних питань у веденні бізнесу, підтримки реалізації підприємницьких ініціатив.

Отже, за відсутності кодифікованого акту, що регулює господарські відносини, існує потреба у систематизації законодавства, що регулює державну підтримку суб'єктів господарювання. Існує потреба розмежувати державну підтримку від реалізації інвестиційних проєктів за участю публічних утворень, оскільки цей вид діяльності характеризується як господарсько-правовий, а не регулюючий. Крім того, потребують унормування інституційні форми державної підтримки, державного стимулювання та гарантій господарської діяльності.

Список літератури:

1. Бодров В. Г., Сафронова О. М., Балдич Н. І. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 520 с.
2. Починок К. Б. Державна допомога суб'єктам господарювання: поняття, ознаки та критерії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. № 49. С. 187–190.
3. Феофанова І. М. Допустимість державної допомоги: господарсько-правовий аспект. Дис. ... докт. філ. ... 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023. 231 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕСТОРАННОГО МАРКЕТИНГУ

Подольн Михайло Іванович

асистент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Університет Короля Данила

У сучасних умовах високої конкуренції та динамічного розвитку індустрії гостинності маркетингові стратегії в ресторанному бізнесі потребують дедалі більшого фокусування на емоційній взаємодії зі споживачем, формуванні унікального споживчого досвіду та підвищенні цінності продукту не лише через його смакові характеристики, а й через контекст споживання. Одним із перспективних напрямів, що поєднує кулінарне мистецтво з елементами стратегічного маркетингу, є гастромаркетинг.

Гастромаркетинг передбачає використання гастрономічних елементів як основи для побудови маркетингової стратегії закладу. Він базується на ідеї, що їжа – це не лише товар, а культурний, емоційний і соціальний досвід, який можна комунікувати, брендуючи та просуваючи на цільовий ринок. Цей підхід дозволяє ресторанам не просто продавати страви, а формувати історії навколо них, створювати унікальні концепції закладів та залучати гостей на основі автентичності, сенсорного досвіду та локального колориту.

У межах гастромаркетингу особливу увагу приділяють не лише смаковим характеристикам страв, а й їхній презентації, атмосфері, історії походження інгредієнтів, технології приготування та філософії шеф-кухаря. Такі елементи дозволяють посилити емоційний зв'язок споживача із закладом, сприяють запам'ятовуванню досвіду та формуванню лояльності до бренду. Дослідження показують, що понад 70% гостей вибирають той чи інший ресторан не через рекламу, а через особистий досвід і рекомендації друзів [2].

Ефективність гастромаркетингу значною мірою залежить від здатності ресторану інтегрувати локальні традиції, гастрономічну спадщину регіону та сучасні кулінарні тренди. У цьому контексті важливу роль відіграє розвиток гастрономічного туризму, який базується на зацікавленні споживачів місцевими смаками, автентичними продуктами та культурою харчування. Ресторани, які активно впроваджують гастромаркетинг, часто стають не лише закладами харчування, а й центрами культурного досвіду.

Застосування інструментів гастромаркетингу також включає співпрацю з фудблогерами, проведення кулінарних майстер-класів, дегустацій, тематичних вечорів, сезонних фестивалів, а також створення унікального фудконтенту в соціальних мережах. Усе це сприяє зростанню впізнаваності бренду, формуванню позитивного іміджу та залученню нової аудиторії.

Окремої уваги заслуговує використання гастромаркетингу в концептуальних ресторанах, які позиціонують себе через конкретну ідеологію, кухню певної країни або регіону, екологічні підходи до приготування страв чи філософію здорового харчування. У таких випадках гастрономічна складова стає провідним

елементом бренду, що дозволяє ресторану відмежуватися від конкурентів та зайняти нішу на ринку.

Гастромаркетинг є не лише інструментом просування ресторанного бізнесу, а й засобом формування глибшого взаємозв'язку між закладом і споживачем. Його ефективне застосування дозволяє посилити конкурентні позиції ресторану, сформувати унікальний імідж та сприяти сталому розвитку в умовах високої динаміки ринку. У перспективі гастромаркетинг може стати ключовим чинником розвитку не лише окремих закладів, а й цілих гастрономічних дестинацій, стимулюючи розвиток локальної економіки, туризму та креативної індустрії загалом.

У сучасному ресторанному бізнесі успішне позиціонування та утримання клієнта вимагає значно більше, ніж просто якісна кухня та ввічливе обслуговування. Усе більшої актуальності набуває підхід, заснований на створенні багатосенсорного досвіду, який охоплює не лише смакові, а й візуальні, слухові, тактильні та емоційні враження. У цьому контексті поєднання різних інноваційних форм маркетингу, зокрема гастромаркетингу, аудіомаркетингу, тактильного маркетингу та агромаркетингу, дозволяє ресторанам формувати глибший контакт зі споживачем, стимулювати позитивні асоціації з брендом і забезпечувати високу емоційну залученість. Такий комплексний підхід відкриває нові горизонти у створенні унікального іміджу закладу, підвищенні його конкурентоспроможності та формуванні сталого споживчого капіталу.

Поєднання гастромаркетингу з аудіомаркетингом, тактильним маркетингом та агромаркетингом відкриває нові можливості для створення комплексного, багатосенсорного досвіду в ресторанному бізнесі. Такий підхід дозволяє не лише задовольнити гастрономічні вподобання гостей, а й сформувати повноцінну атмосферу занурення у філософію закладу. Аудіомаркетинг – через ретельно підібране музичне оформлення підсилює емоційний фон відвідування ресторану, створює настрій і підтримує тематику кухні або події. Тактильний маркетинг включає використання приємних на дотик матеріалів в оформленні інтер'єру, посуду чи навіть серветок, що підсвідомо впливає на сприйняття якості сервісу. Агромаркетинг дозволяє підкреслити зв'язок із місцевими фермерами, екологічно чистими продуктами та сезонними інгредієнтами, що резонує з попитом на здорове харчування та еко-тренди. Комплексне застосування цих видів маркетингу дає змогу закладу не лише задовольнити базові потреби гостей, а й запропонувати їм унікальний, автентичний та запам'ятовуваний досвід, що сприяє формуванню емоційної прив'язаності до бренду. Ресторани, які вміють пристосовуватися до новітніх трендів, мають більші шанси на успіх у сучасному ринковому середовищі [1].

Таким чином, сучасний ресторанний бізнес потребує впровадження інноваційних підходів до маркетингу, орієнтованих на багатосенсорний споживчий досвід. Поєднання різних видів маркетингу сприяє створенню унікального іміджу закладу, підвищенню лояльності споживачів і зміцненню емоційного зв'язку зі споживачем. Такий комплексний підхід дозволяє не лише

виділитися на конкурентному ринку, а й задовольнити запити сучасних споживачів, які прагнуть не просто харчування, а й вражень. Інтеграція цих маркетингових інструментів може стати ключовим чинником сталого розвитку та успішного функціонування ресторанного бізнесу в умовах нових ринкових викликів.

Список літератури:

1. Маркетинг ресторану чи ресторанної мережі. URL: <https://dinanta.com/blog/restaurant-marketing> (дата звернення: 17.07.2025).
2. Маркетинг у тарілці. URL: <https://surl.li/shpxck> (дата звернення: 17.07.2025).

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

Лебедєва Інна

директор КЗ «Харківський ліцей № 138
Харківської міської ради»,
м. Харків, Україна

У зв'язку з переходом України до ринкової економіки постала потреба модернізувати освіту та раціонально використовувати людські й матеріальні ресурси. У цьому контексті особливе значення набуває застосування маркетингових інструментів в управлінні закладами освіти. Маркетинг зосереджений на дослідженні ринку освітніх послуг, аналізі запитів і потреб споживачів, а також розробленні стратегії для реалізації цих послуг, популяризації їх через рекламу, планування цінової політики, просування ідей, товарів і послуг. Цей процес забезпечує досягнення цілей як окремих осіб, так і організацій.

Зміни, що відбуваються в освітньому середовищі, ставлять перед закладами нові вимоги до організації та планування освітнього процесу. У зв'язку із цим набуває актуальності освітній маркетинг, який включає створення позитивного іміджу закладу, аналіз попиту на освітні послуги, розроблення й упровадження якісних програм, а також дослідження освітніх потреб споживачів [3].

Науковці вважають, що маркетинг у сфері освіти полягає в розробленні, упровадженні й оцінюванні освітніх послуг завдяки встановленню відносин обміну між закладами освіти та споживачами цих послуг. Це спрямовано на гармонізацію інтересів і задоволення потреб здобувачів освіти. Завдяки використанню маркетингових інструментів заклади освіти можуть знайти своє місце на ринку освітніх послуг і забезпечити підготовку фахівців відповідно до вимог ринку праці [1, 2].

Задоволення потреб споживачів ефективно реалізується через маркетинг освітніх послуг, який охоплює:

- особистість – у безперервному збагаченні знань і навичок;
- заклад освіти – у забезпеченні якісного навчання, саморозвитку й підвищенні професійної майстерності працівників;
- організації – у підготовці кваліфікованого персоналу для задоволення їхніх потреб;
- суспільство – у збереженні та відтворенні трудового й освітнього потенціалу країни.

Маркетингова діяльність має забезпечувати отримання достовірної, актуальної та своєчасної інформації про ринок, його структуру, динаміку попиту, а також уподобання та потреби споживачів, що дозволяє аналізувати зовнішні умови функціонування освітньої організації. Важливою складовою є розроблення та пропозиція таких продуктів або послуг, які максимально

відповідають вимогам ринку та перевершують конкурентів за якістю чи асортиментом. Крім того, маркетинг має сприяти цілеспрямованому впливу на споживачів, попит і ринок, забезпечуючи ефективний контроль над процесом реалізації товарів або послуг [4].

Ефективна маркетингова діяльність базується на кількох фундаментальних принципах [3]:

- орієнтація на споживача: у центрі будь-якої маркетингової стратегії має бути споживач зі своїми потребами, бажаннями та поведінкою. Глибоке розуміння цільової аудиторії дозволяє створювати продукти та послуги, які відповідають їхнім очікуванням;

- комплексний підхід: маркетинг – це не ізольована діяльність, а взаємопов'язаний набір інструментів. Для досягнення успіху необхідно збалансовано поєднувати всі елементи маркетинг-міксу: продукт, ціну, місце збуту та просування;

- стратегічне планування: ефективний маркетинг вимагає чіткого розуміння довгострокових цілей компанії та розробки стратегій, які дозволять їх досягти. Маркетингові дії мають бути узгоджені зі загальною стратегією бізнесу;

- інноваційність: ринок постійно змінюється, тому компанії повинні бути готові до інновацій. Це стосується як розробки нових продуктів та послуг, так і використання нових маркетингових інструментів та каналів комунікації;

- гнучкість та адаптивність: здатність швидко реагувати на зміни ринку є однією з найважливіших якостей успішного маркетолога. Маркетингові плани повинні бути гнучкими та адаптуватися до нових умов;

- вимірювання ефективності: кожна маркетингова кампанія має бути вимірюваною, щоб оцінити її ефективність та внести необхідні корективи. Це дозволяє оптимізувати витрати та підвищити віддачу від інвестицій у маркетинг;

- соціальна відповідальність: сучасний маркетинг враховує не тільки економічні, але й соціальні аспекти бізнесу. Компанії повинні діяти відповідально по відношенню до суспільства та довкілля;

- партнерство: співпраця з іншими компаніями, постачальниками та клієнтами може значно підвищити ефективність маркетингових заходів.

Отже, основні принципи маркетингу можна узагальнити так: успішний маркетинг орієнтований на споживача, стратегічний, інноваційний, гнучкий та вимірюваний. Він передбачає комплексне використання різних інструментів та відповідальне ставлення до бізнесу та суспільства.

Аналіз принципів загального маркетингу дозволив сформулювати основні засади освітнього маркетингу. Насамперед, заклади освіти мають надавати саме ті послуги, які найбільше відповідають потребам споживачів. По-друге, важливо визначати й оцінювати якість освітніх послуг, що забезпечують задоволення цих потреб. При цьому необхідно враховувати потреби не лише в традиційному розумінні, але й виходячи за їхні межі, охоплюючи ширше коло запитів. Ключовими аспектами також є систематичне збирання й аналізування інформації про потреби, побажання та реакції споживачів. Ефективне управління освітнім маркетингом передбачає використання різних підходів до

прогнозування, оцінювання й прийняття рішень, аналіз конкретних проблем та застосування комплексних інструментів їх розв'язання. Нарешті, важливо впроваджувати ситуаційне управління, яке дозволяє приймати рішення не лише у визначені терміни, але й реагувати на нові виклики в умовах змін і нестабільності.

Освітні заклади можна вважати маркетингово зорієнтованими, якщо їхнє управління базується на маркетинговому підході, а діяльність і розвиток відповідають актуальним потребам ринку. Такий підхід дозволяє закладам адаптуватися до змін у середовищі й ефективно задовольняти запити споживачів освітніх послуг.

Маркетинговий підхід в управлінні організаціями, на нашу думку, являє собою інтеграцію методологічних принципів, інструментів і методів управління підприємством як самостійним суб'єктом ринку, що діє на основі маркетингових принципів. Цей підхід охоплює застосування загальноекономічних категорій, таких як «потреби», «попит», «пропозиція», «інфраструктура ринку», «кон'юнктура ринку», «конкуренція», а також спеціалізованих маркетингових понять, таких як «маркетингове середовище», «маркетингові дослідження», «маркетингові комунікації», «маркетингова інформаційна система» та інші.

Щоб гарантувати якість освітніх послуг і забезпечити об'єктивний контроль, маркетингова діяльність у закладах освіти має базуватися на державних освітніх стандартах і враховувати сучасний рівень освітніх технологій. Застосування маркетингового підходу в управлінні освітніми закладами сприяє розвитку професійного потенціалу педагогів, удосконаленню їхніх навичок, підвищенню об'єктивності оцінювання їхньої роботи, а також формуванню мотивації до самовдосконалення та професійної самореалізації.

Для ефективного управління маркетинговою діяльністю необхідно чітко визначити цільову аудиторію, пропоновану послугу та її здатність задовольняти потреби споживачів. Важливо також сформулювати унікальну споживчу пропозицію закладу, оцінити його сильні та слабкі сторони, здійснити аналіз конкурентів, прогнозувати зміни в попиті та можливості реклами для просування освітніх послуг.

Маркетингова діяльність в управлінні закладом освіти полягає в наданні освітніх послуг, що відповідають потребам населення; оновленні та розширенні асортименту освітніх послуг з урахуванням запитів споживачів; формуванні попиту на освітні послуги відповідно до сучасних тенденцій та державних вимог. Результатом маркетингової діяльності закладу освіти для споживачів освітніх послуг є розширення можливостей для задоволення їх потреб і забезпечення якісними освітніми послугами. Для самого закладу цей результат полягає у визначенні стратегії розвитку, поліпшенні іміджу закладу, збільшенні попиту на пропоновані послуги, підвищенні кваліфікації професійних кадрів, впровадженні нових форм роботи зі здобувачами та батьками, а також у більш ефективному управлінні ресурсами. Для педагогічного складу результатом маркетингового управління є чітке уявлення про перспективи особистісного та

професійного зростання, можливості для самореалізації та підвищення ефективності їхньої роботи.

Особливості маркетингової діяльності закладу загальної середньої освіти включають кілька ключових аспектів. Першим є формування іміджу закладу, який відображає його цінності й унікальність. Другим важливим аспектом є створення єдиної команди, яка працює над спільною метою. Третій аспект – модифікація освітньої системи шляхом удосконалення та підвищення ефективності організації освітнього процесу. Перебудова закладу в освітню систему, здатну вирішувати важливі соціальні завдання, є ще однією складовою. Важливо також розвивати власну внутрішню культуру взаємин та ефективні методи виконання завдань [4].

Маркетингова діяльність в управлінні закладом освіти в умовах інтеграції закладів освіти полягає в інтеграції нових елементів у традиційну систему освіти, розробленні й реалізації інноваційних ідей у вигляді нових освітніх послуг, нового інтелектуального продукту. Концепція маркетингу закладів освіти має передбачати постійний пошук нових способів задоволення освітніх потреб суспільства, упровадження інновацій, розроблення освітніх програм, що враховують інтереси закладу та сприяють соціальному розвитку регіону, а також відмову від програм, які не відповідають вимогам споживачів.

Список літератури:

1. Гречаник О. Є., Хлебнікова Т. М., Темченко О. В. Digital-маркетинг як інструмент антикризового розвитку підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1767> (дата звертання: 17.06.2025).
2. Гречаник О., Шленьова М. Managing academic personnel in higher education: current challenges and future directions. *Наукові інновації та передові технології. Серія : Управління та адміністрування*. 2024. № 10 (38). С. 105-115.
3. Григораш В. В. Маркетингова діяльність директора школи. Харків : Основа, 2014. 144 с.
4. Степашкіна В. В. Особливості стратегічного планування розвитку організації в умовах нестабільного економічного та воєнного стану. *The 7th International scientific and practical conference "Professional development: theoretical basis and innovative technologies"* (February 20 - 23, 2024) Paris, France. International Science Group. 2024. С. 169–171. DOI: 10.46299/ISG.2024.1.7.

МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ

Возний Ігор

директор КЗ «Харківський ліцей № 155
Харківської міської ради»,
м. Харків, Україна

Погуляйло Тетяна

заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Харківський ліцей № 155 Харківської міської ради»,
м. Харків, Україна

Актуальність обраної теми зумовлена сучасними умовами функціонування системи освіти, що перебуває під впливом воєнної агресії з боку РФ і пов'язаних із цим загроз. Унаслідок цих чинників освітні організації змушені діяти в умовах високої невизначеності, що ускладнює прогнозування їх подальшого розвитку та стабільного функціонування. У таких обставинах кожен суб'єкт освітньої діяльності має постійно аналізувати динаміку зовнішнього середовища, адаптувати свої потреби й ресурси до змінних умов і враховувати потенційні виклики. Зазначені процеси, по суті, набувають ознак маркетингової діяльності, що є відповіддю на ринкову природу сучасних суспільних відносин і визначає передумови ефективного функціонування та розвитку освітніх інституцій.

На основі системного аналізу наукових праць зарубіжних і українських дослідників можна виокремити низку ключових управлінських концепцій, які становлять методологічну основу для підвищення ефективності маркетингової діяльності в освітніх установах.

1. Концепція клієнтоцентризму акцентує увагу на задоволенні потреб здобувачів освіти, їхніх батьків та інших стейкхолдерів. Її реалізація передбачає активне збирання та оброблення зворотного зв'язку, аналізування запитів цільової аудиторії й надання індивідуалізованих освітніх послуг.

2. Концепція соціального маркетингу зорієнтована на використання маркетингових інструментів для виконання суспільно значущих завдань, зокрема сприяння формуванню здорового способу життя, культурного зростання та розвитку інтелектуального капіталу.

3. Інноваційна маркетингова концепція передбачає впровадження сучасних технологічних рішень в освітній процес, розвиток новітніх освітніх програм та трансформацію управлінської інфраструктури закладу освіти.

4. Концепція диференціації спрямована на створення освітніх продуктів з унікальними характеристиками, що дозволяє задовольнити специфічні потреби окремих цільових груп і забезпечити конкурентні переваги на ринку освітніх послуг.

5. Концепція інтегрованих маркетингових комунікацій (ІМС) розглядає комунікацію як цілісний процес, що охоплює скоординоване використання всіх наявних каналів задля посилення впливу просування освітнього закладу.

6. Концепція брендингу освітніх послуг передбачає стратегічне формування позитивного іміджу закладу освіти шляхом послідовного позиціонування, PR-діяльності, участі в соціальних ініціативах та рекламної підтримки.

7. Концепція сталого розвитку акцентує необхідність інтеграції екологічних, соціальних та економічних принципів сталості в маркетингові підходи й освітні стратегії, включаючи підтримку інклюзії та соціальної відповідальності.

Реалізація вищезазначених концепцій не лише підвищує конкурентоспроможність освітніх інституцій, а й сприяє формуванню стійких партнерських відносин із ключовими стейкхолдерами, покращенню якості надання освітніх послуг та ефективнішому використанню наявних ресурсів.

Застосування різноманітних маркетингових інструментів позитивно впливає на формування привабливого іміджу закладу освіти, сприяє підвищенню якості управлінських процесів та забезпечує стратегічну гнучкість. У зв'язку із цим управлінська система сучасної освітньої організації має бути інтегрована з ефективними механізмами маркетингової діяльності, які дають змогу адаптуватися до змін ринкового середовища, окреслювати довгострокові орієнтири розвитку та раціонально розподіляти ресурси для досягнення запланованих результатів.

У подальшому розглянемо докладніше основні інструменти маркетингової діяльності, що можуть бути використані в управлінні освітніми установами.

До основних інструментів маркетингової діяльності, що можуть бути ефективно інтегровані в управління освітніми організаціями, належать такі.

1. Маркетингові дослідження – процес систематичного збирання, оброблення й аналізування інформації щодо ринкової кон'юнктури, діяльності конкурентів, характеристик споживачів і їхніх освітніх потреб. Ці дослідження забезпечують обґрунтоване прийняття стратегічних рішень та адаптацію освітніх послуг до вимог цільової аудиторії.

2. Сегментація ринку й таргетування – поділ ринку на однорідні групи споживачів за певними критеріями (соціальними, демографічними, поведінковими тощо) та визначення пріоритетних сегментів для формування цілеспрямованих маркетингових впливів. Це дозволяє більш точно враховувати запити споживачів і розробляти персоналізовані освітні пропозиції.

3. Брендування – процес формування та підтримки позитивного іміджу освітньої організації, що підвищує її впізнаваність, формує довіру серед цільової аудиторії та забезпечує лояльність споживачів у довгостроковій перспективі.

4. Цінова стратегія – розроблення обґрунтованих підходів до встановлення вартості освітніх послуг з урахуванням платоспроможності цільових груп, конкурентного середовища та внутрішніх фінансових цілей закладу. Гнучке ціноутворення сприяє залученню різних категорій клієнтів та оптимізації прибутковості.

5. Рекламна діяльність – реалізація комплексних інформаційно-комунікаційних кампаній із використанням як традиційних, так і цифрових каналів комунікації з метою популяризації освітніх послуг, розширення ринку споживачів та підвищення обізнаності про діяльність закладу.

6. Інноваційна активність – постійне впровадження новітніх освітніх технологій, розроблення інноваційних програм і сервісів, що дозволяє освітній установі відповідати на динамічні зміни ринкових умов і підтримувати належний рівень конкурентоспроможності.

7. Система управління взаєминами з клієнтами (CRM) – застосування інформаційних технологій для збирання, зберігання й аналізування даних про клієнтів з метою підвищення ефективності комунікації, поліпшення якості обслуговування та зміцнення клієнтської лояльності.

8. Аналіз конкурентного середовища – регулярний моніторинг діяльності інших учасників ринку, що дає змогу ідентифікувати їхні конкурентні переваги та недоліки, а також коригувати власні стратегії відповідно до поточних тенденцій і викликів.

Усі зазначені інструменти маркетингової діяльності функціонують у тісному взаємозв'язку, формуючи комплексний підхід до управління, що забезпечує не лише зростання конкурентоспроможності освітньої організації, а й створює передумови для її стійкого позиціонування на ринку в довгостроковій перспективі.

Серед ключових інструментів, які використовують у межах маркетингових досліджень, особливу увагу варто приділити маркетинговому аудиту. Цей інструмент дає змогу без суттєвих фінансових витрат, за умови застосування відповідних аналітичних методик, знизити рівень маркетингових ризиків і сформувати цілісний стратегічний план дій, спрямований на досягнення запланованих цілей організації й підвищення її конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Протягом останнього десятиліття можна виокремити низку детермінант, які зумовили активний розвиток концепції маркетингового аудиту:

- посилення конкуренції на міжнародних ринках унаслідок інтенсифікації глобалізаційних процесів;
- зростання необхідності інтеграції в маркетингову стратегію динамічних змін в економічному, правовому, технологічному, екологічному, соціальному та політичному середовищах;
- потреба в гнучкому перегляді маркетингових стратегій, інструментарію та підходів відповідно до актуальної ринкової ситуації;
- актуальність чіткого орієнтування в різноманітні маркетингових засобів з метою відбору найбільш результативних методів просування освітніх послуг або продуктів;
- зростаюча роль пошуку економічно доцільних методів маркетингового аналізу, що набуває особливої ваги в умовах нестабільності, економічних турбуленцій та фінансових обмежень [1].

Визначено ключові напрями підвищення якості управління освітньою організацією на основі результатів проведення маркетингового аудиту, які включають:

- перевірку відповідності стратегічних цілей освітньої організації реальним можливостям ринку освітніх послуг;
- оцінку маркетингового потенціалу організації;
- аналіз поточного стану ринкового середовища та прогнозування його розвитку з метою виявлення потенційних ризиків для діяльності освітнього закладу;
- ідентифікацію сильних і слабких сторін організації та оцінювання їх впливу на ринкові можливості й загрози;
- розроблення стратегічних напрямів діяльності з урахуванням трансформацій ринку освіти та чинних нормативних вимог;
- оцінювання ефективності маркетингової діяльності та заходів щодо її вдосконалення;
- пошук додаткових ресурсів для формування конкурентних переваг;
- виявлення проблемних аспектів маркетингової політики та розроблення рекомендацій щодо їх усунення;
- коригування маркетингових програм і стратегій з метою адаптації до динамічних змін ринкового середовища;
- формування алгоритмів управлінських дій щодо подолання потенційних проблем, що можуть виникнути в подальшому.

Перевагою такого інструменту є його оперативність у порівнянні з іншими методами досліджень, що забезпечує можливість своєчасного реагування на зміни ринкової кон'юнктури, а також дозволяє залишатися в курсі актуальних настроїв та очікувань споживачів, конкурентів й інших учасників ринку [2].

Іноді в управлінській практиці доцільно застосовувати метод АВС-аналізу (activity-based costing), який передбачає послідовне виконання таких етапів:

- визначення видів діяльності, що підлягають аналізу, шляхом ідентифікації основних процесів та напрямів функціонування організації;
- ідентифікація об'єктів діяльності, що включає визначення ресурсів, пов'язаних із зазначеними процесами, зокрема персоналу, приміщень, обладнання та інших активів;
- оцінювання вартості об'єктів діяльності та результатів, що передбачає калькуляцію витрат, пов'язаних із кожним об'єктом, а також визначення продуктивності чи результативності діяльності;
- формування висновку щодо доцільності здійсненої діяльності, що полягає в аналізі ефективності та рентабельності процесів з метою ухвалення обґрунтованих управлінських рішень про подальше впровадження або коригування відповідних заходів.

Одним із найбільше поширених і дієвих інструментів стратегічного планування є SWOT-аналіз, який сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, розробленню ефективних стратегій і досягненню поставлених цілей організації.

SWOT-аналіз являє собою методологію оцінювання внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на діяльність компанії, окремого продукту чи проекту. Основні цілі проведення SWOT-аналізу включають:

- оцінювання поточного стану, що дозволяє визначити рівень розвитку організації чи проекту;
- визначення сильних сторін, які дають змогу максимально ефективно використовувати наявні переваги;
- ідентифікацію слабких сторін, що дозволяє виявити та усунути або мінімізувати наявні недоліки;
- виявлення нових можливостей, спрямованих на пошук перспективних напрямів розвитку і зростання;
- оцінювання потенційних ризиків, що допомагає ідентифікувати загрози та розробити заходи щодо їх попередження або мінімізації.

У наукових джерелах [3] виділяють такі основні етапи проведення SWOT-аналізу.

1. Формулювання мети аналізу – визначення основних завдань і очікуваних результатів, яких прагнуть досягти за допомогою проведення аналізу.

2. Створення матриці SWOT – організація інформаційного простору у вигляді таблиці, розділеної на чотири сектори, що відповідають категоріям Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості) та Threats (загрози).

3. Збирання інформації – застосування методів збору даних, таких як мозковий штурм, експертні опитування чи інші методики, для заповнення відповідних секцій матриці.

4. Аналіз отриманих даних – виявлення взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми факторами, визначення ключових тенденцій і пріоритетів.

5. Розроблення стратегічних рекомендацій – на основі результатів аналізу формування стратегій, спрямованих на використання виявлених можливостей, подолання слабких сторін та мінімізацію ризиків.

SWOT-аналіз не обмежується простим переліком фактів, а є аналітично-синтетичним інструментом, що сприяє прийняттю стратегічно обґрунтованих рішень. Для стратегічного маркетингового аналізу та планування широко застосовують також Бостонську матрицю, відому як матрицю «зростання – частка ринку», розроблену Д. Брюсом, засновником Бостонської консалтингової групи. Така матриця класифікує структурні елементи об'єкта аналізу за чотирма категоріями:

- «Зірки» – сегменти з високим потенціалом зростання та відсутністю істотної конкуренції;
- «Дійна корова» (або «робочий кінь») – сегменти з обмеженими перспективами зростання, але стабільною позицією на ринку без інтенсивної конкуренції;
- «Знак питання» – сегменти зі значними можливостями розвитку, проте під суттєвим конкурентним тиском;

– «Собаки» – сегменти з низьким потенціалом зростання та високим рівнем конкуренції [3].

На основі результатів такого аналізу рекомендовано:

- активно підтримувати та розвивати сегменти категорії «зірки»;
- періодично підтримувати сегменти категорії «дійна корова»;
- ретельно контролювати сегменти, позначені як «знак питання»;
- прагнути до ліквідації або оптимізації сегментів категорії «собаки».

Паралельно зі SWOT-аналізом застосовують PEST-аналіз, який дозволяє всебічно оцінити політичні, економічні, соціально-культурні та технологічні фактори, що впливають на розвиток закладу освіти. За рекомендаціями фахівців, PEST-аналіз доцільно проводити на початковому етапі стратегічного дослідження. Основною відмінністю між цими двома видами аналізу є те, що SWOT-аналіз зосереджений на вивченні позиції закладу освіти на ринку освітніх послуг, визначаючи його внутрішні можливості та зовнішні загрози, тоді як PEST-аналіз акцентує увагу на характеристиках самого ринкового середовища.

PEST-аналіз здійснюють шляхом систематичного вивчення чотирьох ключових чинників:

- політичний чинник – оцінювання розвитку державної політики у сфері освіти, що є важливим для прогнозування змін у законодавчому та регуляторному полі;
- економічний чинник – аналіз механізмів розподілу фінансування освітньої галузі, зокрема на державному й регіональному рівнях, що має безпосередній вплив на якість надання освітніх послуг;
- соціальний чинник – вивчення споживчих уподобань населення, суспільного ставлення до освітніх послуг та оцінка рівня розвитку молодого покоління, що сприяє формуванню нових комплексів освітніх пропозицій;
- технологічний чинник – аналіз рівня технологічного розвитку й упровадження інноваційних технологій в освітній процес, необхідних для своєчасної модернізації системи освіти.

Як і у випадку зі SWOT-аналізом, результати PEST-аналізу оформлюють у вигляді матриці або таблиці, що забезпечує систематизацію та наочність отриманої інформації.

На основі результатів SWOT- та PEST-аналізів формулюють місію закладу освіти у форматі «to do ... to do», яка відображає його фундаментальне призначення та визначає відмінності від інших аналогічних установ. Місія закладу являє собою чітке уявлення про бажаний стан організації та конкретні результати, яких вона має досягти [4].

Для коректного формулювання місії необхідно дати відповіді на ключові питання: які освітні послуги здатен запропонувати заклад та на яку категорію здобувачів він орієнтований? При цьому важливо враховувати ресурсне забезпечення установи, а також потенційні загрози, що можуть вплинути на її діяльність. Ефективне рішення цих питань базується на всебічному аналізі, що здійснюють із урахуванням результатів проведених SWOT- та PEST-досліджень.

Наступним етапом є визначення візії закладу освіти та мети за принципом

SMART:

- S (specific) – мета має бути конкретно та чітко сформульованою;
- M (measurable) – мета має бути вимірною, тобто потрібно мати можливість оцінити ступінь її досягнення;
- A (achievable) – мета має бути досяжною для конкретного виконавця;
- R (realistic) – мета має бути реалістичною та відповідати наявним ресурсам;
- T (timely) – мета має бути обмежена в часі: без чіткого терміну це стає лише мрією, а не метою.

Отже, нами розглянуто механізми маркетингового управління освітньою організацією, що здатні забезпечити її функціонування й розвиток в умовах нестабільності, кризи та невизначеності.

Список літератури:

1. Гречаник О. Є., Хлебнікова Т. М., Темченко О. В. Digital-маркетинг як інструмент антикризового розвитку підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1767> (дата звертання: 07.04.2025).
2. Гречаник О., Шленьова М. Managing academic personnel in higher education: current challenges and future directions. *Наукові інновації та передові технології. Серія : Управління та адміністрування*. 2024. № 10 (38). С. 105-115/
3. Григораш В. В. Маркетингова діяльність директора школи. Харків : Основа, 2014. 144 с.
4. Степашкіна В. В. Особливості стратегічного планування розвитку організації в умовах нестабільного економічного та воєнного стану. *The 7th International scientific and practical conference "Professional development: theoretical basis and innovative technologies"* (February 20 - 23, 2024) Paris, France. International Science Group. 2024. С. 169–171. DOI: 10.46299/ISG.2024.1.7.

AMPUTEE FOOTBALL AS AN INNOVATIVE MEANS OF PHYSICAL REHABILITATION OF PERSONS WITH AMPUTATIONS OF LIMBS

Stepanova Halyna Mykolaivna,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of
Biomedical Disciplines and Physical Therapy,
Cherkasy Medical Academy

Mishchenko Roman Vladyslavovych,

physical therapy assistant of the rehabilitation department
Cherkasy Regional Hospital of the Cherkasy Regional Council

The relevance of the problem of physical rehabilitation of people with limb amputations has increased significantly in the modern world. According to global research, in 2021 there were 445.2 million people with traumatic amputations in the world, 10 million of whom were new cases in just one year [5]. This problem is especially acute in Ukraine due to the full-scale Russian aggression, where the number of people with amputations is approximately 50,000. Amputee football is an adapted form of football for people with amputations, invented in the 1980s by the American Don Bennett. Initially, the game served as a means of maintaining the summer sports form of members of the US national ski team with disabilities, but soon became an independent sports discipline [1]. Given the popularity of football (over 265 million players worldwide), amputee football is developing rapidly. It is gaining particular popularity in countries involved in military conflicts.

Studies show the positive impact of sport on the quality of life of amputees. People who engage in sports have a higher level of well-being and independence. In particular, football significantly improves the functional capacity and social activity of players after amputations, which affects the overall improvement of their quality of life [1].

The specific features of physical demands in amputee football are that football players with amputations spend 10-30% more energy compared to able-bodied individuals due to the use of crutches for movement. Unlike players without disabilities, they experience the greatest fatigue in the muscles of the upper body - chest, shoulders and arms [4]. These features require a specialized approach to training programs with special attention to the development of upper body endurance [3].

Despite the recognition of the importance of amputee football for rehabilitation, there are currently no comprehensive scientifically based physical training programs that would take into account the specific needs of athletes with amputations. Most of the available research focuses on the general characteristics of players, rather than on the development of practical recommendations for the training process [2, 3].

Given the growing number of people with amputations in Ukraine, the development of effective physical rehabilitation programs through amputee football is

of particular social importance. Sport for amputees is an important means not only of physical recovery, but also of psychological rehabilitation and social integration.

The development of a comprehensive physical rehabilitation program for athletes with amputations in preparation for amputee football competitions will fill the existing gaps in scientific knowledge and create a practical toolkit for specialists in adaptive physical culture and sports.

References

1. Kasińska Z., Tasiemski T. Ampfutbol w praktyce i w badaniach naukowych. *Postępy Rehabilitacji*. 2016. Nr 4. S. 55–66.
2. McDonald C. L., Westcott-McCoy S., Weaver M. R., Haagsma J., Kartin D. Global prevalence of traumatic non-fatal limb amputation. *Prosthetics and Orthotics International*. 2020.
3. Nowak A. M., Marszałek J., Molik B. Sports Performance Tests for Amputee Football Players: A Scoping Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, No. 7. Article 4386.
4. Simim M. A. M., Mota G. R. da, Marocolo M., Silva B. V. C. da, Mello M. T. de, Bradley P. S. The Demands of Amputee Soccer Impair Muscular Endurance and Power Indices But Not Match Physical Performance. *Adapted Physical Activity Quarterly*. 2017. Vol. 34, No. 4. P. 1–17.
5. Wei B., Zhang J., Cheng Y., Wu H. Global, regional and national burden of traumatic amputations from 1990 to 2021: a systematic analysis of the Global Burden of Disease study 2021. *Frontiers in Public Health*. 2025. Vol. 13.

С-РЕАКТИВНИЙ БІЛОК ЯК БІОМАРКЕР ТРИВАЛОЇ АНЕМІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ВИСОКОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ

Дубовецький П.О.

лікар клініки гематології Національного військово-медичного клінічного
центру “Головний військовий клінічний госпіталь”, м. Київ, Україна

Гусєва С.А.

доктор медичних наук, професор, професор кафедри військової терапії
Української військово-медичної академії, м. Київ, Україна

Гончаров Я.П.

полковник медичної служби, кандидат медичних наук, заступник начальника
Національного військово-медичного клінічного центру “Головний військовий
клінічний госпіталь” - провідний терапевт

Вступ. Анемія залишається серйозною медичною проблемою у світі – яка за оцінками, вражає близько 24% населення Землі [1]. Часто розвивається у тяжкохворих пацієнтів: до 95% пацієнтів відділень інтенсивної терапії стають анемічними вже на 3-й день перебування [2]. Постгеморагічна анемія майже неминуча при важких бойових травмах, що супроводжуються значною втратою крові. Одночасно травма запускає системну запальну реакцію, що відображається у різкому підвищенні рівнів прозапальних цитокінів і білків гострої фази – зокрема інтерлейкіну-6 (ІЛ-6) та С-реактивного білка (СРБ) [3]. СРБ є визнаним ключовим біомаркером запалення, який широко використовується у клінічній практиці для оцінки тяжкості стану пацієнтів [4]. Збільшення концентрації СРБ відображає масштаб травматичного ушкодження та асоціюється з обсягом пошкодження тканин; фактично СРБ розглядають як індикатор тяжкості травми і післяопераційних ускладнень [5].

Системне запалення має значний вплив на метаболізм заліза та кровотворення. ІЛ-6 індукує синтез гепсидину – печінкового гормону, що блокує абсорбцію заліза в кишечнику і вивільнення його з депо, викликаючи функціональний дефіцит заліза [3]. У результаті розвивається анемія запалення: високий рівень гепсидину спричиняє обмеження доступності заліза для процесів еритропоезу, що спричиняє гіпоферемію (зниження концентрації заліза в сироватці крові) та пригнічення продукції еритроцитів. Таким чином, поранені з тяжкими травмами часто мають анемію змішаного генезу – внаслідок гострої крововтрати та вторинного дефіциту заліза на тлі запалення. Відповідно до сучасних досліджень, у пацієнтів з високим рівнем СРБ спостерігаються нижчі показники рівню гемоглобіну (116 ± 22 проти 133 ± 18 г/л, $p=0,001$) порівняно з особами з нормальним рівнем СРБ, а між концентраціями гемоглобіну (Hb) та рівнем СРБ виявлено помірний зворотний кореляційний зв'язок ($r \approx -0,42$,

$p < 0,001$) [6]. Іншими словами, виражене запалення асоціюється з більш тяжкою анемією. Така взаємодія підтверджується і в клініці: практично у всіх важкотравмованих на 2-му тижні після поранення діагностується анемія (у $\sim 97\%$ пацієнтів), і навіть через 6 місяців у $\sim 30\%$ з них зберігається анемічний синдром [7].

Наявність персистуючої анемії у травмованих асоціюється з гіршим прогнозом - тривалішим перебуванням у відділенні інтенсивної терапії, більшою частотою інфекційних ускладнень і збільшенням обсягів трансфузій порівняно з пацієнтами, у яких вміст гемоглобіну нормалізувався раніше [7]. З огляду на це, оцінка взаємозв'язку між анемією та запальним статусом (за рівнем СРБ) у поранених є актуальною задачею, що має як діагностичне, так і прогностичне значення [8].

Мета дослідження - порівняти основні клініко-лабораторні показники у поранених та осіб контрольної групи, а також проаналізувати динаміку рівнів гемоглобіну і С-реактивного білка на різних етапах лікування поранених.

Матеріали і методи. Обстежено 73 поранених військовослужбовців (чоловіки, середній вік 39 ± 15 років) з бойовою травмою, госпіталізованих до військового госпіталю. Контрольну групу становили 90 практично здорових осіб аналогічного віку (38 ± 8 років, близько 95% чоловіки), без гострих захворювань. У поранених проводили стандартне лікування, включно з хірургічними втручаннями та трансфузійною підтримкою за показаннями. Усі пацієнти мали проведений клінічний аналіз крові при госпіталізації, в процесі лікування (повторні аналізи) та перед випискою. Визначали показники крові: рівень Hb, кількість еритроцитів (RBC), гематокрит (Hct), індекси еритроцитів (MCV, MCH, MCHC, RDW), кількість лейкоцитів (WBC) та тромбоцитів (PLT), формулу крові. Маркер запалення СРБ визначали імунотурбідиметрично (кількісно, мг/л) у частини пацієнтів (за клінічними показами). Статистичну обробку здійснювали засобами MS Excel та програмою STATISTICA 7.0 (Stat Soft. Inc.); результати представлені у вигляді середнього значення $\pm$. Порівняння груп виконували двостороннім t-тестом Стюдента, вважали $p < 0,05$ статистично значущим.

Результати. Таблиця 1 демонструє порівняльні середні показники клінічного аналізу крові у поранених (при госпіталізації) та осіб контрольної групи. У поранених відзначалася виражена анемія: середній рівень Hb склав лише 107 ± 20 г/л проти 157 ± 13 г/л у контролі ($p < 0,001$), а кількість RBC - $3,70 \pm 0,77$ проти $5,03 \pm 0,49$ ($\times 10^{12}/л$, $p < 0,001$). Відповідно, гематокрит у поранених був знижений (приблизно 33% проти $\sim 45\%$ у контролі). Також у поранених спостерігалася зменшення середнього об'єму еритроцитів (MCV $84,5 \pm 5,7$ проти $91,1 \pm 12,2$ фл, $p < 0,001$) та середнього вмісту гемоглобіну в еритроциті (MCH $29,3 \pm 2,9$ проти $31,4 \pm 1,3$ пг, $p < 0,001$) при нормальній середній концентрації гемоглобіну в еритроцитах (MCHC близько 348 ± 7 г/л в обох групах; відмінність статистично незначуща, $p > 0,9$), що свідчить про нормохромний тип анемії у поранених. Важливим діагностичним показником є ширина розподілу еритроцитів за об'ємом (RDW), яка була значно підвищеною у поранених - $15,0 \pm 1,6\%$ проти $14,1 \pm 0,9\%$ у контролі ($p < 0,001$), що свідчить про анізоцитоз, можливу

присутність як нормоцитів, так і мікроцитів. Характерною лабораторною особливістю гемограми у поранених був виражений лейкоцитоз: WBC становила в середньому $9,92 \pm 4,68 \times 10^9/\text{л}$, тоді як у контролі – $6,64 \pm 1,71 \times 10^9/\text{л}$ ($p < 0,001$). Кількість тромбоцитів у поранених також була вища (реактивний тромбоцитоз): $359 \pm 176 \times 10^9/\text{л}$ проти $249 \pm 60 \times 10^9/\text{л}$ у контрольній групі ($p < 0,001$). Таким чином, для поранених у гострому періоді травми притаманні нормо- або мікроцитарна анемія з підвищеним RDW (що може вказувати на залізодефіцитний компонент), лейкоцитоз та тромбоцитоз, чого не спостерігається у здорових осіб.

Таблиця 1. Клініко-лабораторні показники (загальний аналіз крові) у поранених при госпіталізації та контрольної групи (з середнім $\pm$ SD)

Показник	Поранені (n=73)	Контроль (n=90)	p (поранені vs контроль)
Hb , г/л	$107,2 \pm 19,7$	$157,3 \pm 12,8$	$<0,001$ ▲
RBC , $\times 10^{12}/\text{л}$	$3,70 \pm 0,77$	$5,03 \pm 0,49$	$<0,001$ ▲
Hct , %	$33,5 \pm 6,0$ †	$45,2 \pm 3,7$ †	$<0,001$ ▲
MCV , фл	$84,5 \pm 5,7$	$91,1 \pm 12,2$	$<0,001$ ▼
MCH , пг	$29,3 \pm 2,9$	$31,4 \pm 1,3$	$<0,001$ ▼
MCHC , г/л	$347,9 \pm 8,9$	$348,4 \pm 6,9$	0,91 (н.д.)
RDW , %	$15,0 \pm 1,6$	$14,1 \pm 0,9$	$<0,001$ ▲
WBC , $\times 10^9/\text{л}$	$9,92 \pm 4,68$	$6,64 \pm 1,71$	$<0,001$ ▲
PLT , $\times 10^9/\text{л}$	$358,8 \pm 175,8$	$249,3 \pm 59,8$	$<0,001$ ▲

Примітки: ▲ – значуще підвищення показника у групі поранених порівняно з контролем; ▼ – значуще зниження; н.д. – недостовірно. † Hct розраховано, виходячи з середнього Hb і MCV (дані поранених з наявним аналізом Hct не використовувалися через варіабельність одиниць виміру).

За результатами, у поранених на момент госпіталізації спостерігається анемічний синдром середнього ступеня, що поєднує риси постгеморагічної (нормохромної) та залізодефіцитної (відносно мікроцитарної з підвищеним RDW) анемії. Одночасно наявні ознаки системного запалення – лейкоцитоз із нейтрофільним зсувом (у 68% пацієнтів $WBC > 9 \times 10^9/\text{л}$) – та реактивний тромбоцитоз (у 55% PLT перевищували $300 \times 10^9/\text{л}$).

Динаміку рівнів гемоглобіну та СРБ у поранених протягом стаціонарного лікування представлено в Таблиці 2. При госпіталізації середній Hb становив 107 г/л, проте надалі в процесі лікування у більшості пацієнтів гемоглобін знижувався: мінімальне значення Hb за період перебування (зазвичай на 2–5-ту добу) в середньому склало 95 ± 17 г/л. Перед випискою, після проведених лікувально-реабілітаційних заходів (зокрема трансфузій еритромаси у 41%

поранених), рівень Hb зріс до 120 ± 15 г/л, але все ще залишався нижчим за норму у значної частки пацієнтів (близько 45% <120 г/л).

Щодо СРБ, то при надходженні частина поранених вже мала різко підвищений рівень цього білка (в середньому 92 ± 53 мг/л у 14 осіб, яким проводили аналіз). Під час лікування максимальні значення СРБ (пік запальної реакції, зазвичай на 3–4-ту добу) в середньому становили $\sim 70 \pm 68$ мг/л; у деяких пацієнтів СРБ досягав >150 – 200 мг/л. До моменту виписки у більшості випадків рівень СРБ знижувався: серед тих 20 пацієнтів, кому проводили контроль аналізу перед випискою, середній рівень становив 39 ± 57 мг/л (у 12 з них фактично нормалізувався <10 мг/л). Таким чином, динаміка СРБ відображає зниження системного запалення на тлі лікування: після піку в гострому періоді (перші дні) спостерігалось поступове зниження цього показника до кінця госпіталізації. Натомість динаміка Hb свідчить про поглиблення анемії в ранньому перебігу (ймовірно внаслідок триваючих крововтрат, гемодилуції та пригнічення еритропоезу) з подальшим частковим відновленням рівня гемоглобіну до моменту виписки.

Таблиця 2. Динаміка гемоглобіну та С-реактивного білка (СРБ) у поранених на різних етапах лікування ($m \pm SD$)

Показник	При госпіталізації (1-ша доба)	Найнижчий Hb / піковий СРБ (в перебігу)	Перед випискою (7–14-та доба)
Hb, г/л	$107,2 \pm 19,7$ (n=73)	$95,2 \pm 17,3$ (мінімум за період, n=64)	$120,3 \pm 14,6$ (n=70)
СРБ, мг/л	$92,0 \pm 53,5$ (n=14) ¹	$69,9 \pm 68,3$ (максимум, n=24) ¹	$39,3 \pm 57,4$ (n=20) ¹

¹Примітка: СРБ вимірювали не у всіх пацієнтів; n – кількість вимірів (пацієнтів) для кожного етапу.

Отримані результати підтверджують наявність тісного взаємозв'язку між запальною реакцією та розвитком анемії у поранених. При госпіталізації у всіх обстежених пацієнтів були ознаки анемії різного ступеня на тлі високого СРБ, що вказує на поєднання постгеморагічної крововтрати та синдромів системного запалення/стресу. У процесі лікування, навіть після зупинки активної кровотечі, рівень гемоглобіну у більшості хворих ще більше знижувався. Це можна пояснити продовженням споживання заліза на репаративні процеси, можливими прихованими втратами крові, а головне – анемією запалення. В останньому випадку провідну роль відіграє гіперпродукція гепсидину під впливом стійкого підвищення IL-6/СРБ, що блокує надходження заліза до кісткового мозку [9]. Дійсно, у поранених з найвищими піковими значеннями СРБ відзначалися найнижчі рівні Hb (відмічено негативну кореляцію між цими показниками *in vivo*). Подібні явища описані й іншими дослідниками: зокрема, концентрація

гепсидину в сироватці важко травмованих пацієнтів підвищується в кілька разів і утримується на високому рівні протягом щонайменше 2–3 тижнів після ушкодження [10]. Sihler і Napolitano (2010) одними з перших окреслили цю проблему, назвавши гепсидин ключовою ланкою, що пов'язує травму, запалення та анемію [9]. Відтоді концепція “анемії критичних станів” (або “анемії запалення”) міцно увійшла до клінічної практики. Розробляються підходи до її лікування, зокрема досліджуються препарати, що інгібують гепсидин або блокують його взаємодію з феропортином, з метою поліпшення забезпечення кісткового мозку залізом [11].

Однак у гострому періоді травми пріоритетом залишається трансфузійна підтримка та контроль запального процесу. За нашими даними, 30 (41%) із 73 поранених виконувались трансфузії еритроцитарної маси; у середньому на одного трансфузійного пацієнта вводилося 2,4 дози (концентрати) еритроцитів. Попри це, до моменту виписки майже третина пацієнтів все ще мала рівень Hb <110 г/л. Отже, навіть агресивна трансфузійна тактика не завжди дозволяє швидко подолати анемію у пацієнтів із системним запаленням. Це узгоджується з сучасними підходами, які рекомендують доволі рестриктивні пороги гемотрансфузій (Hb <70–80 г/л) у стабільних пацієнтів, беручи до уваги, що надлишкові трансфузії можуть підвищувати ризик інфекційних та інших ускладнень [2]. Натомість для корекції анемії запалення перспективними є методи, спрямовані на зниження продукції гепсидину (наприклад, застосування інгібіторів IL-6) або нейтралізацію його дії [11]. Такі підходи наразі перебувають на стадії клінічних випробувань і, ймовірно, у майбутньому знайдуть застосування у комплексному лікуванні поранених із затяжною анемією.

Висновки. У поранених в гострому періоді бойової травми відзначається виражена нормохромна анемія (Hb у середньому ~107 г/л) у поєднанні з лейкоцитозом та тромбоцитозом, що віддзеркалює одночасний вплив крововтрати та системного запалення на гемопоез. У здорових осіб контрольної групи всі вказані показники були в межах норми.

Динаміка рівнів гемоглобіну та СРБ у поранених демонструє обернену залежність: на тлі підвищення рівня СРБ до пікових значень у ранні строки після травми спостерігалось поглиблення анемії (додаткове зниження концентрації Hb в середньому на 12 г/л). Зі зменшенням запальної реакції (зниження рівня СРБ перед випискою) рівень гемоглобіну частково відновлювався, проте у більшості пацієнтів залишався нижчим за норму.

Виявлено статистично значущий зворотний кореляційний зв'язок між рівнями СРБ та Hb у поранених (у пацієнтів з найвищим СРБ відзначався найнижчий Hb), що підтверджує роль запалення у патогенезі посттравматичної анемії.

Отримані дані узгоджуються з концепцією анемії запалення при тяжкій травмі. Підвищений СРБ можна розглядати як маркер більш глибокої анемії та потенційно важчого перебігу у поранених. Контроль запального процесу та індивідуалізована трансфузійна тактика є необхідними компонентами ведення таких пацієнтів. Подальші дослідження доцільні для оцінки використання

інтервенцій, спрямованих на зменшення гепсидинемії, з метою прискорення відновлення гемопоезу у пацієнтів із бойовою травмою.

Список літератури

1. GBD 2021 Anaemia Collaborators. Prevalence, years lived with disability, and trends in anaemia burden by severity and cause, 1990–2021: findings from the Global Burden of Disease Study 2021. *Lancet Haematol.* 2023;10(9):e713-e734. DOI: [10.1016/S2352-3026\(23\)00160-6](https://doi.org/10.1016/S2352-3026(23)00160-6).
2. Yadav SK, Hussein G, Liu B, et al. A Contemporary Review of Blood Transfusion in Critically Ill Patients. *Medicina.* 2024;60(8):1247. DOI: [10.3390/medicina60081247](https://doi.org/10.3390/medicina60081247).
3. Munley JA, Kelly LS, Mohr AM. Adrenergic Modulation of Erythropoiesis After Trauma. *Front Physiol.* 2022;13:859103. DOI: [10.3389/fphys.2022.859103](https://doi.org/10.3389/fphys.2022.859103).
4. Mouliou DS. C-Reactive Protein: Pathophysiology, Diagnosis, False Test Results and a Novel Diagnostic Algorithm for Clinicians. *Diseases.* 2023;11(4):132. DOI: [10.3390/diseases11040132](https://doi.org/10.3390/diseases11040132).
5. Zhang JG, Li HW, Wu XM, et al. The impact of enhanced recovery after surgery on inflammatory indicators and prognosis related to complex appendicitis in children. *Front Pediatr.* 2023;11:1261191. DOI: [10.3389/fped.2023.1261191](https://doi.org/10.3389/fped.2023.1261191).
6. Santos-Silva MA, Sousa N, Sousa JC. Correlation Analysis between Hemoglobin and C-Reactive Protein in Patients Admitted to an Emergency Unit. *J Clin Med.* 2021;10(22):5411. DOI: [10.3390/jcm10225411](https://doi.org/10.3390/jcm10225411).
7. Kelly LS, Munley JA, Kannan KB, et al. Anemia Recovery after Trauma: A Longitudinal Study. *Surg Infect (Larchmt).* 2023;24(1):39-45. DOI: [10.1089/sur.2022.299](https://doi.org/10.1089/sur.2022.299).
8. Kelly LS, Darden DB, Fenner BP, et al. The hematopoietic stem/progenitor cell response to hemorrhage, injury, and sepsis: a review of pathophysiology. *Shock.* 2021;56(1):30-41. DOI: [10.1097/SHK.0000000000001699](https://doi.org/10.1097/SHK.0000000000001699).
9. Sihler KC, Napolitano LM. Hepcidin in trauma: linking injury, inflammation, and anemia. *J Trauma.* 2010;69(4):831-837. DOI: [10.1097/TA.0b013e3181f066d5](https://doi.org/10.1097/TA.0b013e3181f066d5).
10. Loftus TJ, Mira JC, Miller ES, et al. The postinjury inflammatory state and the bone marrow response to anemia. *Am J Respir Crit Care Med.* 2018;198(5):629-638. DOI: [10.1164/rccm.201712-2536OC](https://doi.org/10.1164/rccm.201712-2536OC).
11. Sagar P, Angmo S, Sandhir R, et al. Effect of hepcidin antagonists on anemia during inflammatory disorders. *Pharmacol Ther.* 2021;226:107877. DOI: [10.1016/j.pharmthera.2021.107877](https://doi.org/10.1016/j.pharmthera.2021.107877).

DEVELOPING ENGLISH COMMUNICATION SKILLS IN GEOGRAPHY STUDENTS USING AUTHENTIC MATERIALS

Tytun Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D in Education), Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Languages Department;
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

Khimiak Anna

Student, Faculty of Natural Sciences;
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

In the context of globalization, the English language has become a key tool in the professional activities of geographers, providing access to international scientific research, conferences, experience exchange, and participation in environmental and cartographic projects. One of the most effective approaches to language learning is the use of authentic materials – real texts, videos, cartographic resources, and data that contribute to the development of professional English-language communication.

With the growing interest in the issue of developing English communicative competence among students, modern scholars devote significant attention to studying the training of future teachers in higher education institutions (H.M. Meshko), the essence of language communication (O.V. Yashenkova), and the methodology of teaching foreign language speech activity (O.B. Tarnopolsky).

English communicative competence of geography students includes several components: lexical (mastery of terminology necessary for professional communication), grammatical (correct use of grammatical structures in scientific and professional communication), discursive (the ability to construct scientific and professional texts), sociocultural (knowledge of the features of international scientific discourse).

Authentic materials enable students to immerse themselves in the real professional environment and use the language in the context of their future activities. There exists several types of Authentic Materials for Geography Students. Among them are: Scientific articles from journals such as *National Geographic*, *Science Direct*, *The Guardian Environment*, *Nature Climate Change*. Environmental reports (e.g. *Climate Change Report* by NASA, IPCC Reports). Cartographic descriptions and geopolitical analyses. Travel guides and articles about world regions.

Today we should not ignore video and audio materials, such as documentaries and lectures (*BBC Earth*, *TED Talks*, and *Discovery Channel*). Geography and ecology podcasts (*The Climate Question*, *Overheard at National Geographic*). Video tours of nature reserves and national parks.

In order to develop English communicative competence, the following methods of working with authentic materials are suggested.

Analytical reading that helps to identify key concepts and analyze terminology in articles. It helps to provide comparative analysis of scientific texts in English and the native language as well as to work with glossaries of professional vocabulary. Using cartographic resources helps to describe maps and geographical objects in English. It is also advisable to analyze landscape changes and natural processes using satellite images. Practical tasks on orientation and describing localities are suggested as well.

Next method includes debates and discussions. Discussing global environmental issues (climate change, deforestation, urbanization). Debates on sustainable development, alternative energy sources, geopolitical conflicts. Presentations of scientific projects and environmental initiatives.

The most creative method is to make projects. Creating English-language travel guides. Researching climate change over recent decades based on real data. Developing cartographic models and presentations using GIS.

The example of analytical reading activity done by students is given.

The title of the article is Impact of coastal land use on long-term shoreline change from the journal *Ocean and Coastal Management* (in the open access).

The students were asked to do the following tasks:

1. Identify the main idea and purpose.
2. Summarize key concepts.
3. Analyze terminology (explaining complex words or professional vocabulary).
4. Highlight arguments, evidence, and conclusions.

Here is the completed task.

1. Purpose and main idea

The article investigates how coastal land use changes (e.g. urbanization, agriculture) influence long-term shoreline erosion, alongside natural factors like wave climate and sea level.

2. Key concept is land use change is a main driver of coastal erosion, often underestimated compared to marine physical processes.

Terminology

Coastal erosion - loss of land along the coastline due to natural and human factors.

Land Cover/Land Use - Classification of land based on its physical cover (e.g. forests, urban) and usage (e.g. agriculture).

Wave climate - statistical properties (height, direction, frequency) of waves in a region over time.

Sea Level Anomalies - deviations in sea level from average conditions.

Storm Surge Index - measurement of storm surge severity per year.

3. Highlight arguments, evidence, and conclusions

Average erosion rate: -0.55 m/year from 1955-2022

Highest erosion: -1.26 m/year in areas converted from dunes/beach to urban land (Granelli village)

Wave climate: No significant increase in mean wave heights; minor increases in extreme wave events.

Sea level rise: Contributed ~ 4.4 m retreat, a minor part of total erosion.

Main driver of erosion: Land use changes, such as urbanization replacing dunes, reducing sediment supply and natural protection.

Arguments and evidence

Argument 1: Human-induced land use change (urbanization, agriculture) reduces sediment input, accelerating erosion.

Evidence: LC/LU maps showing dunes replaced by buildings; erosion coinciding with these changes.

Argument 2: Wave climate changes are minor compared to land use impacts.

Evidence: Statistical analysis of wave data showed slight or no significant increases.

Argument 3: Sea level rise has an impact, but is not the dominant factor here.

Conclusions

Land use changes have a greater impact on shoreline erosion than wave climate or sea level rise in this area. Effective coastal management strategies must integrate land use planning with marine dyna.

Our analysis revealed that the use of authentic materials in teaching English to geography students is an important factor in developing their professional competence. Combining textual, video, and cartographic resources contributes not only to language training but also to deepening knowledge of geographical disciplines. Integrating such methods into the educational process enables students to develop the skills necessary for effective international communication and professional growth.

References

1. Meshko, H. M. (2010). *Vstup do pedahohichnoi profesii* [Introduction to the teaching profession]. Akademvydav (in Ukrainian).
2. Tarnopolskyi, O. B. (2006). *Metodyka navchannia inshomovnoi movlennievoi diialnosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity* [Methods of teaching foreign language speech activities in higher language education institutions]. Inkos (in Ukrainian).
3. Yashenkova, O. V. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* [Fundamentals of language communication theory]. VC Akademia (in Ukrainian).
4. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0964569125000456>

DIGITAL TUTORING MODEL: WAYS TO IMPROVE EFFECTIVENESS IN ONLINE AND HYBRID LEARNING ENVIRONMENTS

Xamrakulov Jasurbek Muxammadjon o'g'li

Head of the Sports and Wellness Complex at Fergana State University

Abstract: This article explores the implementation of a digital tutoring model in remote and hybrid education and its impact on improving learning effectiveness. It analyzes the necessity of digitizing tutoring practices, the role of modern platforms such as Zoom, Moodle, and MS Teams in supporting individualized approaches, and provides a step-by-step framework for building an effective model. The paper offers practical suggestions for integrating digital tutoring into contemporary educational systems.

Keywords: digital tutoring, distance education, individualized approach, Zoom, Moodle, MS Teams, educational technologies, hybrid learning

Introduction

In recent years, the rapid development of digital technologies has led to significant transformations in the education system. In particular, the widespread adoption of distance and hybrid learning methods following the pandemic has made the role of tutoring even more crucial. While tutoring in the traditional education system was mostly carried out face-to-face, today there is a growing need to conduct this process through digital platforms. The digital tutoring model provides opportunities to ensure an individualized approach for learners, offer tailored support based on their needs, and promote independent learning. Platforms such as Zoom, Moodle, and Microsoft Teams enable effective communication, assignment management, and analytical tracking in this process. This article examines the essence of the digital tutoring model, the role of tutors in distance and hybrid learning processes, the development of individualized approaches through technology, and ways to enhance the effectiveness of this model. Additionally, suggestions for the implementation of digital tutoring in modern educational institutions are also presented.

Before discussing the need for the digitalization of tutoring, it is important to provide an overview of tutoring within the educational process. In the education process, tutoring plays a crucial role in guiding students, increasing their learning motivation, and monitoring their academic progress. In traditional education, this activity was mostly carried out through direct, face-to-face interaction. However, in a digital environment, new forms and approaches are required. In such circumstances, the need to digitalize tutoring — that is, to implement it through online platforms — is growing stronger.

Digital tutoring enables an individualized approach for students. Each learner can study at their own pace, complete independent tasks, and receive guidance from a tutor whenever necessary. This helps to reduce the learning gap between students.

Additionally, digital technologies allow continuous monitoring of students' activities. For example, systems like Moodle can automatically record data such as the time taken to complete assignments, test results, and participation levels. This provides tutors with precise insights into a student's progress and allows them to offer targeted support when needed.

Moreover, digital tutoring offers flexibility in terms of time and space in modern education. Tutors and students can stay connected and exchange advice regardless of their geographic location, which is particularly beneficial in hybrid learning models.

In conclusion, digitalizing tutoring is not only a requirement of modern times but also a significant factor in enhancing the effectiveness of the educational process and improving students' academic performance.

Literature Review and Methodology

To date, in the national education system, tutoring as a teaching mechanism is being actively studied as one of the key directions in the modernization of education (T.M. Kovalyova, E.B. Kolosova, N.V. Rybalkina, and others). At the same time, tutoring is interpreted not only as an innovative pedagogical approach but also as an effective tool for humanizing the educational process (T.M. Kovalyova, M.P. Cheremnykh, S.G. Manuilova, and others). Furthermore, it is viewed as a pedagogical method that awakens students' natural curiosity for learning and ensures its steady development (S.V. Dudchik and others).

However, there is still a noticeable lack of deep scientific and methodological analysis regarding the intrinsic connection between the tutoring system and the quality of education, as well as its effectiveness. This gap highlights the need for a scientifically grounded approach in implementing the tutoring system within the educational process.

Results

In distance education, students rely more heavily on self-directed learning. This often leads to issues such as decreased interest in lessons, poor time management, and failure to complete assignments on time. In such situations, tutors play a key role as facilitators who guide, motivate, and support learners.

In distance learning environments, tutors are not just responsible for explaining lessons. Instead, they maintain continuous contact with students, monitor their academic activities, identify individual challenges, and offer personalized solutions. It is important to distinguish between the roles of the teacher and the tutor in this process: while the teacher delivers knowledge, the tutor assists students in mastering and applying it.

Another critical duty of tutors is to provide continuous motivation to students. Through feedback, they help students recognize their achievements and shortcomings. This form of communication fosters self-assessment and nurtures a sense of responsibility towards independent learning.

Additionally, tutors contribute to building social connections among students. Encouraging group participation, developing teamwork skills, creating opportunities

for mutual assistance, and promoting the exchange of experiences are all essential factors in the distance learning environment.

The success of tutoring largely depends on the tutor's communicative and digital competencies. Effective online communication, proper use of educational platforms, and the ability to apply socio-emotional skills are fundamental qualities required of a modern tutor.

Individual Approach Through Technologies -Modern digital educational technologies provide tutors with enhanced opportunities to offer deeper individualized support to students. These technologies enable the development of tailored learning strategies that align with each student's knowledge level, interests, and learning pace.

The **Zoom** platform allows for synchronous (real-time) communication, creating an environment similar to face-to-face interaction. Features like **breakout rooms** enable tutors to divide students into small groups for targeted work. Additionally, chat, screen sharing, and recording functions contribute to conducting high-quality lessons.

Moodle serves as an asynchronous learning tool, allowing students to independently access materials, complete assignments, and review grades. Tutors can organize tests, resources, forums, and interactive activities on this platform. Moreover, Moodle facilitates automatic monitoring and statistical analysis of student activities, laying a strong foundation for individualized approaches.

Microsoft Teams (MS Teams) combines synchronous and asynchronous learning features. The platform offers video lessons, document sharing, chats, assignment tracking, and grading functionalities. Tutors can create customized plans, assign tasks, and manage time effectively within this environment.

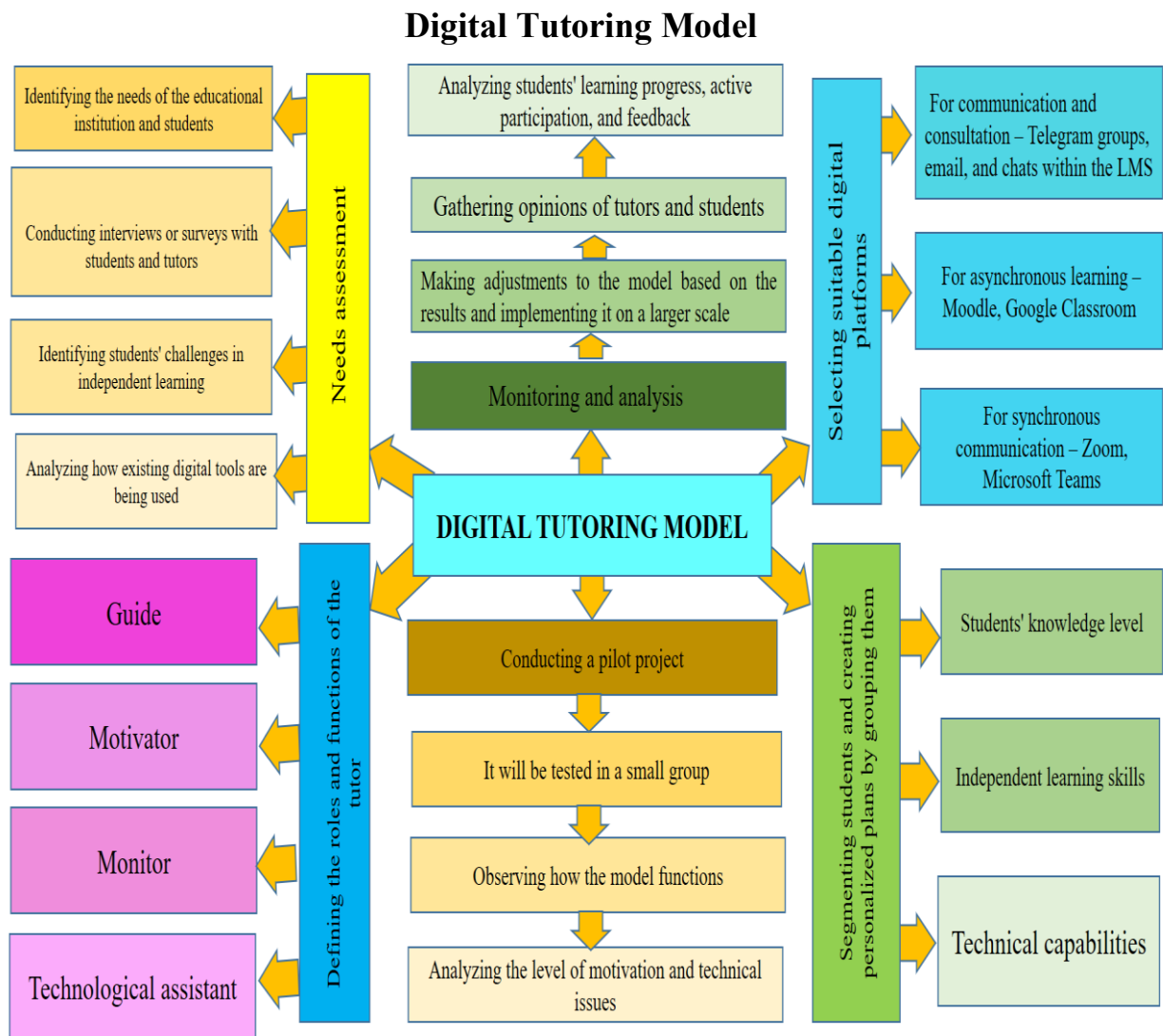
Discussion

These technologies allow tutors to deliver assignments tailored to students' comprehension levels, analyze weaknesses, and provide specialized support. This not only enhances the quality of education but also boosts student motivation.

In conclusion, if digital platforms are used effectively and purposefully, tutoring activities can become more individualized, adaptable, and efficient.

When developing a digital tutoring model, we propose the following recommendations:

1. Develop tutor competencies in digital and communication skills.
2. Ensure continuous monitoring and feedback mechanisms.
3. Integrate multiple platforms (Zoom, Moodle, MS Teams) for a comprehensive learning experience.
4. Design personalized learning pathways for each student.
5. Provide regular training for tutors on modern digital tools and pedagogical strategies.
6. Establish collaboration channels among students to strengthen peer learning and social interaction.

For Effective Development, the Model Must Be Designed Systematically, Based on Scientific Principles, and Aligned with Real Needs.

This model should be a comprehensive system that strengthens the interaction between teacher, tutor, and student, supports individualized approaches, and integrates modern technologies.

1. Needs Assessment

Before developing the model, the needs of the educational institution and the students must be identified:

- Conduct interviews or surveys with students and tutors
- Identify the challenges students face in independent learning
- Analyze how existing digital tools are being used

The data collected at this stage forms the basis of the model.

2. Defining the Roles and Functions of the Tutor

In the digital model, the tutor performs the following key roles:

- **Guide:** Directs the student's learning path according to the plan
- **Motivator:** Regularly supports the student with encouragement and praise
- **Monitor:** Observes the student's activities and identifies weaknesses

- **Technological Assistant:** Provides guidance on how to use platforms effectively

3. Selecting Suitable Digital Platforms

It is necessary to choose tools that will form the technological foundation of the model. These may include:

- **For synchronous communication:** Zoom, Microsoft Teams
- **For asynchronous learning:** Moodle, Google Classroom
- **For communication and consultation:** Telegram groups, email, in-platform LMS chats

The functions, advantages, and limitations of each platform should be considered.

4. Segmenting Students and Creating Personalized Learning Plans

- Students are grouped based on their knowledge level, independent learning skills, and technical capabilities.
- An individualized learning plan is developed for each group or person.
- These plans define goals, regular assessments, and the process for providing feedback.

5. Tutor Training

Training sessions for tutors should be organized in the following areas:

- Effective use of digital tools (Zoom, Moodle, MS Teams)
- Psychological and pedagogical approaches
- Strategies for individualized teaching and establishing effective communication with students

These trainings should be conducted both online and offline, including practical exercises based on real situations.

6. Conducting a Pilot Project

- The new model is tested with a small group (e.g., 10-15 students).
- The model's functioning is observed over a set period (2–3 months).
- During this phase, students' activity levels, effectiveness, motivation, and technical issues are analyzed.

7. Monitoring and Analysis

- Students' learning progress, participation, and feedback are analyzed.
- Feedback is gathered from tutors and teachers.
- Based on the results, adjustments are made to the model, and it is prepared for wider implementation.

8. Continuous Improvement and Adaptation

The model should not be static but dynamic. As technologies evolve, the model must be updated and adapted to meet the changing needs of students.

The digital tutoring model is not just a technology-driven educational approach but an effective tool for learner-centered education. If properly implemented, it significantly increases students' engagement, learning outcomes, and positive attitudes toward education.

The digitalization of tutoring provides a quality, personalized, and continuous learning experience in today's education system.

Conclusion

1. The **digital tutoring model** is an essential tool in modern education for enhancing individualized approaches, providing support tailored to students' learning needs, and improving the overall quality of education.

2. Through digital platforms like **Zoom, Moodle, and Microsoft Teams**, the possibilities for synchronous and asynchronous communication have expanded, making tutoring activities more convenient, flexible, and effective.

3. The tutor's role is evolving — no longer just a provider of knowledge, but also a **guide, monitor, and motivator**, which in turn increases students' independence and sense of responsibility.

4. The development and implementation of a **digital tutoring model** require a systematic approach, needs-based planning, and continuous monitoring. Such a model effectively realizes the principle of **learner-centered education** in practice.

References

1. Mirziyoyev, Sh. (2017). *New Directions in the Development of Education and Upbringing*. Tashkent: Uzbekistan National Encyclopedia. (p. 25)
2. Shodmonov, D. (2020). *Fundamentals of Pedagogy: Theory and Practice*. Tashkent: Fan va Texnologiya. (p. 43)
3. Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Prentice-Hall.
4. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.
5. Kuznetsov, V. A., & Ivanov, S. M. (2018). Role of Tutoring in Students' Social and Personal Development. *Journal of Educational Research*, 45(3), 123-134.
6. Peterson, R. (2020). Models and Methods of Effective Tutoring in Higher Education. *Educational Studies*, 56(2), 89-102.
7. Mirzaev, T. (2021). *The Tutoring System and Students' Social Activity: The Experience of Uzbekistan*. Tashkent: O'qituvchi Publishing House.
8. Saidova, N. (2023). The Importance of Tutoring Activities in Enhancing Students' Social Engagement. *Journal of Pedagogy and Psychology*, 12(1), 45-52.
9. Kovalyova, T.M., Kolosova, E.B., Rybalkina, N.V. (Year). *Tutoring as a Mechanism for Education Modernization*.
10. Cheremnykh, M.P., Manuilova, S.G. (Year). *Tutoring and Humanization of the Education Process*.
11. Dudchik, S.V. et al. (Year). *Pedagogical Tools for Stimulating Cognitive Interest in Students*.
12. Moodle.org. (n.d.). *Moodle Learning Platform Documentation*. Retrieved from <https://moodle.org>
13. Microsoft Teams. (n.d.). *Getting Started with Microsoft Teams for Education*. Retrieved from <https://education.microsoft.com>
14. Zoom Video Communications. (n.d.). *Zoom for Education Guide*. Retrieved from <https://zoom.us/education>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРИ СТВОРЕННІ ДІЮЧОЇ МОДЕЛІ ДЖЕРЕЛА РЕЗЕРВНОГО ЖИВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕНЕРГІЇ ВІТРУ

Yarema Vadym,

Ph.D. student

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

Yarema Sergiy,

Ph.D., Associate Professor

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

В попередньому дослідженні була створена діюча модель резервного живлення з використанням сонячної енергії [1]. Натхненні успіхом та величезними можливостями практичного використання, наступним кроком до проведення цілої низки досліджень, в цілому пов'язаних з розвитком творчих здібностей учнів, стало створення аналогічної моделі, але із використання енергії вітру.

Вивчення та впровадження інновацій у електротехнічне обладнання може підвищити ефективність навчання та розвиток творчих здібностей учнів. Здібності у роботі з таким обладнанням та його елементами можуть відкрити двері до різних професійних можливостей в майбутньому, включаючи роботу в галузі машинобудування, військової промисловості та багато інших [2-4].

Складові елементи моделі джерела резервного живлення з можливістю накопичення енергії від вітрогенератора, стаціонарної мережі (220В) та автомобіля (12В):

- Каркасна рама - основа зібрана з ДСП та металевої трубної конструкції, яка підвищує жорсткість конструкції, передбачає можливість кріплення вітрогенератора та обладнана коліщатами для зручності пересування.

- Вітрогенератор.

- Інвертор напруги з 12В до 220В.

- Зарядні пристрої: перетворюючий 220В змінного струму на 12В постійного та резервний, для заряджання від автомобіля.

- Гелевий акумулятор;

- Свинцеві акумулятори, застосовані для покращення вихідних характеристик моделі.

References:

1. Yarema Sergiy, Yarema Vadym Розвиток творчих здібностей учнів при створенні діючої моделі джерела резервного живлення з використанням сонячної енергії // The XXV International scientific and practical conference «Scientific trends in the development of modern research», June 23-25, 2025, Lyon, France, p.101-106.

2. Давиденко А. А. Теоретичні та методичні засади розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання фізики : дис. д-ра пед. наук : 13.00.02 / Давиденко А. А. – К., 2007. – 467 с.

3. Березова Л.В. Аналіз психологічних підходів до проблеми творчого мислення. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. 2015. №2. С.12–17.

4. Давиденко П. А. Підготовка вчителя фізики та технологій до організації позаурочної діяльності учнів / А. А. Давиденко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 108, Т. 2 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧДПУ, 2013. – С. 108-109.

РОЛЬ ПЕДАГОГА В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ ЗДОБУВАЧА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Костянтин Веремко

учитель КЗ «Харківський ліцей № 155
Харківської міської ради»,
м. Харків, Україна

У сучасних реаліях розвитку українського суспільства, коли перед молоддю постає питання вибору майбутнього професійного шляху в умовах невизначеності, війни та соціальних змін, питання професійного самовизначення набуває особливої актуальності. Здобувачі освіти часто відчують розгубленість у виборі професії через брак життєвого досвіду, невизначеність ринку праці, а також психологічний тиск з боку обставин. У цьому контексті особливо важливою стає роль педагога – не лише як носія знань, а й як наставника, фасилітатора, людини, яка надає підтримку учням і є для них певним орієнтиром у світі професій [5].

Мету дослідження вбачаємо в тому, щоби визначити та схарактеризувати основні функції та завдання педагога в процесі професійного самовизначення здобувачів загальної середньої освіти; проаналізувати педагогічні методи, які сприяють формуванню в учнів здатності до усвідомленого вибору професії.

У Харківському ліцеї № 155 створено систему профорієнтаційної діяльності зі здобувачами освіти середньої та старшої школи, що спирається на такі принципи [1, 2].

1. Постать педагога учні мають сприймати як провідника у світі професій, адже вчитель сприяє розширенню уявлення учня про сучасні професії, їхні особливості, перспективи та вимоги. Завдяки цьому учень отримує змогу співвіднести свої інтереси та здібності з реальними можливостями.

2. Учитель має розвивати навички самопізнання в здобувачів. Професійне самовизначення починається з розуміння самого себе. Педагог має створити умови для розвитку в учня рефлексивного мислення, самоаналізу, усвідомлення своїх сильних і слабких сторін.

3. Невід’ємною складовою діяльності педагога по відношенню до учня є наставництво й індивідуальна підтримка. Роль учителя – не в нав’язуванні певного вибору, а в допомозі учневі знайти свій шлях. Особливо важливим є підтримання мотивації, віри в себе й визнання унікальності кожної особистості.

4. У профорієнтаційній діяльності сою ефективність довели інтерактивні форми роботи. Проектна діяльність, профорієнтаційні тренінги, рольові ігри, екскурсії на підприємства, зустрічі з фахівцями різних галузей – усе це допомагає здобувачам краще зрозуміти специфіку різних професій.

5. Співпраця з батьками та фахівцями сприятиме підвищенню якості профорієнтації, оскільки успішне професійне самовизначення неможливе без

взаємодії з родиною, психологами, кар'єрними консультантами, представниками закладів вищої освіти. Педагог виступає координатором цього процесу.

Наведемо основні результати нашого дослідження. Зокрема, було проаналізовано рівень усвідомленості професійного самовизначення [3]. У дослідженні взяли участь 89 учнів старшої школи. Установлено такі рівні готовності до професійного самовизначення: 35 % респондентів – високий рівень, що передбачає чітке уявлення про сфери інтересів, здатність аргументовано обирати професію; 45 % опитаних – середній рівень, для якого характерно зацікавленість, певні вагання й потреба в консультуванні; 20 % здобувачів – низький рівень, ознаками якого є недостатньо сформовані інтереси, невизначеність щодо майбутньої професії. Найбільше популярними типами професій, що обирають старшокласники, є типи «Людина – Природа» (аграрні науки), «Людина – Техніка» (ІТ та інженерія), «Людина – Людина» (освіта, медицина). Кожен із зазначених типів охоплює 25–30 % учасників.

Нами доведено, що серед учнів, які брали участь у профорієнтаційних заходах (зустрічі з кар'єрними консультантами, представниками закладів вищої освіти Харкова), 68 % продемонстрували покращення в мотиваційному компоненті протягом останнього навчального року. Також формування максимально усвідомленого вибору професії збільшилось на 40 % серед учнів, які систематично займалися з педагогом-наставником, класним керівником.

Понад 77 % респондентів зазначили, що у виборі майбутньої професії цікавим, змістовним і корисним був факультатив «У світі сучасних професій», на якому здобувачі разом із педагогами:

- аналізували зміст та особливості сучасних професій і спеціальностей;
- здійснювали самодіагностику здібностей та інтересів;
- зустрічалися (онлайн) з представниками різних професійних сфер;
- виконували практичні завдання з профорієнтаційним змістом (наприклад, створення власної професійної траєкторії або міні-портфоліо);
- розвивали навички самопрезентації, планування кар'єри й ухвалення рішень.

Завдяки такій формі роботи вихованці мали змогу краще усвідомити свої сильні сторони, визначити сферу інтересів і зробити перші кроки до професійного самовизначення.

Також у ході реалізації факультативного курсу «У світі сучасних професій» та низки профорієнтаційних заходів було зафіксовано позитивну динаміку в мотиваційній сфері старшокласників. Зафіксовано якісні зміни в ставленні учнів до вибору майбутньої професії.

Так, на початку дослідження значна частина учнів демонструвала пасивний або байдужий підхід до теми професійного вибору. Домінувала зовнішня мотивація – бажання відповідати очікуванням батьків або обрати «престижну» професію без глибокого усвідомлення її змісту. У багатьох випадках можна було спостерігати низький рівень зацікавленості в самопізнанні та відсутність чітких уявлень про власні кар'єрні перспективи [4].

Після участі у факультативі та проведення циклу індивідуальних і групових занять із педагогами-наставниками виявлено зростання внутрішньої

(особистісної) мотивації. Старшокласники почали частіше відзначати прагнення реалізувати себе в тій діяльності, яка відповідає їхнім інтересам, цінностям і схильностям. Зросла активність у самостійному пошуку інформації про професії, участі в профорієнтаційних проєктах і відвідуванні днів відкритих дверей в університетах.

Також змінилася якість мотивації: від розмитих формулювань («не знаю, що хочу», «аби вступити кудись») ліцеїсти перейшли до чіткіших уявлень про себе та свою майбутню діяльність. В опитуваннях вони дедалі частіше формулювали професійні наміри з опорою на власні сильні сторони, що свідчить про формування зрілої професійної ідентичності.

Отже, участь у цілеспрямованій профорієнтаційній роботі в межах освітнього процесу сприяє не лише інформуванню здобувачів освіти, а й формує глибоку внутрішню мотивацію до усвідомленого вибору професійного шляху. Зазначені вище дані свідчать про значну роль учителя як фасилітатора професійного вибору старшокласника. Налагоджена система індивідуальної підтримки сприяє посиленню мотивації, формуванню зрілих професійних намірів та впевненості в здобувачів загальної середньої освіти.

Відтак професійне самовизначення здобувачів освіти являє собою складний, багатогранний процес, що потребує цілеспрямованої та чуйної участі педагога. Уміння вчителя побачити потенціал кожного учня/учениці, підтримати його/її в період сумнівів і направити до пошуку себе є однією з ключових компетентностей сучасного педагога. В умовах сьогодення ця роль набуває особливого значення як з педагогічного, так і з соціального боку.

Список літератури:

1. Васильєва С. В. Професійне самовизначення старшокласників в умовах профільного навчання. *Педагогічні науки*. 2020. № 1 (98). С. 45–51.
2. Дьоміна О. В. Профорієнтаційна робота в загальноосвітньому навчальному закладі. Харків : Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2019. 112 с.
3. Климов Є. А. Психологія професійного самовизначення. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 256 с.
4. Чуприна С. М. Психолого-педагогічні аспекти формування професійної орієнтації учнів. *Молодь і ринок*. 2021. № 7–8. С. 57–61.
5. Редько В. Г. Система підтримки професійного самовизначення учнів у загальноосвітньому закладі. *Практична психологія та соціальна робота*. 2022. № 3. С. 24–28.

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Маркотенко Тамара Савеліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Інституту педагогіки та психології ДЗ «Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка»,

Масловська Ірина Сергіївна,

викладач ВСП «Старобільський фаховий коледж ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

Анотація. У статті висвітлено питання корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку, зокрема фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення (ФФНМ), який є одним із найпоширеніших типів мовленнєвих відхилень. Проаналізовано причини, симптоми та особливості прояву ФФНМ, зокрема труднощі у вимові звуків, порушення фонематичного слуху, аналізу й синтезу. Авторки розглядають дієві корекційні методики — артикуляційну гімнастику, фонематичні вправи, логопедичний масаж, а також інтеграцію елементів народної творчості як ефективного інструмента розвитку мовлення. Подано практичні зразки мовленнєвих вправ на формування правильної вимови звука [p], що можуть використовуватись логопедами, педагогами й батьками. Зроблено висновок про важливість ранньої діагностики та систематичної логопедичної допомоги для повноцінного мовленнєвого й психосоціального розвитку дитини.

Ключові слова: логопедія, дошкільний вік, мовленнєві порушення, ФФНМ, звуковимовна, артикуляційна гімнастика, фонематичний слух, корекційна робота.

Постановка проблеми. Повноцінний розвиток особистості дитини неможливий без виховання у неї правильного мовлення. Однак виконання цього завдання пов'язане з певними труднощами, які є наслідком надзвичайної складності самого явища мови. Дитина опановує мову поступово, шляхом наслідування вимови звуків і слів дорослих. Однією з актуальних проблем останніх років є збільшення кількості дітей із різними мовними порушеннями. Про це свідчать результати досліджень О. Конєвої, Л. Русанової, А. Соловйової, А. Федотової та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як показують дослідження Є. Рау, К. Бекер, порушення звукової сторони мовлення спостерігаються у більш ніж 30 % дітей дошкільного віку, 7-10 % молодших школярів і 1-2 % школярів старшого віку. Неправильна вимова звуків [p], [p'] становить 26 %, звуків [л], [л'] - 10 %, свистячих звуків - 22 %, шиплячих - 24 %, звука й - 1,5 %, задньоязиков [г], [к], [х] - 1 %, дзвінких звуків - 1,5 %. Згідно досліджень звуковимови у дітей дошкільного віку, проведених Л. Г. Парамоновою у 2001 р., порушення звуковимови свистячих діагностовано у

42%, а шиплячих звуків – у 45,4% дітей. Г. Каше, С. Коноваленко, Т. Філічева, Г. Чіркiна, Н. Чевельова у своїх працях висвітлювали проблеми фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку, а також описували методи проведення діагностики і корекції цих порушень. Серед вітчизняних вчених, які вивчали сигматизм у складі фонетико-фонематичних відхилень, – О. Ревуцька, Ю. Рібцун, В. Тищенко, Л. Федорович, Н. Чередніченко, М. Шеремет і ін.

Мета статті – визначення особливостей прояву та корекції фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку шляхом аналізу сучасних логопедичних методів і практичного інструментарію, що сприяє формуванню правильної звуковимови, розвитку фонематичного слуху, мовленнєвого дихання та загальної мовленнєвої культури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним із провідних напрямів мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку є своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури мовлення, яка є основою для подальшого успішного навчання читання та письма дітей у школі [1]. До культури вимови слід віднести такі чинники: чітка артикуляція звуків рідної мови, фонетична та орфоепічна правильність мови, мовне дихання, сила голосу, темп мови, фонематичний слух та засоби інтонаційної виразності (наголоси, логічні паузи, ритм, тембр, мелодика) [1, с. 71].

До основних видів мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку належать: дислалія, ринологія, дизартрія, заїкання, алалія, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) та загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ).

Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) – це розлад мовлення, що характеризується труднощами у правильній вимові звуків (фонетичні порушення) та у сприйнятті схожих за звучанням звуків (фонематичні порушення) при нормальному слуху та інтелекті.

Так, суть ФФНМ полягає в недорозвиненні таких ключових аспектів:

- Фонематичний слух: це здатність розрізняти фонemi (одиниці мови, що розрізняють слова або їх форми, наприклад, "б" і "п" у словах "булка" і "пулка"). Це призводить до того, що дитина не може правильно розрізнити слова, які відрізняються лише одним звуком.

- Фонематичний аналіз і синтез: це розумові операції, що дозволяють виокремлювати окремі звуки зі слова (аналіз) та поєднувати їх у слова (синтез). Діти з ФФНМ мають труднощі з визначенням кількості звуків у слові, їх послідовності, виділенням першого або останнього звуку.

Не дивлячись на те, що словниковий запас і граматична будова мовлення можуть бути відносно збереженими, дитина може мати деяке відставання від вікової норми. Мовлення може бути нечітким, «змазаним», що ускладнює комунікацію. У майбутньому, при вступі до школи, ФФНМ може призвести до труднощів в оволодінні читанням (дислексія) та письмом (дисграфія), оскільки ці навички базуються на сформованості фонематичних процесів.

Причини ФФНМ можуть бути різноманітними:

- *Ураження центральної нервової системи:* інтоксикації матері під час вагітності, порушення кровообігу плоду, асфіксія, пологові травми, мінімальна мозкова дисфункція (ММД).

- *Часті інфекційні захворювання у ранньому віці.*
- *Спадкові фактори.*
- *Недостатня мовленнєва стимуляція у ранньому дитинстві.*
- *Проблеми з артикуляційним апаратом:* особливості будови або рухливості язика, губ, щелеп.

Для корекції звуків використовуються різноманітні методи, що включають *артикуляційні вправи, фонематичний аналіз та синтез, логопедичний масаж.*

Артикуляційні вправи, зокрема артикуляційна гімнастика, є основою для постановки правильної вимови звуків. Вправи спрямовані на зміцнення м'язів язика, губ та щелеп, розвиток їхньої рухливості та координації. Приклади вправ:

- «Лопатка»: Широкий, розслаблений язик утримується на нижній губі. Ця вправа допомагає розвинути м'язи, необхідні для широкої, плоскої форми язика при вимові шиплячих.

- «Чашечка»: Кінчик і бічні краї язика підняті вгору, утворюючи форму чашечки. Це сприяє формуванню необхідного положення язика для шиплячих звуків, коли язик піднімається до піднебіння.

- «Конячка»: Клацання язиком, імітуючи цокання копит коня. Розвиває рухливість кінчика язика та зміцнює під'язикову вуздечку.

- «Смачне варення»: Облизування верхньої губи широким язиком. Сприяє підняттю язика вгору, що необхідно для постановки звуків.

Фонематичний аналіз та синтез спрямований на розвиток слухового сприйняття та диференціації звуків. Дитина вчиться розрізняти правильну та неправильну вимову звуків, а також виділяти певні звуки у словах та реченнях. Вправи можуть включати:

Розрізнення на слух – дитина слухає пари слів (наприклад, «шапка» – «сапка», «жабка») і визначає, чи є в них різниця.

Виділення звука зі слова – дитина повинна визначити, чи є в ньому зазначений звук, наприклад, звук р: рак, риба, рись; марка, карта, парта; сир, мир, звір.

Визначення позиції звука у слові – дитина визначає, де знаходиться звук – на початку, в середині чи в кінці слова.

Логопедичний масаж застосовують у випадках, коли артикуляційні м'язи недостатньо розвинені або мають підвищений/знижений тонус, він допомагає нормалізувати м'язовий тонус, поліпшити кровообіг у артикуляційному апараті та підготувати його до виконання артикуляційних вправ. Масаж може бути зондовим, ручним або апаратним, і його проводить лише спеціаліст.

Серед величезного багатства усної народної творчості в роботі з дітьми дошкільного віку використовують колісанки, забавлянки, пестушки, потішки, небилиці, заклички, примовки, голосилки, мовчанки, лічилки, прислів'я, загадки, дражнилки, мирилки, роблячи процес корекції мовлення цікавим та ефективним. Ігровий характер фольклорних творів привертає увагу дитини, стимулює її до

активної участі в заняттях і підтримує інтерес до процесу навчання. Це особливо важливо для дітей, які мають труднощі з вимовою, оскільки рутинні вправи можуть швидко набридати. Слухання та відтворення фольклорних творів допомагає дитині краще розрізняти на слух задані звуки від інших, що є основою для їх правильної вимови.

Розглянемо декілька мовних вправ, на формування правильної вимови звука [р].

Вправа. Вивчення чистомовок.

Ра-ра-ра – рада дітвора.

Ру-ру-ру – рака в руки я беру.

Рі-рі-рі – горобці у дворі.

Ри-ри-ри – чітко говори.

Ро-ро-ро – принеси відро.

Вправа. Хвилинка фантазії: зображення дітьми равлика. Розгляд букви *р*.

Р – як ріг у барана,

Хоч баран цього не зна.

Виліз равлик на стеблину,

Зупинився і завмер.

На собі несе хатину,

А вона – як буква «р». (В.Гринько)

Вправа. Вивчення скоромовок.

1) На річці Роман спіймав руками рака.

2) Усіх скоромовок не перемовиш, не перевискоромовиш.

3) Рогата корівка реве – Романко травичку рве.

4) Мурлика муркоче – морозива хоче.

Мурлико руденький, – замерзнеш, дурненький!

5) Стриб-стриб-стриб –

підстрибує по стерні рідня:

перепілка, перепел, перепеленя.

Вправа. Відгадування загадок, у відгадках яких є звук [р].

1) Дощ пройде – він підросе (Гриб).

2) Сам чорний, та не ворон. Є роги, та не бик. Шість ніг без копит (Жук-рогач).

3) Чотири брати живуть разом, а п'ятий окремо (Рукавичка).

4) Ні рак, ні риба, ні звір, ні птиця;

Голос тоненький, а ніс довгенький.

Хто його вб'є, той свою кров проллє (Комар).

5) Крута гора, що не крок, то й нора (Драбина).

6) Крутиться, вертиться, берега держиться (Річка).

Вправа. Вивчення прислів'їв та приказок, у яких зустрічається звук [р].

1) Робить, як мокре горить.

2) Брехнею світ пройде, та назад не вернешся.

3) Добрий борщик, та поганий горщик.

4) Дружній череді вовк не страшний.

Успіх навчання правильної звуковимови залежить також від правильності мовлення дорослих, які спілкуються з дитиною.

Висновки. Правильна вимова звуків дуже важлива для формування повноцінної особистості дитини, встановлення соціальних контактів. Дитина з добре розвинутим мовленням легко вступає в спілкування, зрозуміло виражає свої думки й бажання, а мовлення з дефектами вимови, навпаки, ускладнює взаємини з людьми, затримує психічний розвиток дитини.

Раннє виявлення та корекція ФФНМ є надзвичайно важливими для успішного розвитку мовлення дитини, її навчання та соціалізації. Логопедична робота при ФФНМ спрямована на формування правильної звуковимови, розвиток фонематичного слуху, аналізу та синтезу, а також на корекцію інших пов'язаних мовленнєвих порушень.

Список літератури

1. Богуш, А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш ; за ред. А. М. Богуш. – 2-ге вид., допов. – К. : Слово, 2011. – 704 с.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Мірошниченко Володимир Русланович,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри економіко правових дисциплін, Навчально-науковий інститут права та психології, м Київ,

Сучасні умови цифровізації, постійної взаємодії та зростаючих вимог до якості вищої освіти актуалізують проблему формування комунікативної компетентності викладачів як ключового компонента їхньої професійної діяльності. В умовах динамічних змін у сфері освіти викладач закладу вищої освіти постає не лише як транслятор знань, а й як організатор освітнього процесу, наставник і модератор комунікацій у студентському середовищі.

Трансформація підходів до викладання, інтеграція цифрових технологій, розширення форматів навчання – усе це вимагає від сучасного викладача ЗВО високого рівня комунікативної підготовки. Саме тому формування комунікативної компетентності набуває особливого значення в процесі професійної діяльності викладача.

Ефективна комунікація є основою успішного освітнього процесу у ЗВО, оскільки забезпечує доступне подання навчального матеріалу, підтримання зворотного зв'язку, аналіз реакції здобувачів освіти та адаптацію методів викладання до їхніх освітніх потреб. Вона також сприяє формуванню критичного мислення, розвитку дискусійної культури, вмінно аргументовано висловлювати позицію та залучати студентів до аналітичного осмислення інформації. Водночас якісна комунікативна взаємодія створює сприятливий психолого-педагогічний клімат, який мотивує студентів до навчання й саморозвитку.

Процес формування комунікативної компетентності викладача ускладнюється низкою викликів. Серед них – необхідність адаптації до нових форматів освітньої взаємодії, таких як онлайн-лекції, дистанційне/змішане навчання та використання інтерактивних цифрових платформ. Значущим чинником є також зростання багатокультурності студентського середовища, що потребує розвитку навичок міжкультурної комунікації. Крім того, змінюється традиційна роль викладача: він переходить від авторитарної моделі взаємодії до партнерської, що ґрунтується на взаємоповазі, діалозі та співпраці зі студентами.

Отже, комунікативна компетентність є одним із ключових чинників, що впливають на ефективність професійної діяльності викладача. Її цілеспрямований розвиток дозволяє не лише забезпечити якісну реалізацію освітніх завдань, а й створити умови для гармонійного особистісного та професійного розвитку студентів, відповідаючи на запити сучасної системи вищої освіти.

В Україні питання формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти привертає увагу багатьох науковців. Зокрема,

Г. Тимошко зосереджує увагу на теоретичних засадах підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. Теоретико-методичні аспекти формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій висвітлено в дослідженнях В. Руденка. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності проаналізовані у працях С. Макаренка. Проблематику формування професійних компетентностей у сфері вищої освіти розкривав Ю. Татар, а структуру комунікативної компетентності як педагогічного феномена досліджували Ю. Лущик, Л. Пікулицька, Г. Циганок та інші науковці [2; 3; 4; 5].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що комунікативна компетентність є однією з ключових складових професійної компетентності фахівця. Вона визначає здатність до ефективної професійної взаємодії, гнучкої адаптації до змін, побудови продуктивних соціальних зв'язків, а також сприяє реалізації особистісного та професійного потенціалу. На думку О. Дубасенюк і О. Вознюк, комунікативна компетентність є багаторівневим інтегративним особистісним утворенням, що формується на основі професійних знань та розвитку таких якостей, як емпатія, об'єктивність і толерантність [1, с.220]. Саме ці характеристики дають змогу викладачу закладу вищої освіти встановлювати ефективну психологічну взаємодію зі студентами, колегами та батьками, передавати знання в чіткій, науково обґрунтованій формі, організовувати комунікативні процеси та забезпечувати результативну педагогічну взаємодію в освітньому середовищі.

У межах вивчення змісту поняття «комунікативна компетентність» майбутнього викладача ЗВО важливими є такі акценти, запропоновані дослідниками: 1) багаторівневий і комплексний характер комунікативної компетентності, який передбачає не лише глибокі фахові знання, а й уміння ефективно спілкуватися зі студентами, колегами та адміністрацією; 2) значущість особистісних якостей, таких як емпатійність, об'єктивність і толерантність, як бази для налагодження результативної взаємодії, особливо в умовах академічної свободи та зростаючої різноманітності освітнього середовища; 3) уміння встановлювати психологічний контакт, що є передумовою ефективного викладання. Викладач постає не лише як носій знань, а як наставник, здатний створити сприятливу атмосферу, мотивувати студентів до активного пізнання та саморозвитку; 4) здатність до науково обґрунтованої, доступної і структурованої передачі знань, адаптованої до рівня підготовки студентів; 5) уміння керувати комунікативним процесом – як у межах аудиторного діалогу, так і в контексті індивідуального консультування, участі в наукових дискусіях, презентацій тощо; 6) організація педагогічно доцільної взаємодії, що охоплює як спілкування зі студентами, так і співпрацю з колегами, адміністрацією, участь у професійних заходах і взаємодію з зовнішніми партнерами [1; 2; 4].

Таким чином, комунікативна компетентність викладача ЗВО – це багатокомпонентне утворення, що поєднує знання, навички та особистісні

якості, необхідні для ефективної професійної діяльності в сучасному освітньому середовищі.

Розвиток комунікативної компетентності викладача закладу вищої освіти виступає одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогічної підготовки, адже саме ефективне спілкування є основою результативної взаємодії зі студентами, професійним колективом і освітнім простором у цілому.

Список літератури

1. Дубасенюк О., Вознюк О. Формування комунікативної компетентності учителів початкової школи засобами інтерактивних технологій. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2022. Вип. 60. С. 211-222.

2. Крединець Н.Д. Компетентнісна парадигма професійної підготовки фахівців. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2021 №6. С 195–198.

3. Ляшенко І. В. Компонентний аналіз комунікативної компетенції майбутніх юристів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. № 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/231769651.pdf>

4. Мілорадова Н.Е., Шевченко В.В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Соціальна психологія. Юридична психологія*. Вип. 16. 2020. С. 233-238.

5. Тимошко Г. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності в інклюзивному середовищі. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. 2020. Том 162. № 6. С.143-147.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗЗСО З ПРОГНОСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (2019, 2024)

Склярів Андрій Ігорович,
аспірант

Бердянський державний педагогічний університет

Наукова спільнота висуває різні концепції та погляду щодо опису динаміки сучасного світу та її впливу на освітню галузь. У 1980-х роках SPOD-світ, стійкий та передбачуваний світ, набуває нових ознак. Невизначеність та хаос – ключові ознаки VUCA-світу [1].

Традиційно ми схильні категоризувати події, використовуючи спрощені моделі та узагальнення. Проте мінливий, невизначений, складний та неоднозначний світ вимагає переосмислення цих підходів. З огляду на події, що зумовлені пандемією коронавірусної хвороби (SARS-CoV-2), та повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році висуваються нові погляди – BANI, SHIVA, TASI. Ці концепції гіперболізують ризики сучасного світу, описуючи реальність як надзвичайно нестабільну, загрозливу та непередбачувану.

Виникає нагальна необхідність розробки нових прогностичних шаблонів сприйняття та збору інформації. Це означає відмову від жорстких класифікацій на користь більш динамічного та прогностичного мислення, що дозволить краще передбачити зміни та мінімізувати ризики [2].

Дослідження спроможності організацій до успішного функціонування протягом довготривалого періоду за умов динамічного середовища є центральним об'єктом теорії стратегічного управління, яка демонструє стрімкий розвиток. Освітнє прогнозування та стратегічне планування спираються на програми та плани розвитку освіти, що формуються органами влади для ефективного системного управління. Так, Концепція розвитку педагогічної освіти виокремлює ключову проблему: неузгодженість між високими суспільними очікуваннями щодо кваліфікації педагогів, динамікою розвитку суспільства та технологічними змінами. Цей дисбаланс є наслідком низки чинників, як-от: низька оплата праці, застарілі навчальні програми, а також недостатній зв'язок академічної підготовки з реальною освітньою практикою [3].

Системний підхід до прогностики в освіті передбачає поєднання аналітичних методів із чіткою управлінською логікою. Як потужний інструмент, прогнозування дозволяє системно моделювати майбутнє освітнього процесу задля досягнення поставлених цілей, надаючи управлінню наукову основу для відповіді на питання «Які результати ми досягнемо?» [4].

Людям часто здається, що події минулого абсолютно зрозумілі, хоча насправді це не відповідає дійсності. Саме через цю оманливу якість виникає когнітивна ілюзія: ми помилково починаємо вірити, що зможемо так само легко контролювати та передбачати майбутнє.

Цю ілюзію докладно описав Данієл Канеман, лауреат Нобелівської премії з економіки та автор книги «Мислення, швидке і повільне» (англ. “Thinking, Fast and Slow”). Книга розкриває феномен, коли надмірна впевненість у розумінні подій минулого породжує ілюзію здатності достовірно передбачати майбутнє. Цей принцип є важливим у прогностичному управлінні. Простіше кажучи, навіть якщо нам здається, що ми повністю розібралися в минулому, це не означає, що ми зможемо точно передбачити майбутнє. Зайва самовпевненість у цьому питанні може призвести до хибних кроків та невдалих рішень [5].

У нашому попередньому дослідженні [6] ми дійшли висновку, що управління розвитком в освіті поєднує розвиток (ускладнення та вдосконалення) та управління (планування, організація, мотивація, контроль). Це свідоме керування освітніми суб'єктами для їх поступального руху, узгодженого з сучасними вимогами. Прогнозування – ключовий інструмент, що допомагає визначити оптимальні шляхи розвитку та адаптувати заклад до змін, формуючи основу для його стратегії.

У 2025 році заклади вищої освіти готують майбутніх керівників закладів освіти на магістерському рівні у межах двох різних спеціальностей. Ці спеціальності належать до різних галузей знань. Так, згідно з інформацією з Єдиної державної електронної бази з питань освіти, більшість пропозицій (11 ЗВО) за освітньо-професійною програмою «Управління закладом освіти» (ОПП «Управління закладом освіти») зосереджені в галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право». Вдвічі менше ОПП пропонується в межах галузі знань А «Освіта».

Підготовка керівників закладу загальної середньої освіти у Бердянському державному педагогічному університеті (БДПУ) відбувається в межах галузі знань А «Освіта».

Наступна таблиця представляє порівняльний аналіз освітньо-професійних програм «Управління закладом освіти» Бердянського державного педагогічного університету (як ОПП 2019 року, так і чинної версії 2024 року). Аналіз сфокусований на тому, як ці ОПП допомагають майбутнім керівникам закладів загальної середньої освіти з управління розвитком компетентностей з прогностичного менеджменту.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз ОПП «Управління закладом освіти» Бердянського державного педагогічного університету [7], [8]

Критерій	ОПП-2019	ОПП-2024
Загальна інформація		
Назва	Управління закладом освіти	Управління закладом освіти
Кваліфікація	Магістр освіти	Магістр освітніх, педагогічних наук
Обсяг ОПП	90 ЄКТС (1 рік 4 міс.)	90 ЄКТС (1 рік 4 міс.)
Мета і орієнтація		
Мета	Лідерство, інновації, провідництво	Компетентнісний розвиток, міждисциплінарність, адаптація
Орієнтація	Професійна, управлінська	Педагогічна, науково-дослідна, управлінська
Основний фокус	Інтегративне управління, провідництво	Прогнозування, VUCA-середовище, провідництво
Ключові слова	Менеджмент, сценарність, форсайт, управління змінами	Освіта, пед. науки, менеджмент в освіті, провідництво
Структура		
Обов'язкові компоненти	66 кредитів (13 дисциплін)	60 кредитів (10 дисциплін)
Вибіркові компоненти	24 кредити	30 кредитів
Практика	Виробнича – 12 кредитів	2 виробничі по 6 кредитів
Атестація	Захист кваліфікаційної роботи	Захист кваліфікаційної роботи (дослідження/інновація)
Компетентісний блок		
Інтегральна компетентність	Розв'язання складних управлінських задач в умовах невизначеності	Розв'язання дослідницьких/інноваційних задач у сфері освіти
Загальні компетентності (ЗК)	6	10 (охоплено аналітику, міжнародний контекст)
Фахові компетентності спеціальності (СК)	10	13 (охоплено цифровізацію, стратегію, ринок)
Прогностичні елементи	ЗК4, ПРН4, ПРН11	РН12, СК6, СК10, СК12, СК13

Чинна освітньо-професійна програма «Управління закладом освіти» від 2024 року в Бердянському державному педагогічному університеті значно ефективніше відповідає викликам сучасного світу, зокрема в царині освіти, порівняно з версією 2019 року. Ця ОПП у дискурсі управління розвитком компетентностей майбутніх керівників ЗЗСО з прогностичного менеджменту має спеціалізований підхід, який відображається у таких обов'язкових навчальних дисциплінах, як-от: ОК03 «Управління закладом освіти», ОК04 «Менеджмент в освіті», ОК05 «Провідництво в освіті» та ОК07 «Моделювання професійної діяльності фахівця в галузі освіти». Також ОК08 «Управління безпековим станом закладу освіти» в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, набуває особливого значення, стаючи невіддільним складником прогностичного управління. Крім того, ОК06 «Педагогічні теорії та парадигми освітніх систем» створює міцне теоретичне підґрунтя для розвитку стратегічного мислення, яке є важливим для ухвалення управлінських рішень в умовах постійних змін в освітній галузі.

Центральним елементом чинної освітньо-професійної програми «Управління закладом освіти» (2024 р.) є чітко окреслений програмний результат навчання (РН12): «Здійснювати прогнозування, моделювання педагогічної та управлінської діяльності». Освітньо-професійна програма 2024 року визначає пріоритетними цифрові інструменти (РН2) для аналізу освітніх трендів та адаптивне управління (РН10) в умовах нестабільності та обмеженої інформації, що є основою для проактивного розв'язання кризових сценаріїв.

Отже, порівняльний аналіз освітньо-професійних програм «Управління закладом освіти» за 2019 та 2024 роки Бердянського державного педагогічного університету демонструє системний перехід від фундаментальної підготовки до затребуваного управління розвитком компетентностей майбутніх керівників закладів загальної середньої освіти з прогностичного менеджменту.

Список літератури

1. Cascio J. Facing the Age of Chaos. Medium. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d>
2. Легомінова, С. В. (2017). Концептуальні засади стратегічного управління конкурентними перевагами підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 18, 250-255.
3. Складар, А. І. (2024). Прогностичні ресурси стратегічного управління національною освітою України. In *The 1 International Scientific and Practical Conference «Current means of training young people and developing their abilities»*, January 06-08, 2025, Munich, Germany. 323 p.
4. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокошко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

5. Cherezova, I., Starokozhko, O., Skliarov, A., Saksonik, I., & Kryzhko, V. (2024). PSYCHOLOGY OF GUIDING CREATIVITY IN THE POLYPARADIGMATIC SPACE OF EDUCATION. *European Science*, (sge34-03), 57-83.

6. Склярів, А. І. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З ПРОГНОСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ. *Редакційна колегія: Володимир*, 493.

7. Бердянський державний педагогічний університет. Освітньо-професійна програма «Управління закладом освіти» другого рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. Кваліфікація: магістр освіти / [Електронний ресурс]. – Бердянськ: БДПУ, 2019. – 12 с. – URL: https://old.bdpu.org.ua/wpcontent/uploads/2020/12/Osvitnia-prohrama-011_-2019.pdf

8. Бердянський державний педагогічний університет. Освітньо-професійна програма «Управління закладом освіти» другого рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. Освітня кваліфікація: магістр освітніх, педагогічних наук / [Електронний ресурс]. – Бердянськ: БДПУ, 2024. – 15 с. – URL: <https://old.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/OPP-011-Upravlinnia-zakladom-osvity-BDPU.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ

Фенцик Оксана Миколаївна

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Мукачівський державний університет

Сучасна система дошкільної освіти України орієнтується на пріоритет особистісного розвитку дитини, її благополуччя та повноцінну соціалізацію. Досягнення цих цілей неможливе без тісної та продуктивної взаємодії між вихователем і батьками, яка має ґрунтуватися на принципах партнерства, довіри, взаємоповаги та взаємної відповідальності. Саме партнерські взаємини між педагогами та родинами сприяють створенню єдиного освітнього простору, у якому потреби дитини є в центрі уваги. Налагодження партнерських взаємин потребує формування нової педагогічної культури спілкування, що передбачає не лише інформування родин про розвиток дитини, а й активне залучення батьків до освітнього процесу. Водночас практика свідчить про наявність низки труднощів: недостатній рівень комунікативної компетентності педагогів, відсутність ефективних механізмів взаємодії, стереотипи у сприйнятті ролі родини у вихованні. Це обумовлює необхідність глибшого наукового аналізу особливостей налагодження партнерських відносин між вихователями дошкільних закладів і батьками дітей.

Нині дослідники у своїх наукових розвідках ведуть наукову дискусію щодо особливостей та умов організації педагогічного партнерства як в закладах дошкільної освіти (Л. Бобро, Л. Березовська, Н. Голота, А. Карнаухова та ін.), щодо особливостей формування партнерської взаємодії учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах НУШ (О. Барабаш, О. Вознюк, В. Ковальчук, О. Коханової, Т.Кравчинська, О. Мартіна, Н. Третяк, М. Гордійчук та ін.); Дослідники О. Ковшар, М. Бадіца, К. Суятинова обґрунтовують вагомість технології педагогічного партнерства між дошкільною та початковою освітою, акцентують увагу на важливості партнерської співпраці між вихователями дошкільних навчальних закладів та вчителями початкової школи задля розвитку особистості дитини та поступової підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розкриття сутності партнерської взаємодії вихователя з батьками дітей в закладах дошкільної освіти, а також визначення ефективних напрямів її реалізації.

Так, дослідники поняття «партнерська взаємодія» розглядають як узгоджену діяльність учасників освітнього процесу як партнерів, яка спрямована на досягнення спільних цілей, отримання очікуваних результатів та вирішення

важливих освітніх завдань [1, с.54]; як «особливу форму соціальної взаємодії, що відрізняється рівноправністю автономних суб'єктів, їхнім взаємним визнанням і взаємною відповідальністю, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі»[2,с.23].

Узагальнюючи наукові підходи поняття «партнерська взаємодія» розглядаємо як спільну узгоджену рівноправну діяльність вихователя ЗДО з батьками дітей, що ґрунтується на довірі, взаємоповазі, відкритій комунікації та спільній відповідальності за виховання та розвиток дитини.

Ефективне партнерство між вихователем та батьками створює єдиний, цілісний освітній простір, де дитина відчувається безпечно і психологічно комфортно, а це сприяє кращій адаптації дитини до садка, оптимальному її розвитку та ранньому виявленню та вирішенню проблем. Адже відкрита комунікація допомагає швидко виявляти потенційні труднощі (наприклад, у поведінці, розвитку) та спільно шукати шляхи їх подолання.

Безумовно, у налагодженні партнерських взаємин часто виникають певні труднощі як з боку батьків, так і з боку вихователів: брак часу та емоційна втома, емоційні та психологічні виклики, страх осуду або критики, різні стереотипи та упередження тощо.

Проте, активна співпраця вихователя з батьками – це не лише вимога часу, а й необхідна умова для всебічного розвитку дитини. І саме вихователь має провідну роль у налагодженні цих партнерських взаємин.

На нашу думку, для того, аби перетворити батьків з «відвідувачів» на активних партнерів, вихователю варто працювати за кількома основними напрямками: відкрита комунікація, спільна діяльність та спільне планування, просвітницько-консультаційна робота. Цінною є також модель залучення батьків до освітнього процесу (Дж. Епштейна) [3], за якою вихователь пропонує батькам різні форми участі, враховуючи їхні можливості та інтереси, а саме: комунікація (обмін інформацією про дитину та її потреби); волонтерство (допомога на святах, екскурсіях, читання книжок тощо), домашнє навчання (надавати рекомендації щодо розвивальних ігор), участь в прийнятті рішень (батьківські комітети, обговорення важливих питань групи).

Таким чином, вихователь є ключовою фігурою у процесі налагодження партнерства, а його професійна компетентність, особистісні якості та навички комунікації відіграють вирішальну роль. Формування довіри та відкритості – це безперечно тривалий процес, що вимагає терпіння, послідовності та щирого бажання з боку вихователя. Важливо, щоб батьки відчували, що їхня думка цінна, а їхня участь необхідна для успіху їхньої дитини.

Список літератури

1. Онаць О. М. Підготовка учасників освітнього процесу до реалізації ідей партнерської взаємодії. Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 21-22 вересня 2021 р.. Київ, Україна, 2021. С. 54-57.

2. Самойленко, Г. Е. (). Партнерська взаємодія учня і вчителя в освітньому процесі. Партнерська взаємодія школи та сім'ї як фактор оновлення сучасної освіти: науково-методичний збірник. Запоріжжя: СТАТУС, 2018. С. 21–26.

3. Epstein, et al. 2009. School, Family, and Community Partnerships: Your Handbook for Action, Third Edition. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

DEVELOPING STUDENT AUTONOMY IN THE CONTEXT OF MODERN HIGHER EDUCATION

Kukharska Liliia

PhD in Management

Associate Professor of the Department of foreign languages and military
translation Hetman Sahaidachnyi National Army Academy

One of the key tasks of higher education today is to prepare specialists capable of independent thinking, creativity, and continuous self-development. Achieving this goal is only possible through the transformation of the traditional educational model into an innovative one, which requires reforming the learning process.

The modern educational paradigm envisions the active role of students in learning. Instead of passively absorbing knowledge, students must become its creators, which fosters the development of critical thinking, analytical abilities, and problem-solving skills. It is independent learning activity that contributes to the formation of essential professional and social competencies.

Independent work includes both in-class and out-of-class activities and promotes the development of organization, responsibility, and initiative. The implementation of a competency-based approach supports the formation of a high level of professional preparedness and adaptability among graduates. Traditional teaching methods do not always ensure deep understanding of material, unlike innovative educational technologies that are focused on inquiry and critical information processing.

In an age of rapid information progress, it is crucial to develop students' ability to process and apply knowledge independently. This enhances their competitiveness and flexibility in the labor market. Independent work nurtures critical thinking and a creative approach, which are necessary for adapting to new conditions.

The importance of organizing autonomous student activity is growing in light of changes in the education system. A key task is to create conditions that motivate students to actively participate in the learning process and to develop both professional and personal autonomy, in line with the current demands on future professionals.

The modern educational paradigm demands that every specialist possess not only knowledge, but also the ability to think analytically and creatively, to conduct research, collaborate, and evaluate. In this context, independent learning activity is not merely a supplementary element, but a foundational component that fosters responsibility, cognitive flexibility, and autonomy.

Researchers such as S. Isaieva and O. Zelenska regard autonomy in learning as a student's right to choose materials, methods, work formats, and assessment tools. However, such freedom must be aligned with students' cognitive capacities, which necessitates pedagogical balance.

D. Little emphasizes that autonomy enhances learning outcomes, enabling students to study effectively both in and out of the classroom [5, 62]. Other scholars, including

M. Gremmo and P. Benson, highlight the crucial role of the teacher as a mentor and moderator who gradually reduces intervention while supporting student autonomy.

In the field of English language teaching, autonomy is considered a critical factor in developing language skills. L. Kuzio underscores the importance of creating an environment that motivates students to seek language input independently [4, 70]. The integration of digital technologies, authentic materials, and personalized tasks significantly increases the effectiveness of learning.

Research by H. Lialyuk confirms that reflection, critical thinking, and language modeling improve students' language competence [4, 72]. This motivation can be enhanced through meaningful tasks, gamification, and immersion in real-life communication situations.

Despite extensive academic attention to the topic of autonomous learning, certain aspects still require further research:

- the optimal balance between autonomy and pedagogical support;
- mechanisms for the gradual transition from guided to fully independent learning, particularly in foreign language acquisition.

Independent learning is a key factor in the development of communicative competence, critical thinking, and professional mobility among students. For it to be effective, several essential didactic conditions must be met:

- Structured materials — logically organized content that matches students' level.
- Developmental tasks — designed to activate analytical and creative thinking.
- Interdisciplinary connections — promote a systemic perspective and the ability to apply knowledge in broader contexts.
- Interactive methods — such as case studies, discussions, and role-playing activities enhance student engagement and foster teamwork skills.
- Monitoring — ensures timely adjustment of the learning process and supports reflection and self-regulation.

Motivation is another critically important factor. It is strengthened by an awareness of the value of knowledge, the desire for self-realization, a sense of success, and positive emotions related to learning. Interest itself is the driving force for deepening knowledge and developing intellectual potential.

The teacher's role is changing — they are no longer just a source of knowledge, but a mentor who creates conditions for self-guided learning. Gradual reduction of teacher control stimulates student autonomy, self-regulation, and responsibility.

Conclusions

Independent work is not only a means of acquiring knowledge but also a powerful tool for the professional development of students. It fosters the formation of key competencies such as critical thinking, responsibility, creativity, and adaptability—skills that are essential in today's rapidly evolving world.

The success of independent learning depends on several interconnected factors:

- the student's readiness for autonomous activity, including their ability to plan, organize, and reflect on their own learning process;
- the presence of strong internal motivation, which encourages persistence, curiosity, and engagement with learning tasks beyond external requirements;

- effective support and guidance from the teacher, who plays the role of a mentor, facilitator, and partner in the learning journey, gradually shifting responsibility to the student;
- the creation of a supportive didactic environment, one that offers well-structured content, engaging learning tasks, opportunities for collaboration, and space for reflection and feedback.

When these conditions are met, independent learning becomes a driver for forming flexible, competitive, and intellectually proactive specialists who are capable of lifelong learning and self-actualization. This approach aligns with the modern paradigm of higher education, which seeks not only to transfer knowledge but to cultivate autonomous individuals prepared to thrive in dynamic professional and social contexts.

References

1. Benson, P. (2011). *Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning*. (2nd ed.). Routledge. 296 p.
2. Gremmo M-J., Riley P. (1995). Autonomy, self-direction and self access in language teaching and learning: The history of an idea. *System*. 23 (2). P. 151-164.
3. Isaeva, S., Solovey, N., Letunovska, I. (2023). Students' independent work as a key to the effective organization of the educational process in higher education institutions. *Grail of Science*. № 28. P. 385-392.
doi.org/10.36074/grail-of-science.09.06.2023.62
4. Lialiuk, H., Kuzio, L. (2023). Implementation of a learner-centered approach to the professional training of future psychologists in the context of distance learning: problems and challenges. *Innovative Pedagogy*. Black Sea Research Institute of Economy and Innovation. 61 (2). Odesa. P. 69-73.
5. Little, D.G. (1991). *Learner autonomy: definitions, issues and problems*. Dublin: Authentik. 62 p.
6. Zelenska, O. (2023). The essence of the independent work as an educational activity of the students and cadets (based on the English language). *Socio-humanitarian and technical-technological explorations of modern science: collective monograph*. Sherman Oaks, CA, USA: GS Publishing Service. P. 136-159.
DOI: 10.51587/9798-9866-95983-2023-015-136-159

INTRASENTENTIAL CODE-SWITCHING AND ETHNOLINGUISTIC IDENTITY IN “THE SOPRANOS” AS A CASE STUDY OF ITALIAN-AMERICAN SPEECH IN MEDIA

Molotkina Yuliia,

Ph.D. in Philology

Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation and
Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

The linguistic landscape of contemporary media offers valuable insights into how language constructs and reflects cultural identity. One particularly rich area of study is the speech of bilingual and bicultural communities portrayed in television, where language functions not only as communication but also as a marker of heritage, social alignment, and group belonging. *The Sopranos*, a critically acclaimed American television series centered on an Italian-American crime family, provides a compelling case for examining intrasentential code-switching – specifically, the insertion of Italian lexical and phrasal elements into predominantly English discourse. These instances of bilingual blending are more than stylistic choices; they serve to reinforce ethnolinguistic identity, express emotional nuance, and establish in-group dynamics within the narrative.

From the perspective of philology, such media representations are essential for understanding language variation, identity construction, and the pragmatic functions of multilingual speech. Moreover, analyzing this type of code-switching contributes to translation studies and language training by illustrating how culturally embedded expressions pose unique challenges for interpreters and translators. The study of multilingual dialogue in television can thus inform both linguistic theory and pedagogical practice, particularly in courses focused on sociolinguistics, discourse analysis, and audiovisual translation.

Code-switching is widely recognized as a socially embedded linguistic strategy that reflects identity, ideology, and power. Auer's [1] foundational work emphasizes the cultural significance of code-switching in spontaneous discourse, a perspective directly relevant to the bilingual dynamics in *The Sopranos*. Mukenge and Chimbarange [9] show how language alternation in *Yellow Card* expresses taboo, humor, and group identity – functions echoed in mafia media. Bednarek's [3] corpus-based studies of U.S. television dialogue, though not specific to *The Sopranos*, offer a methodological framework for analyzing sociolinguistic realism in scripted media. Yahiaoui et al. [14] highlight how dubbed media like *Kim Possible* use code-switching to construct identity and navigate cultural positioning, resonating with the challenges of translating Italian-American jargon. Prego Vázquez [10] explores how switching between Spanish and Galician mediates power in institutional settings, a dynamic mirrored in how *The Sopranos* characters use Italian to assert dominance or intimacy. Zappavigna's [15]

concept of “ambient affiliation” in online discourse helps explain how Italian insertions foster cultural belonging among viewers. Finally, user commentary on platforms like Reddit affirms the authenticity of *The Sopranos*’ linguistic portrayal, positioning the show as a rich case study of Italian-American speech within diaspora and media discourse [11].

The linguistic material analyzed from the first season of *The Sopranos* reveals a consistent pattern of bilingual speech behavior among Italian-American characters, particularly those embedded in mob culture. The most dominant type observed is **intrasentential code-switching**, where Italian lexical items or phrases are inserted into English utterances. This typically occurs in emotionally charged or socially marked contexts. For instance, in sentences such as “So it’s dysfunction this and that! And dysfunction *va fangool!*” (Season 1, Episode 1 [12]), or “*Grasso, ti faccio un culo così*” (Season 1, Episode 8 [12]), the Italian insertions function as emphatic markers, insults, or threats. Similarly, brief switches such as “Everybody loved him because he never ate alone. *Capisci?*” (“Do you understand?” [6] – Season 1, Episode 6 [12]), “*mezzo morto*” (“half-dead” [6]) (e.g., “Are you okay? You’ve been acting *mezzo morto* lately” – Season 1, Episode 6 [12]), or “*faccia brutta*” (“ugly face” [7]) (e.g., “Oh, I can’t stay in this house, honey bunch. Not while that *faccia brutta*’s in here” – Season 1, Episode 13 [12]) are used to heighten expressiveness or reinforce in-group understanding. These forms of switching indicate pragmatic intent rather than random borrowing, and often serve to reinforce social hierarchies, emotional tone, or cultural affiliation.

Another prominent category is **tag-switching**, typically used for interjections or discourse markers that retain strong cultural weight. Phrases like “Oh, *Madonna!*” (Season 1, Episode 3 [12]), “*Buona sera*” (e.g., “Mr. Soprano, *buona sera*” – Season 1, Episode 1 [12]), “*Buona fortuna*” (“In name, in everything. Wish him *buona fortuna*.” – Season 1, Episode 13 [12]), or toasts such as “*Salute!*” (“To we, the 20 million. – *Salute!* – *Salute!*” – Season 1, Episode 8 [12]) and “*Cent’anni!*” (Season 1, Episode 8 [12]) are not only untranslated in the series but also remain untouched in most subtitle versions. These expressions carry spiritual or communal significance and often signal solidarity, respect, or moral closure within the dialogue.

A third group of lexical items observed in *The Sopranos* represents lexical borrowing – terms of Italian origin that have become sufficiently entrenched in Italian-American English to the extent that they are used effortlessly in otherwise English speech. These borrowings can be divided into two distinct semantic fields: culinary references and organized crime/social role terminology, each carrying specific cultural and pragmatic weight within the narrative.

The culinary borrowings – such as *sfogliatelle* (a flaky pastry with ricotta filling [6]; e.g., “Get some *sfogliatelle* for the guys” – Season 1, Episode 8 [12]), *ziti* (tube-shaped pasta often baked in casseroles [6]; e.g., “I expect to see you at Anthony Jr.’s party with your baked *ziti*” – Season 1, Episode 1 [12]), *prosciutto* (dry-cured ham [6]; e.g., “I’ve got some fantastic *prosciutto* in there” – Season 1, Episode 2 [12]), *arancini* (stuffed rice balls [6]; e.g., “Cynthia said, ‘I love those rice balls,’ like she never had *arancini* before” – Season 1, Episode 3 [12]), *braciole* (thin meat rolls [6]; e.g., “A plate of *braciole*” – Season 1, Episode 3 [12]), and *giambotto* (a vegetable stew [6];

e.g., “I told Lilliana to put some *giambotto* in the microwave for you” – Season 1, Episode 12 [12]) – are used not only to name traditional Italian dishes but also to signal deeper values such as family cohesion, domestic rituals, and ethnic heritage. These references appear most often in scenes involving family meals, celebrations, or generational bonding, thus reinforcing a shared cultural identity and continuity with “the old country.” Even when used casually, these terms serve to anchor characters within a specifically Italian-American worldview, where food is both sustenance and symbol.

In contrast, the second set of borrowed terms belongs to the semantic field of organized crime and kinship roles within that structure. Words like *capo* (a mid-level mob leader [5; 8]; e.g., “Three of my *capos* have their mothers here?” – Season 1, Episode 13 [12]), *caporegime* (a captain overseeing a crew [5]; e.g., “He’s so full of himself since becoming *caporegime*” – Season 1, Episode 7 [12]), *goomar* (a mobster’s mistress [2]; e.g., “But this psychiatrist... you know, she’s not just a *goomar*” – Season 1, Episode 6 [12]), *malocchio* (the evil eye, a superstitious curse [6]; e.g., “I don’t know, I feel like someone put the *malocchio* on me” – Season 1, Episode 11 [12]), and *coglioni* (a vulgar term for testicles, often used figuratively to denote courage or stupidity [4]; e.g., “You’re looking to crack his *coglioni* for putting you in here” – Season 1, Episode 13 [12]) function as linguistic shorthand for insider knowledge, group hierarchy, and cultural codes of masculinity and loyalty. These terms are often left untranslated in subtitles, as their cultural specificity and rhythm contribute to the texture of the dialogue. Their usage reflects a tightly knit in-group where language serves both as a tool of inclusion (among peers) and exclusion (toward outsiders).

Thus, while both culinary and criminal lexical borrowings may appear superficially as casual insertions, they serve distinct communicative purposes. The former preserves cultural memory and emotional intimacy, while the latter encodes power relations, loyalty structures, and subcultural identity. Together, these borrowed terms illustrate how language in *The Sopranos* is both a cultural artifact and a pragmatic instrument, reflecting the complex social dynamics of Italian-American life as mediated through popular television.

The function of these switches falls into four main categories. Firstly, code-switching acts as a marker of group identity. It reinforces characters’ shared ethnic heritage, as seen in lines like “You’re friends of Tony’s *goomar*, right?” (Season 1, Episode 3 [12]) or “Nobody makes *guinso* gravy like you, Nana” (Season 1, Episode 8 [12]). Secondly, emotional emphasis and vulgarity are often expressed more freely through Italian, especially in insults and exclamations. Switching to Italian in moments of anger or sarcasm allows characters to vent while also preserving cultural authenticity. Thirdly, certain phrases are used to assert power and authority, especially among characters involved in the mob hierarchy. Phrases like *Capisci?* and *Ti faccio un culo così* (a threat meaning “I’ll tear you a new one” [7]) reflect dominance and threat in ways that standard English would dilute. Lastly, some lexical items evoke cultural heritage and domestic tradition, as seen in references to food or daily life: “There was some ziti, but it got eaten” (Season 1, Episode 5 [12]); “*Come si dice biancheria?*” (Season 1, Episode 12 [12]) – “How do you say ‘linen’?” [6].

The function of these switches falls into four main categories. Firstly, code-switching acts as a **marker of group identity**. It reinforces characters' shared ethnic heritage and social alignment, as seen in lines like "You're friends of Tony's *goomar*, right?" – with *goomar* referring to a mobster's extramarital lover, a term deeply embedded in Italian-American subcultural discourse. Similarly, expressions like "Nobody makes *guinso* gravy like you, Nana," use dialect-influenced food terminology (*guinso* being a phonetic variation of *genovese* or possibly slang for a meat-based sauce), creating intimacy and familiarity within a specific cultural framework.

Secondly, **emotional emphasis and vulgarity** are often expressed more vividly through Italian, particularly in insults, curses, or heated exchanges. These switches carry emotional authenticity and comedic edge that would be diluted if translated into neutral English. For example, "*Va fangool!*" is a softened Americanized pronunciation of *va' a fare in culo* ("go f*** yourself") [7], while "*coglioni*" literally means testicles but is used to call someone a fool or coward [4; 13]. Such expressions allow characters to vent, joke, or insult in a manner that preserves cultural voice and tone.

Thirdly, code-switching often serves to **assert power and authority**, especially among characters operating within the mob hierarchy. Phrases like "*Capisci?*" ("Do you understand?" [6]) function not as genuine questions but as commands affirming dominance. Similarly, threats like "*Ti faccio un culo così*" (literally "I'll make your ass this big") [7] are idiomatic ways of expressing violent intention or asserting status. This type of language marks clear hierarchical roles and reinforces the authority of those who use it.

Finally, some lexical items evoke **cultural heritage and domestic tradition**, often through food and daily-life references. Phrases like "There was some *ziti*, but it got eaten" or "*Come si dice biancheria?*" embed Italian terms within casual conversation, revealing both generational continuity and subtle gaps in bilingual fluency. Food terms like *ziti* or *sfogliatelle* recur throughout the series as symbolic anchors of Italian-American life. These switches are not merely ornamental; they reflect the persistence of cultural memory in an assimilated linguistic landscape.

The cultural and pragmatic dimensions of code-switching in *The Sopranos* are closely linked to questions of identity, generational change, and the negotiation of cultural heritage in an assimilated society. Within bilingual and immigrant communities, language alternation often reflects more than linguistic habit – it embodies the speaker's relationship to tradition, emotion, and authority. In the case of Italian-American characters, older generations tend to switch between English and Italian more frequently. These insertions are used not only to express affect or familiarity but also to uphold inherited values, assert dominance, and maintain cultural continuity. By contrast, younger generations – those born into the dominant linguistic environment – tend to use English almost exclusively, with occasional Italian borrowings restricted to specific domains such as food, family roles, or expressions of nostalgia.

This generational divide is clearly reflected in the speech of *The Sopranos'* characters. Figures such as Tony Soprano and Uncle Junior, who are closely tied to mob traditions and Italian-American identity, incorporate Italian lexical items into their

English speech with frequency and purpose. These moments function as identity markers and rhetorical strategies, reinforcing group belonging and internal hierarchies. Meanwhile, younger characters like Meadow and Anthony Jr. rarely switch codes, a pattern that mirrors their distance not only from the Italian language but also from the values and cultural frameworks their elders uphold. In this way, language becomes a subtle yet powerful narrative tool for illustrating intergenerational tension and the gradual erosion of ethnic heritage.

From a pedagogical standpoint, these linguistic patterns offer valuable material for philological disciplines, particularly in the fields of sociolinguistics, discourse analysis, and translation studies. The series presents a nuanced example of how bilingual discourse operates within a culturally specific context, highlighting the symbolic weight that certain expressions carry. For translators and language instructors, such material raises important questions about how to render embedded cultural references without losing their meaning or function. Whether preserved or adapted, these code-switches demand attentiveness not only to language but to culture, identity, and audience. As such, *The Sopranos* provides fertile ground for both scholarly analysis and practical application in language education and translator training.

References:

1. Auer, P. (1998). *Code-switching in conversation*. Routledge.
2. Barker, R. (2025). Goomar – Meaning, origin and usage. *History of English*. Retrieved July 19, 2025, from <https://www.thehistoryofenglish.com/goomar>
3. Bednarek, M. (2023). *Language and characterisation in television series: A corpus-informed approach to the construction of social identity in the media* (Studies in Corpus Linguistics 106). John Benjamins.
4. FastSlang. (n.d.). *Coglioni*. Retrieved July 19, 2025, from <https://www.fastslang.com/coglioni>
5. History18. (n.d.). *Mafia ranks*. Retrieved July 19, 2025, from <https://history18.com/mafia-ranks/>
6. Cambridge University Press. (n.d.). *Italian–English dictionary*. Retrieved July 19, 2025, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/italian-english/>
7. Maggi, J. (2020). Commonly used Italian curse words and insults. *Talk in Italian*. Retrieved July 19, 2025, from <https://talkinitalian.com/italian-curse-words/>
8. Merriam-Webster. (n.d.). *Merriam-Webster dictionary*. Retrieved July 19, 2025, from <https://www.merriam-webster.com/>
9. Mukenge, C., & Chimbarange, A. (2012). A discourse analysis of the use of code switching in the film *Yellow Card*. *International Journal of Linguistics*, 4(4). <https://doi.org/10.5296/ijl.v4i4.2929>
10. Prego Vázquez, G. (2011). Communicative styles of code-switching in service encounters. *Sociolinguistic Studies*, 4(2), 371–392. <https://doi.org/10.1558/sols.v4i2.371>
11. Reddit. (n.d.). *Do Italian-American really talk like this?* r/thesopranos. Retrieved July 19, 2025, from

https://www.reddit.com/r/thesopranos/comments/1gqmnty/do_italianamerican_really_talk_like_this/

12. Sublikescript. (n.d.). *The Sopranos (TV Series 1999–2007) - Full transcript*. Sublikescript.com. Retrieved July 19, 2025, from https://sublikescript.com/series/The_Sopranos-141842

13. WordHippo. (n.d.). *What is the meaning of – Italian word*. Retrieved July 19, 2025, from <https://www.wordhippo.com/what-is/the-meaning-of/italian-word-55e1e8d413675cc5776ea523438dabd4151a34e0.html>

14. Yahiaoui, R., Aldous, M. J., & Fattah, A. (2021). Functional and sociocultural attitudes of code-switching and its relation to the meaning-making process: The case of dubbing *Kim Possible* into Arabic. *International Journal of Bilingualism*, 25(5), 1349–1368. <https://doi.org/10.1177/13670069211019482>

15. Zappavigna, M. (2011). Ambient affiliation: A linguistic perspective on Twitter. *New Media & Society*, 13(5), 788–806. <https://doi.org/10.1177/1461444810385097>

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В РАМКАХ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Комарніцька Людмила Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри професійної та спеціальної освіти
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Комплексна реабілітація є важливим компонентом допомоги дітям з різноманітними порушеннями функціонування. Вона поєднує в собі різні методи та підходи, спрямовані на покращення якості життя та соціальну адаптацію клієнта.

Медико-психологічна допомога є невід'ємною частиною цього комплексного процесу. Вона включає в себе: медичну підтримку (діагностику та оцінку стану здоров'я дитини, медикаментозне лікування, фізіотерапію та інші терапевтичні методи, корекцію порушень розвитку та функціонування); психологічний супровід (психологічну діагностику та оцінку психоемоційного стану дитини, психологічні консультації та психотерапевтичну роботу, розвиток психологічних навичок та здібностей).

Спеціалісти, які надають медико-психологічну допомогу, працюють у тісній співпраці, поєднуючи свої знання та навички. Лікарі, психологи, дефектологи, логопеди та інші фахівці розробляють та реалізують індивідуальні програми реабілітації, спрямовані на задоволення потреб кожної дитини.

Комплексний підхід дозволяє зменшити прояви порушень, сприяти формуванню та розвитку необхідних навичок, покращити адаптацію дитини до навколишнього середовища [1]. Важливим аспектом є також психологічна підтримка сім'ї, допомога батькам у вихованні та взаємодії з дитиною.

Таким чином, медико-психологічна допомога в системі комплексної реабілітації є життєво необхідною для дітей з порушеннями психічного розвитку. Вона дозволяє забезпечити комплексний підхід до їхньої реабілітації, покращити якість життя та сприяти соціальній інтеграції. Комплексна реабілітація є важливим аспектом допомоги людям з різноманітними обмеженнями та порушеннями у функціонуванні. Вона поєднує різні методи та техніки, спрямовані на покращення якості життя клієнта та його соціальну адаптацію.

Одним з ключових компонентів комплексної реабілітації є педагог-психолог. Його роль полягає в здійсненні індивідуальної роботи з кожною дитиною, враховуючи її особливості та потреби. Психологічний супровід і підтримка дозволяють ефективно працювати з емоційними та поведінковими проблемами дітей, що є важливою складовою процесу реабілітації.

Для успішної реалізації своєї ролі педагог-психолог повинен володіти певними професійними навичками та компетенціями. Це включає знання основних методик та підходів до роботи з дітьми з ментальними порушеннями, розуміння розвитку та специфіки таких дітей, а також уміння співпрацювати з батьками та іншими фахівцями. Важливим аспектом є постійне навчання та саморозвиток. Швидкий прогрес у психологічній науці та професійні досягнення вимагають від фахівців постійного вивчення нових теорій, методик та практик роботи з дітьми з порушеннями психічного розвитку. Психологи мають бути в курсі останніх наукових досліджень у цій галузі, щоб застосовувати новітні техніки та підходи у своїй роботі. Крім того, педагог-психолог повинен постійно розвивати свої професійні навички та компетенції. Це може включати проходження спеціалізованих курсів, участь у науково-практичних конференціях та семінарах, читання спеціальної літератури та обмін досвідом з колегами.

Комплексна реабілітація дітей з особливостями психічного стану здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Цей процес включає в себе кілька ключових аспектів [2, с.21]:

Діагностика та оцінка. Фахівці проводять комплексну діагностику та оцінку, щоб визначити основні порушення та їх ступінь, а також виявити потреби та можливості дитини. Це дозволяє розробити індивідуальну програму реабілітації, яка враховує специфічні особливості та потенціал дитини.

Медична підтримка. Діти з ментальними порушеннями, як правило, потребують медичної підтримки, включаючи медикаментозну терапію, фізіотерапію та інші види медичного втручання. Це допомагає впоратися з симптомами та покращити якість життя дитини.

Психологічний супровід. Педагоги-психологи працюють з дитиною та її сім'єю, щоб допомогти їм впоратися з емоційними та психологічними труднощами, пов'язаними з ментальними порушеннями. Це можуть бути індивідуальні консультації, тренінги та підтримка в повсякденному житті.

Розвиток навичок. Метою комплексної реабілітації є допомога дитині в розвитку навичок самообслуговування, комунікації, соціальної адаптації та академічних навичок. Фахівці проводять індивідуальні заняття та тренування, використовуючи різні методики, ігри та ресурси.

Соціальна адаптація. Часто діти з порушеннями психічного розвитку потребують додаткової підтримки для повноцінної соціальної адаптації. Фахівці працюють з дитиною в різних соціальних середовищах, допомагаючи їй взаємодіяти з оточуючими, розвивати соціальні навички та спілкуватися з іншими дітьми.

Інтеграція в освітнє середовище. Вчителі та дефектологи працюють з дитиною та її сім'єю, щоб забезпечити інтеграцію в освітнє середовище. Це може включати проведення індивідуальних занять, навчання в школі за адаптованими навчальними програмами.

Важливо зазначити, що комплексна реабілітація дітей з особливими потребами у сфері психічного здоров'я вимагає командної роботи фахівців

різних галузей, таких як лікарі, психологи, реабілітологи, спеціалісти з освіти та інші. Вони об'єднують свої знання та досвід, щоб розробити та реалізувати індивідуальну програму реабілітації, яка найкраще відповідає потребам та можливостям кожної дитини. Ключовим принципом корекційного впливу є регулярність та систематичність проведення занять. Корекційні програми можуть бути тривалими і вимагають терпіння та наполегливості, як з боку фахівців, так і з боку клієнта.

Педагог-психолог працює з вихователями, вчителями-дефектологами, логопедами та іншими фахівцями, щоб забезпечити адаптацію індивідуальних програм розвитку, підтримку та залучення дітей з особливостями психічного стану до освітнього середовища. Успішною практикою є використання різних методів реабілітації. Педагог-психолог може застосовувати ігрову терапію, арт-терапію, музичну терапію та інші методи, які сприяють розвитку когнітивних, емоційних і соціальних навичок у дітей з ментальними порушеннями.

Важливим аспектом також є залучення батьків до процесу реабілітації. Педагог-психолог співпрацює з родиною дитини, надає їй необхідну інформацію, консультує та допомагає розвивати батьківські навички, щоб батьки могли продовжувати підтримувати і працювати з дитиною в повсякденному житті.

Такі успішні практики, як індивідуальна робота з кожною дитиною, залучення батьків до процесу реабілітації, використання різних методів реабілітації та організація інклюзивного середовища, не тільки допомагають дітям з порушеннями психічного розвитку в їхньому особистісному розвитку, але й сприяють створенню сприятливого та підтримуючого освітнього середовища для всіх дітей.

Крім того, ці успішні практики сприяють покращенню якості життя дітей, допомагають їм опанувати необхідні навички та навчальні матеріали, розвивати соціальні вміння, самооцінку та саморегуляцію [1]. Вони також сприяють покращенню комунікації та взаємодії між дитиною, педагогами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу.

У сучасному суспільстві, де підвищилась обізнаність про ментальні захворювання та важливість їх ранньої діагностики і реабілітації, роль педагога-психолога стає все більш важливою та відповідальною. Вони відіграють ключову роль у процесі лікування, навчання та соціалізації таких дітей. Своєю компетентністю, емпатією та професіоналізмом вони сприяють досягненню оптимальних результатів і створенню сприятливого освітнього середовища для розвитку та успішної адаптації дітей з порушеннями психічного розвитку.

Список літератури

1. Березовська Л. І. Реабілітація дітей з особливими потребами як соціальна проблема. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/482> (дата звернення: 11.07.2025).
2. Луценко У.І. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами // Психолог. 2005. Вип. 40 (14). С.19-27.

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШРОТУ НАСІННЯ ВІВСА ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА РОСЛИННОГО МОЛОКА

Лапицька Надія Василівна,
доктор філософії, доцент

Дробишевська Юлія Петрівна
студентка

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

В умовах погіршення екологічного стану в світі збільшується кількість хвороб аліментарного характеру, частіше виявляються спадкові захворювання. Зростає кількість людей, що страждають на алергію або мають надчутливість до білків тваринного походження, нездатних засвоювати молочний цукор – лактозу. Крім того, щороку зростає кількість людей, які дотримуються вегетаріанства та веганства з різних причин та власних переконань. Враховуючи все це перед промисловістю постає важливе завдання, що полягає у пошуку шляхів виробництва напоїв на основі рослинної сировини як джерела білкових і білково-жирних продуктів на заміну тваринному молоку. Такі рішення на сьогодні будуть також актуальними оскільки за даними, наведеними в [1], незбираному молоку надає перевагу 23% споживачів, знежирене молоко споживає 34% тоді як альтернативним видам молока надає перевагу 43% споживачів. Така тенденція змінюється щороку в сторону збільшення споживання саме альтернативних видів молока.

Рослинне молоко – це напій, що виготовляється із подрібненої рослинної сировини та води. Для надання напою однорідності використовується процес гомогенізації. Слід зазначити, що такий напій є саме напоєм, він лише імітує тваринне молоко за зовнішнім виглядом і консистенцією [1].

Найбільш поширеними аналогами рослинного молока є напої із сої, мигдалю, рису та кокосу. Соевий напій виготовляється з розмоченої, розтертої та провареної сої з подальшим видаленням рідини. Такий напій вважається насиченим екстрактом білків, містить ізофлавоїди, що знижує ризик виникнення серцево-судинних захворювань [1].

Для виготовлення рослинного молока часто використовують різноманітні горіхи. Найпопулярнішим горіхом, що використовується для виробництва рослинного аналога молока, є мигдаль [1]. Проте вченими [2] пропонується виготовляти рослинне молоко із ядер волоського горіха. Для цього ядра волоського горіха обсмажують, видаляють поверхневу оболонку та замочують у значній кількості води, настоюють і, не відділяючи від води, подрібнюють. Суміш витримують при кімнатній температурі і знову подрібнюють до стану емульсії, після чого фільтрують. Такий напій нагадує пряжене молоко. Вміст білка в такому напої від 1,45 до 2,4 г.

В роботі [3] пропонується виготовляти рослинний замінник йогурту. Як рослинну основу запропоновано використовувати нут і лляний протеїн. Водні суспензії із подрібненого нуту і лляного протеїну, проціджували та рідку фазу змішували в пропорції 3 : 1. В отримані суспензії вносили різні пробіотичні закваски та проводили сквашування. Отримані ферментовані рослинні напої характеризувалися високими органолептичними показниками якості, високим вмістом білка та харчових волокон, низьким вмістом жиру.

Розглянувши наведені в [1–3] дані бачимо, що всі дослідження направлені на використання нативної сировини: зернових, бобових, горіхів, насіння, псевдозлаків. Проте проблемою сьогодення є значне накопичення побічних продуктів різних галузей харчових виробництв [4]. Це значно шкодить навколишньому середовищу, адже значна їх кількість утилізується на поля. Однак слід зазначити, що побічні продукти в переважній більшості характеризуються високою харчовою та біологічною цінністю, можуть використовуватися для збагачення інших харчових продуктів з метою надання їм функціональних властивостей [5–7]. При цьому потрібно відмітити, що побічні продукти олійного виробництва – шроту із «нішевих» культур, в переважній більшості мають значну частку білків [8, 9]. Це робить їх перспективними для виробництва альтернативного молока на рослинній основі.

Враховуючи збільшення кількості людей, що страждають на целиацію, непереносимість глютену або алергію на пшеницю [10], вважали що перспективним рішенням при виробництві альтернативного молока є вивчення можливості використання шроту насіння вівса (ШНВ), оскільки овес є зерновою культурою, що не містить або містить лише сліди глютену. Важливим для ведення технологічного процесу виробництва рослинного молока є кількість білку в сировині та кількість цього нутрієнту, що перейде в готовий продукт після проведення екстрагування. Крім того, важливе значення для нормального функціонування організму людини, продукти, що вона споживає, повинні містити харчові волокна. Ці полісахарариди містяться переважно у продуктах рослинного походження і не характерні для традиційного тваринного молока. Тому використання ШНВ дозволить збагатити напій харчовими волокнами. У цьому зв'язку вважали за доцільне вивчити кількість білків і харчових волокон у вихідній сировині (ШНВ) і готовому напої, виготовленому на його основі.

Для проведення досліджень використовували шрот насіння вівса виробництва НВ ТОВ «Житомирбіопродукт» і рослинне молоко, отримане з нього в лабораторних умовах. Приготування рослинного молока здійснювали шляхом проведення екстракції необхідних речовин із шроту насіння вівса. При цьому екстрагентом було обрано воду. Застосовувався метод екстракції – мацерація. З метою проведення екстракції цим методом ШНВ заливали десятикратною кількістю теплої води, ретельно перемішували, додавали 1% цукру та витримували впродовж 20...30 хв за температури 100...110 °С при періодичному перемішуванні. Після цього отриману суспензію фільтрували крізь марлю та гомогенізували до однорідної структури. Для подальших досліджень використовували рідку фракцію – рослинне молоко.

Результати досліджень щодо вмісту білків і некрохмальних полісахаридів у шроті насіння вівса та рослинному молоці отриманому з нього наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Вміст поживних речовин у шроті насіння вівса та рослинному молоці з нього

Поживна речовина	Вміст у дослідному зразку	
	ШНВ	Рослинне молоко
Білки, г / 100 г (г / 100 мл)	23,6	0,9
Некрохмальні полісахариди, у тому числі:		
- Клітковина, %	40,0	3,8
- Пектинові речовини, %	2,1	1,7

Згідно з отриманими даними (табл. 1) рослинне молоко із ШНВ характеризується вмістом 0,9 г / 100 мл білків. Білки рослинного молока складаються із альбуміну і глобуліну, містять лише сліди глютену. Низький перехід білків у екстракт є характерним для даної технології [1].

Також із отриманих даних видно, що лише 9,5% клітковини перейшло із шроту в рослинне молоко. Тобто більша кількість даного некрохмального полісахариду залишилася в шротині. Це пов'язано із тим, що нерозчинні волокна – целюлоза, лігнін, в переважній більшості залишаються у твердому залишку, шротині, і не переходять у розчин. Протилежна дія спостерігається при переході в готовий продукт пектинових речовин. Встановлено, що із ШНВ в рослинне молоко в ході технологічного процесу перейшло 80,9% пектинових речовин. Це пов'язано із їх будовою і здатності переходити в розчини.

З метою більшого переходу клітковини в розчин можна додатково подрібнити ШНВ до розміру частинок не більше 1 мм, використати обробку сировини ферментними препаратами, наприклад, β -глюканазою або целюлазою. Також дозволить збільшити перехід клітковини у розчинену фракцію не надто жорстка фільтрація та застосування пастеризації замість кип'ятіння.

Таким чином, подальші дослідження будуть направлені на пошук оптимального способу екстрагування за якого буде отримане рослинне молоко з якомога більшим вмістом корисних речовин. Крім того, будуть розглянуті можливі шляхи використання отриманого рослинного молока і побічних продуктів його виробництва в різних галузях харчової промисловості.

Список літератури

1. Лапицька Н. В. Технологія напоїв, екстрактів та концентратів: навч. посібник. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2021. 217 с.
2. Д'яконова А. К., Степанова В. С. Виробництво рослинного замітника молока // Прогресивні техніка та технології харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі: зб. наук. пр. 2016. С. 127–136.

3. Новік, А., Лапицька, Н., Листопад, Т., Бойченко, П., Савченко, А. Розробка технології високобілкового ферментованого напою на рослинній основі // *Biota. Human. Technology*. 2022. № 2. С. 93–105. <https://doi.org/10.58407/bht.2.22.7>
4. Kowalski S., Gumul D. The Use of Waste Products from the Food Industry to Obtain High Value-Added Products // *Foods*. 2024. № 13. P. 847–853. <https://doi.org/10.3390/foods13060847>
5. Lapytska N., Rebenok, Y., Syza, O., Shklieriev, O., Novik, A., Lystopad, T., Haliasnyi, I. Developing mosni frozen desserts technology using by-products of juice production // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2025. № 2 (11 (134)). P. 54–66.
6. Lapytska N., Syza O., Gorodyska O., Savchenko O., Rebenok E. Improving the jelly plum juice technology by using secondary products of oil production // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. № 3/11(123). P. 68–77. DOI: 10.15587/1729-4061.2023.281929
7. Oliinyk S., Samokhvalova O., Lapitska N., Kucheruk Z. Studying the influence of meats from wheat and oat germs, and rose hips, on the formation of quality of rye-wheat dough and bread // *Східно-Європейський журнал передових технологій. Технологія та обладнання харчових виробництв*. 2020. № 1/11(103). С. 59–65.
8. Oliinik S., Samokhvalova O., Lapitskaya N., Kucheruk Z.. Study of the influence of meals of wheat and oat germs and wild rose fruits on the fermenting microflora activity of rye-wheat dough // *Eureka: Life Sciences*. 2020. №. 1. P. 40–47.
9. Shydakova-Kameniuka E., Novik A., Zhukov Y., Matsuk Y., Zaparenko A., Babich P., Oliinyk S. Evaluation of technological properties of waste waters and their effects on the quality of emulsion for a sufficient feed with liquid plastered oils // *Technology and equipment of food production Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. № 2/19(88). 29–34.
10. Сенаторова Г., Омельченко О., Тесленко Т. та ін. Проблеми диференціальної діагностики целиакії та непереносимості глютену у дітей // *Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина*. 2023. Т XIII. № 2(48). С. 61–70.

ВИЗНАЧЕННЯ ВАГ КРИТЕРІЇВ ВИБОРУ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ ГЕНЕРАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ

Кучерук Оксана Ярославівна,

к.п.н., доцент, доцент кафедри
телекомунікацій, медійних та інтелектуальних технологій
Хмельницький національний університет

Кисіль Тетяна Миколаївна,

к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри
комп'ютерної інженерії та інформаційних систем
Хмельницький національний університет

У сучасному світі швидкість змін в інформаційному просторі надзвичайно висока. Цьому сприяє широке використання інтернет-технологій та мультимедійного контенту. Розширення можливостей подання та сприйняття інформації, набуває все більшої важливості. Епоха цифрових технологій надала безліч можливостей для створення та споживання мультимедійного контенту [1]. Нині суспільство потребує ефективних засобів комунікації, а мультимедійні технології та мультимедійний контент відіграють велику роль в комунікації. Візуальні та аудіовізуальні продукти стали нині невід'ємною складовою нашого повсякденного життя.

Використання мультимедійного контенту сьогодні сприяє успіху в різних галузях, оскільки дозволяє ефективно передати великі обсяги інформації за мінімальний проміжок часу.

Мультимедійний контент це поєднання в один інформаційний потік різних типів інформації, таких як текст, зображення, аудіо та відео.

Постійна зміна технологічних засобів, платформ, а також динаміка вподобань і очікувань споживачів вимагає оновлення методів створення мультимедійного контенту. Одним із найактуальніших напрямів удосконалення цього процесу є впровадження технологій штучного інтелекту, зокрема нейронних мереж, у генерацію графічного та відео контенту.

Штучний інтелект сьогодні активно трансформує численні сфери людської діяльності, зокрема дизайн, рекламу, цифрове мистецтво, кіновиробництво та ігрову індустрію. Особливого значення ШІ набув у створенні мультимедійного контенту, а саме у генерації зображень на основі текстових описів (text-to-image generation). Починаючи з 2022–2023 років, спостерігається стрімкий розвиток відповідних моделей, зокрема дифузійних генеративних моделей (diffusion models), які демонструють вражаючу здатність до створення реалістичних та художньо якісних зображень.

На сьогодні існує низка моделей, які використовують різні архітектурні принципи глибинного навчання для генерації зображень. Найбільш поширеними є дифузійні моделі (Diffusion Models), генеративно-змагальні мережі (GANs – Generative Adversarial Networks), а також варіаційні автокодери (VAEs –

Variational Autoencoders). Серед них саме дифузійні моделі стали технологічним проривом у сфері генерації зображень у 2023 році.

Дифузійні моделі, такі як Stable Diffusion та DALL·E2, використовують процес зворотної дифузії: від випадкового шуму модель поступово реконструює зображення відповідно до заданого текстового опису. Наприклад, Stable Diffusion – це відкрита модель, яка дозволяє гнучке налаштування та використовується як у дослідницьких, так і в комерційних цілях. Вона базується на архітектурі Latent Diffusion Model (LDM), де зображення стискаються у латентний простір, що дозволяє зменшити обчислювальні витрати без втрати якості результату.

Модель DALL·E2, розроблена компанією OpenAI, також ґрунтується на дифузійному підході та відзначається високою семантичною відповідністю між текстовим запитом та згенерованим зображенням. Ця модель демонструє здатність не лише до генерації, але й до редагування зображень (inpainting), тобто зміни окремих частин зображення за новим запитом.

Окрім дифузійних моделей, варто згадати MidJourney – комерційну нейромережу, яка здобула велику популярність серед дизайнерів та цифрових художників завдяки художньому стилю зображень, які вона генерує. MidJourney працює у хмарі та має оптимізований пайплайн генерації, спрямований на досягнення естетично привабливих результатів.

Серед інших систем слід згадати:

- Leonardo.Ai – платформа, що спеціалізується на генерації ігрових та концепт-артів, надаючи широкий вибір моделей для користувачів;
- Artbreeder – заснований на варіаційних автокодерах, дозволяє користувачам "схрещувати" зображення та керувати окремими ознаками (наприклад, вираз обличчя, вік, стиль);
- Deep Dream – один із перших прикладів візуалізації внутрішніх ознак глибинних мереж, який сьогодні використовується для створення психоделічних або художньо експресивних зображень;
- Runway ML – платформа, орієнтована на інтеграцію моделей штучного інтелекту у творчий робочий процес, включаючи генерацію відео та 3D-графіки.

Вибір нейронної мережі залежить від її доступності, функціональних можливостей, складності в застосуванні, а також від мети та досвіду користувача, технічних навичок і бажаного рівня контролю над результатом, що робить процес вибору персоналізованим, складним і неоднозначним.

Отже, вибір відповідної нейронної мережі може виявитись складним завданням, оскільки на процес вибору впливають різні фактори, що вимагає порівняння значної кількості критеріїв і альтернатив [2]. Одним з перспективних підходів для вирішення таких завдань є використання методів MCDM (Multiple Criteria Decision Making). Мета цих методів полягає в тому, щоб надати особі, яка приймає рішення, алгоритм вибору кращої альтернативи з урахуванням обраних критеріїв, які конфліктують між собою.

Важливим та складним етапом практичного застосування методів MCDM є визначення ваг критеріїв, оскільки вони мають ключовий вплив на вибір кращої

альтернативи. Тому проблеми, пов'язані з визначенням ваг, широко досліджуються як у теорії, так і в практиці застосування методів MCDM.

На сьогоднішній день запропоновано багато методів для визначення ваг критеріїв, які поділяють на суб'єктивні, об'єктивні та комбіновані.

Суб'єктивні методи залежать від уподобань та досвіду тих, хто приймає рішення. До суб'єктивних методів, зокрема, належать: метод розподілу балів (Point allocation), метод ранжирування (Ranking method), метод аналізу ієрархій (AHP – Analytic hierarchy process), метод SMART (Simple Multi-attribute Ranking Technique), метод BWM (Best–Worst method), метод SWARA (Step - method Wise Weight Assessment Ratio Analysis) [3, 4].

В об'єктивних методах уподобання осіб, що приймають рішення, не відіграють ролі у визначенні ваг критеріїв. Вони дозволяють визначити ваги критеріїв за допомогою конкретного обчислювального процесу на основі початкових даних або матриці прийняття рішень (продуктивність кожної альтернативи за кожним критерієм) [3, 4]. До об'єктивних методів, зокрема, належать: метод ентропії (Entropy method), метод CRITIC (Criteria Importance Through Inter-criteria Correlation), SECA (Simultaneous Evaluation of Criteria and Alternatives), метод стандартного відхилення (Standard deviation), метод ідеальної точки (Ideal point method).

Комбіновані методи є поєднанням суб'єктивних та об'єктивних методів зважування. Вони використовують переваги осіб, які приймають рішення, та інформацію, що міститься в кожному критерії. Тому, комбіновані методи можуть надавати більш реалістичні ваги критеріїв [3].

При виборі нейронної мережі для генерації зображень можуть розглядатись наступні критерії: зміна існуючих зображень, створення варіацій зображень, реалістичність зображень, підтримка художніх стилів, формати та орієнтації зображень, налаштування параметрів генерації, зручність використання, якість генерації, ціна оптимального пакету та інші. Значимість кожного з критеріїв залежить від мети, професійності та уподобань особи, яка обирає нейронну мережу. Тому при визначенні ваг критеріїв в даній ситуації варто застосовувати суб'єктивні методи, зокрема, метод SWARA. Даний метод дозволяє особам, які приймають рішення, вільно висловлювати свої думки, оскільки вони не визначаються фіксованими показниками чи шкалами [5].

На першому кроці критерії відсортовують в порядку спадання на основі їхньої очікуваної значущості. Наприклад, найзначніший критерій знаходиться на першій позиції, а найменш значущий критерій – на останній. Далі визначаються відносні значущості критеріїв. Відносна значущість першого критерію встановлюється рівною 1, а відносна значущість інших критеріїв s_j визначається відповідно до попередніх. А саме, починаючи з другого за рангом критерію, критерії оцінюють шляхом попарного порівняння, щоб визначити важливість j -го критерію порівняно з попереднім критерієм $(j-1)$ -м (зауважимо, що s_j має значення 0, якщо критерій $j - 1$ має таку ж значущість, як і критерій j) [5]. На наступному кроці визначається значення коефіцієнта k_j :

$$k_j = \begin{cases} 1 & \text{якщо } j = 1 \\ s_j + 1 & \text{якщо } j > 1 \end{cases}$$

Після чого розраховується значення перерахованої значущості q_j :

$$q_j = \begin{cases} 1 & \text{якщо } j = 1 \\ \frac{q_{j-1}}{k_j} & \text{якщо } j > 1 \end{cases}$$

Обчислення ваг критеріїв w_j відбувається за формулою: $w_j = \frac{q_j}{\sum_{k=1}^n q_k}$.

Метод SWARA є достатньо простим та зручним для визначення ваг критеріїв. Далі використовується відповідний метод MCDM для визначення кращої альтернативи, а саме кращої нейронної мережі для генерації зображень.

Список літератури

1. Свічко Т. О. Методологія для оцінки ефективності мультимедійного контенту під час програмування сайту / Т. О. Свічко // Таврійський науковий вісник. – 2024. – № 1. – С. 81–90.
2. Alojaiman, B. A Multi-Criteria Decision-Making Process for the Selection of an Efficient and Reliable IoT Application. Processes 2023, 11, 1313.
3. Підченко С. Вибір телекомунікаційного обладнання в системах передачі мовних повідомлень / С. Підченко, О. Кучерук, О. Пивовар // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Технічні науки. – 2023. – №5, Том 2. – С.192-199.
4. Keshavarz-Ghorabae M.; Amiri M.; Zavadskas E.K.; Turskis Z.; Antucheviciene, J. Determination of Objective Weights Using a New Method Based on the Removal Effects of Criteria (MERECE). Symmetry 2021, 13, 525.
- 5, Smiljka Miškić, Željko Stević & Ilija Tanackov A Novel Integrated SWARA - MARCOS Model for Inventory Classification / International Journal of Industrial Engineering & Production Research December 2021 Vol. 32, No. 4: 1-17.

Scientific publications

MATERIALS

The XXIX International Scientific and Practical Conference
«Modern science, students and teachers: problems and theories»

Munich, Germany
(July 21-23, 2025)